

Onsdagen den 10 maj

Kl. 10.00

§ 1 Justerades protokollet för den 2 innevarande månad.

§ 2 Meddelande ang. reviderad ärendeplan för återstoden av vårsessionen

Herr TALMANNEN yttrade:

Till kammarens ledamöter har utdelats en reviderad ärendeplan för behandling i kammaren av utskottsbetänkanden under återstoden av vårsessionen 1972.

Såsom av planen framgår kan det i vissa fall bli nödvändigt att uppskjuta behandlingen av utskottsbetänkanden från ett arbetsplenium till det närmast följande. Även i övrigt kan avvikelser från den nu föreliggande ärendeplanen givetvis bli ofrånkomliga.

§ 3 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts proposition nr 98 till justitieutskottet.

§ 4 Föredrogs och hänvisades motionen nr 1698 till justitieutskottet.

§ 5 Granskning av statsrådets ämbetsutövning m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 26 i anledning av granskning av statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning.

I detta betänkande hade utskottet beträffande uppläggningsarbetet med granskning av de protokoll som förts i statsrådet under år 1971 anfört följande:

”En av huvudfrågorna i förra årets granskningsbetänkande gällde statsrådsprotokollens offentlighetsförhållande och tillhandahållande. I anslutning härtill behandlades vissa informationsfrågor. Utskottet har i samband med årets granskningsarbete följt utvecklingen beträffande hithörande spörsmål. I likhet med föregående år har granskningen även i år avsett författningarnas utgivning och behandlingen av riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t. Det fortsatta arbetet med decentralisering av vissa ärendegrupper från Kungl. Maj:t till underlydande myndigheter har vidare studerats. Även omfattningen av lagrådsremisser, sedan den obligatoriska lagrådsgranskningen slopades i februari förra året, har ägnats uppmärksamhet. Vidare har särskilt undersökts tillämpningen av nådeinstitutet och handläggningen av vissa besvärssrättsfrågor enligt främst miljöskyddslagstiftningen.

Mot bakgrund av bl. a. den nya förvaltningslagens tillkomst har utskottet granskat vissa konseljärenden vad gäller praxis beträffande beslutsmotivering. Utredningsväsendet och remissförfarandet har även

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

varit föremål för visst studium liksom förekomsten av statstjänstemän i styrelser för statliga verk och företag. Slutligen har utskottet granskat Kungl. Maj:ts handläggning av ett antal andra frågor av principiellt intresse, vilka redovisas under rubriken 'Övriga frågor' sist i betänkandet."

Utskottet hade för riksdagen anmält den granskning som utförts samt resultatet därav.

Vid betänkandet hade avgivits följande reservationer och särskilda yttranden:

A. Reservation av herrar Larsson i Luttra (c), Hernelius (m), Boo (c), Fiskesjö (c), Norrby i Åkersberga (fp), Molin (fp) och Wijkman (m), vilka ansett att utskottet under punkten 3, Behandlingen av riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t, bort göra visst av reservanterna angivet uttalande.

B. Reservation av herrar Nelander (fp) och Norrby i Åkersberga (fp), vilka ansett att viss del av utskottets yttrande under punkten 7, Besvärsmätt för organisationer, skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

C. Reservation beträffande avsnittet 9, Offentliga utredningar, av herrar Nelander (fp), Hernelius (m), Norrby i Åkersberga (fp) och Wijkman (m), vilka ansett att utskottets yttrande i denna del skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

D. Särskilt yttrande beträffande avsnittet 9, Offentliga utredningar, av herrar Larsson i Luttra, Boo och Fiskesjö (samtliga c).

E. Reservation av herrar Larsson i Luttra (c), Nelander (fp), Hernelius (m), Boo (c), Pettersson i Örebro (c), Norrby i Åkersberga (fp) och Wijkman (m), vilka ansett att utskottet i anslutning till granskningen av vissa frågor rörande förenade fabriksverken bort hemställa,

att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om tillsättande av en parlamentarisk kommission med uppgift att granska regeringens mellanhavanden med förenade fabriksverken 1968–1971.

F. Reservation av herrar Larsson i Luttra (c), Nelander (fp), Hernelius (m), Boo (c), Fiskesjö (c), Norrby i Åkersberga (fp) och Wijkman (m), vilka ansett att utskottets yttrande beträffande lekmannainslaget i de nya länsstyrelserna skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

G. Särskilt yttrande avseende vissa frågor i anledning av utbyggnaden av Hyltebruk av herrar Nelander (fp) och Norrby i Åkersberga (fp).

H. Reservation av herrar Larsson i Luttra (c), Nelander (fp), Hernelius (m), Boo (c), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c) och Norrby i Åkersberga (fp), som ansett att utskottet vid behandlingen av frågan om betygssystemet för grundskola och gymnasium bort göra visst av reservanterna angivet uttalande.

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Årets gransk-
ningsarbete

I. Reservation av herrar Larsson i Luttra (c), Hernelius (m), Boo (c), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c), Norrby i Åkersberga (fp) och Molin (fp), vilka ansett att utskottet vid behandlingen av vissa frågor rörande socionomutbildningen och vuxenutbildningen bort göra visst av reservationerna angivet uttalande.

J. Särskilt yttrande beträffande frågan om utbildning av biblioteks-personal m. m. av herrar Nelander (fp) och Norrby i Åkersberga (fp).

K. Reservation av herrar Hernelius (m) och Werner i Malmö (m), vilka i anslutning till granskningen av Kungl. Maj:ts praxis vid utnämning till vissa kyrkliga tjänster gjort visst uttalande.

L. Särskilt yttrande beträffande befrielse från de allmänna skolornas religionsundervisning av herrar Nelander (fp), Werner i Malmö (m) och Schött (m).

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Årets dechargebetänkande kan inte betecknas som något högdramatiskt aktstycke. Som under senare år har konstitutionsutskottet även i år inriktat arbetet mera på administrativ praxis än på politiska frågor. Det står nu också bättre i överensstämmelse med bestämmelserna i regeringsformen än några av de vid betänkandet fogade reservationerna, som för kammaren närmast är att beteckna som gamla skivbekanta från tidigare debatter och överläggningar i kammaren. Jag skall inte i detta sammanhang gå in på dem. Vi har anledning att återkomma till dem längre fram i debatten.

Som herr Hernelius riktigt framhöll vid fjolårets dechargedebatt är de stora politiska frågorna knappast lämpliga att angripa via konstitutionsutskottet och dess granskning. Den gamla 107 § har försvunnit och ett nytt instrument, misstroendeförklaring, har kommit i dess ställe. Därmed har, som utskottets ärade ordförande framhållit vid fjolårets debatt, utskottets granskningsarbete på sitt sätt kunnat bli avdramatiserat och mera kunnat inriktas på en granskning och redovisning av administrativ praxis.

Även om det till årets betänkande fogats åtta reservationer och några särskilda yttranden vågar jag påstå att granskningen av statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning, som det något högtidligt heter, praktiskt taget kunnat bedrivas under enighet i utskottet. Det gäller vad jag vill beteckna som granskningsbetänkandets huvudfrågor. Hit räknar jag vad som ryms under rubrikerna:

Offentlighet och information beträffande konseljärenden. Riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t. Decentralisering av beslutanderätt. Remisser till lagrådet. Nåd i brottmål. Besvärsmått för organisationer. Motivering av konseljbeslut. Offentliga utredningar. Redovisning av remissyttranden i propositioner.

Detta vill jag ha sagt, även om det föreligger reservationer på tre punkter, som skulle kunna leda kammarens ärade ledamöter till andra slutsatser om utskottets arbete. Läser man emellertid utskottets betän-

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Årets gransk-
ningsarbete*

kande skall man finna, att de meningsskiljaktigheter som här föreligger icke rör sig om stora och väsentliga ting. Det är närmast nyanser i uppfattningar om olika frågor som vi har haft att behandla. Eftersom de närmare kommer att beröras av andra talare skall jag inte ingå på dem utan bara göra detta mycket korta påpekande.

Vad som är viktigt och väsentligt i betänkandet är utskottets uttalande i några av de frågor som tagits upp under de av mig nämnda rubrikerna. Utskottet understryker vikten av att regeringens beslut i principiellt viktiga frågor snabbt och effektivt når ut till allmänheten och myndigheterna. För detta krävs särskilda insatser utöver själva offentliggörandet av statsrådsprotokollen. Glädjande nog kan man konstatera att statsrådsberedningen ägnar informationsfrågorna en fortlöpande uppmärksamhet och är beredd att här ta nya initiativ. Den har i dagarna tagit upp frågan om publicering i statlig regi av avgöranden av allmänt förvaltningsrättslig och administrativ natur. Detta har skett i en departementspromemoria som remitterats till ett antal myndigheter och organisationer för yttrande. Vi kan därför i sinom tid emotse åtgärder i det syfte som här har kommit till uttryck och som man har anledning förvänta skall leda till att Kungl. Maj:ts beslut i principiellt viktiga frågor snabbt och effektivt når ut till allmänheten och till myndigheterna.

Beträffande utgivningen av Svensk författningssamling ifrågasätter utskottet om inte en viss ytterligare tidsmässig utspridning av författningarnas ikraftträdande borde göras. Utskottet har erfarit att detta eftersträvas av statsrådsberedningen. Vi har tacksamt noterat att man gjort framsteg även på detta område, och vi räknar med ytterligare steg i den riktning som vi angivit.

I fråga om riksdagens skrivelser anser utskottet att redovisningen till riksdagen bör tillställas ledamöterna samtidigt med statsverkspropositionen. Det är ett förfarande som tillämpats tidigare och som i praktiken betyder att skrivelser som inte handlagts före den 1 december inte kan komma med i redovisningen. Vi anser emellertid att riksdagen kan godta ett sådant förhållande. Vi tycker att det är väsentligt att redovisningen kan göras i samband med statsverkspropositionen för att därmed också möjliggöra för riksdagsledamöterna att under den allmänna motionstiden i anledning av skrivelserna väcka motioner eller vidta andra åtgärder.

Slutligen framhåller utskottet det angelägna i en minskning av ärendemängden hos regeringen genom ytterligare decentralisering av åtgärder, varvid frågor om decentralisering av ärenden av större vikt även i fortsättningen naturligtvis bör underställas riksdagens prövning.

Herr talman! Detta är ett försök att ge en mycket koncentrerad framställning av årets granskningsbetänkande, som omfattar 150 sidor, med tonvikt på de mest väsentliga ärenden som varit föremål för utskottets behandling vid granskningen av statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning. Jag har därvid inte tagit upp den grupp av ärenden som sammanförts under rubriken Övriga frågor. Det gäller frågor som i de flesta fall tagits upp av enskilda ledamöter av utskottet och som utskottsmajoriteten för sin del vid granskningen icke funnit anledning att göra några särskilda uttalanden om. Emellertid kommer naturligtvis dessa ledamöter själva att här i debatten framföra de

synpunkter som föranlett dem att ta upp respektive frågor liksom också att redogöra för sina ställningstaganden till desamma.

Dessa frågor kommer som sagt att bli belysta under den följande debatten, och jag skall därför, herr talman, inte närmare gå in på dem. Jag vill avslutningsvis hemställa att konstitutionsutskottets betänkande nr 26 efter dagens överläggningar måtte läggas till handlingarna.

Herr LARSSON i Luttra (c):

Herr talman! Efter herr Adamssons anförande, som ju innehöll allmänna synpunkter på konstitutionsutskottets betänkande, kan jag fatta mig tämligen kort.

Det behöver kanske inte understrykas att granskningen av statsrådets ämbetsutövning nu bygger på andra förutsättningar än vi varit vana vid tidigare. Det sker alltså en fortsättning av den verksamhet som påbörjades för några år sedan, och någon decharge i gammal mening är det inte längre fråga om.

Granskningsarbetet går så till att statsrådsprotokollen för granskningsåret står till utskottets förfogande. De s. k. femtioårsprotokollen underkastas en närmare granskning. Utskottet har sett på hur det har gått med de tidigare framförda synpunkterna och konstaterar med tillfredsställelse att offentlighetsprincipen i största möjliga utsträckning tillämpas beträffande tvåårsprotokollen. Även i fråga om åtskilliga ärenden i de s. k. femtioårsprotokollen synes emellertid hinder inte möta mot att besluten ges omedelbar offentlighet. Vid årets granskning har t. ex. uppmärksamats att Kungl. Maj:t inte förordnat om omedelbart offentliggörande av beslut om erkännande av främmande stater, vilket enligt utskottet varit motiverat. Utskottet har erfarit att Kungl. Maj:t i fortsättningen kommer att för detta slag av ärenden förordna om omedelbart offentliggörande. Det är alltså ett ärende där utskottets tidigare handläggning har lett till resultat.

Också i år har vissa ärendeområden gjorts till föremål för en systematisk granskning och redovisning, och detta är väl nu så att säga en av huvudlinjerna i utskottets arbete. Informationsfrågorna har också tidigare varit föremål för utskottets intresse, och man kan väl säga att redovisningen av de här grupperna av ärenden utgör ett led i en bättre information om vilken praxis regeringen tillämpar för avgörande av olika ärenden. Det är avsikten att utskottet tid efter annan skall göra en förnyad genomgång av dessa ärendegrupper för att bilda sig en uppfattning om huruvida det har skett förändringar i praxis över en längre tidsperiod. På det sättet blir dessa ärenden alltså bättre belysta.

Jag skall inte gå närmare in på betänkandets uppläggning utan hänvisar till betänkandet och till vad Erik Adamsson tidigare har sagt. Självfallet finns det vissa ärenden som tilldrar sig ett särskilt intresse. Jag tänker på reaktionerna i Kungl. Maj:ts kansli på vissa riksdagsbeslut. De belyses i betänkandet både av utskottet som sådant och i de särmeningar som kommit till uttryck. Decentralisering av ärenden från Kungl. Maj:ts kansli till underlydande myndigheter har under tidigare år varit föremål för utskottets granskning, och denna sak har också vid olika tillfällen varit föremål för riksdagsbeslut.

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

Årets granskningsarbete

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Årets gransk-
ningsarbete*

Man har också kunnat konstatera att det har skett en betydande minskning av antalet konseljären den – från 32 000 för några år sedan ner till 25 000 vardera för både 1969 och 1970. För 1971 har man konstaterat en viss uppgång till 26 000. Det är oklart om det sammanhänger med att decentraliseringen av ärenden från Kungl. Maj:ts kansli har stannat upp eller om det har andra orsaker.

En annan fråga som också är av rätt betydande intresse är frågan om remisserna till lagrådet. Kammaren är medveten om att det gjorts en ändring i lagstiftningen på detta område, så att det inte längre är obligatoriskt för regeringen att vissa lagfrågor skall remitteras till lagrådet, utan nu är det i stället så att regeringen själv bedömer vilka lagförslag som skall underställas lagrådets granskning.

Meningarna om den reformen var ganska delade i riksdagen, och det är av ett visst intresse att se hur det har blivit efter denna lagändring. Man konstaterar då att antalet lagrådsremisser har minskat ganska kraftigt. Man har också i betänkandet belyst att tolv av de lagförslag som lagts fram under 1971 var av den karaktären att de med den tidigare tillämpningen skulle ha underställts lagrådet. De lagförslagen har Kungl. Maj:t alltså inte funnit anledning att remittera till lagrådet. Det hade för den kommande riksdagsbehandlingen säkert varit bra om lagrådet fått se på åtminstone några av förslagen.

Nådeärendenas handläggning har varit föremål för en ganska omfattande undersökning som redovisas i betänkandet, och jag hänvisar till den redogörelsen.

Ett annat spörsmål av numera ganska stort intresse har också varit föremål för uppmärksamhet från utskottets sida. Det gäller besvärsrätten för organisationer. Sakägare av olika karaktär har alltid besvärsrätt, men när det gäller sammanslutningar, organisationer, är frågan mera oklar. I vissa fall har man medgivit besvärsrätt, i andra fall icke. Också i det hänseendet finns det en redogörelse i betänkandet.

De offentliga utredningarna har varit föremål för intresse både från konstitutionsutskottets sida och i tidigare sammanhang också från statsrevisorernas sida. Vad man där vill komma åt är frågan om det parlamentariska inslaget i utredningarna – hur många av utredningarna som kan betraktas som parlamentariska och hur många som är utredningar inom departementet eller inom Kungl. Maj:ts kansli. Där har det bedömts som ett speciellt intresse för riksdagen att man använder parlamentariska utredningar i all den utsträckning som är praktiskt möjlig. Man har väl ett allmänt intryck av att det numera gärna utreds bara inom Kungl. Maj:ts kansli.

Det har tidigare konstaterats från denna talarstol att vi inom utskottet har varit eniga om ganska mycket. I år finns kanske flera särmeningar antecknade till utskottsbetänkandet än det fanns i fjolårets betänkande. I och för sig betyder det väl inte någonting annat än att man i år har tagit upp ett antal frågor som man har funnit vara av intresse att få närmare belysta, och jag hoppas att det inte förtar intrycket att utskottet varit enigt beträffande de stora frågorna.

Jag skall inte gå in på dessa särmeningar i detta anförande – de kommer under debatten att närmare belysas av andra talare. Jag

instämmer alltså i herr Adamssons yrkande att betänkandet läggs till handlingarna.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Herr Adamsson konstaterade nyss med allt skäl att stora politiska frågor numera knappast längre handläggs inom ramen för denna granskning – det finns ett och annat undantag, men i stort sett är det så. Det vore lätt att nämna exempel. En del exempel nämndes i fjol, och jag skulle i år kunna börja med att nämna ett.

Den 14 december 1970 meddelade avtalsverkets chef att alla statstjänstemän skulle få en fast befordringgång till lönegrad A 13, ett beslut som kom att få återverkningar under hela 1971 års avtalsrörelse. Bakom detta beslut låg, enligt vad det uppgivits, en konferens mellan en fackförbundsordförande och statsministern. Vad man kan invända mot det beslutet är väl knappast satsningen på låglönegrupperna – om den var väl alla ganska överens – utan det förhållandet att det inte förelåg någon utredning om de samhällsekonomiska konsekvenserna av beslutet, och det förelåg knappast någon utredning om konsekvenserna ens för dem som skulle dra nytta av beslutet. Staten agerade där med konsekvenser för kommunerna – större för kommunerna än för staten, kan man säga. När nu regeringen bröstar sig över en överenskommelse i skattefrågan med Kommunförbundet bör man hålla i minnet att det är regeringen själv som har framkallat den situation som gjort en sådan överenskommelse nödvändig, bl. a. genom detta beslut.

Men detta finns inte med i årets decharge. Det finns två skäl till att det inte har upptagits där. Dels har riksdagen en lönelegation som granskar avtalsfrågor, dels finns det inte något papper på beslutet. Det skulle krävas ett avsevärt detektivarbete av utskottet för att få fram vad som egentligen förevarit, och utskottet är inte rustat för att utföra sådana prestationer. Därför kommer beslut av denna art, hur ingripande de än är för samhällsekonomin och för enskilda, icke att bli föremål för konstitutionell granskning i vanlig ordning. Så är det med den moderna statskonsten.

Ett exempel av helt annan art är vad som behandlades här i kammaren i går. Trots konstitutionsutskottets kraftiga påpekande i fjol om vikten av att iakttaga propositionstiderna framlades för några dagar sedan en proposition, långt utöver 90-dagarsgränsen. Det har inte föranlett något påpekande i detta dokument, eftersom dokumentet var justerat när propositionen lades fram.

Vi kan ta ett annat färskt exempel: regeringens agerande i skattefrågan häromdagen, då man i realiteten framlade en alternativ proposition, ehuru man sökt nödortföttigt kamouflera detta under åberopande av utskottens initiativrätt. Ett sådant handlande står knappast i överensstämmelse med konstitutionen. Det innebär ju att man begagnar utskottens initiativrätt för något helt annat än vad den varit avsedd för; den är inte avsedd att bli en reservutgång för regeringen. Och man kamouflerar detta mycket dåligt. Det var ju regeringen som höll presskonferensen, och vid den var enligt uppgift ingen av utskottets socialdemokratiska ledamöter – de som alltså skulle ha denna initiativ-

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Årets gransk-
ningsarbete*

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Årets gransk-
ningsarbete*

rätt och utnyttja den – ens närvarande. Detta kan inte komma med i årets granskning, eftersom betänkandet som sagt var justerat när det skedde. Det är möjligt att det kommer nästa år.

I övrigt kanske man några ögonblick skall botanisera i årets betänkande. Jag vill tillägga att när herr Adamsson talar om gamla skivbekanta är det väl i någon mån riktigt, men den som sätter på de gamla plattorna är ju kanslihuset och knappast reservanter eller majoritet i konstitutionsutskottet.

En liten bagatell skall jag mera för kuriositetens skull fästa uppmärksamheten på. På s. 2 i betänkandet konstateras att ”vid genomgången av statsrådsprotokollen iakttagits att i Kungl. Maj:ts instruktioner för t. f. regering hänvisats till ett sedan år 1969 upphävt grundlagsstadgande”. Det är regeringen själv som har styrt om att grundlagsstadgandet är upphävt. Den har inte observerat detta för egen del, och sådant kan naturligtvis hända. Det är alltså mera en kuriositet än en anmärkning av saklig natur när man konstaterar det här.

Fjolårets betänkande präglades i mångt och mycket av temat information, och såsom några talare redan har påpekat förekommer detta inslag också i betydande utsträckning vid årets granskning. Det gäller statsrådsprotokollen, där det alltfört går trögt med offentliggörandet i tid, även när så ske kan utan minsta våda. Det gäller motiveringen för statsrådets beslut. Visserligen är statsrådsberedningen och konseljen självfallet icke underkastade förvaltningslagen, men de principer som gäller i denna nya förvaltningslag borde ändå ha iakttagits av regeringen i större utsträckning än vad som sker, har utskottet menat.

En betydande anmärkning gäller fortfarande Svensk författningssamling. Skall man kräva av medborgarna att lagar skall iakttagas, är det ju ett minimikrav att det skall finnas åtminstone teoretisk möjlighet för medborgarna att få del av innehållet i dessa nya lagar. Det brister alltså beträffande det avseendet. Av 1 275 författningar sattes 150 i kraft dagen efter det att de utkommit av trycket, och 300 sattes i kraft mindre än en vecka efter nämnda tidpunkt. Det är ju uppenbart otillfredsställande med tanke på postala förhållanden. Då det därvidlag har skett en omläggning av försenande natur blir dessa författningar icke tillgängliga för dem som har att rätta och packa sig därefter. Det ansvaret åvilar naturligtvis statsrådsberedningen i främsta rummet, och utskottet är enigt om att understryka vikten av att det blir en ändring i detta avseende.

Riksdagens skrivelser är tidigare berörda från denna talarstol, och jag skall gå förbi dem och endast notera med tillfredsställelse att förteckningen över regeringens handläggning av dessa skall komma – enligt utskottets mening, som man förväntar skall bli iakttagen – innan den allmänna motionstiden har utgått.

De tyngsta anmärkningarna i årets betänkande gäller beslutsprocessen från regeringens sida i samband med förenade fabriksverken. Jag skall inte nu gå in på denna fråga, eftersom andra talare kommer att sysselsätta sig med den. Men jag vill göra det konstaterandet att sällan har väl bristen på precision i regeringsarbetet, på fasta normer – förslåt uttrycket – för regeringens beslutsverksamhet kommit så till synes som i förhållandet mellan regeringen, dess underställda tjänstemän och förenade fabriksver-

ken. Där finns ministerstyre, där finns hafsiga och slafsiga uttalanden, där finns fullmakter utan stöd i bakomliggande fakta och där finns ett mixtum compositum av allehanda otrevligheter och olustigheter. För detta har naturligtvis enskilda regeringsledamöter i främsta hand ansvaret. Även om t. ex. en statssekreterare agerat i de brev som finns fogade som bilaga, så är givetvis statssekreteraren en person som handlar under statsrådets överinseende och ansvar. Statssekreterare har icke något konstitutionellt ansvar inför riksdagen och inför kammaren.

En annan viktig principiell anmärkning gäller regeringens utseende av ledamöter i länsstyrelserna. Som två gånger tidigare påpekats från denna talarstol har statsrådet öppet deklarerat sin avsikt att se till att det fanns en majoritet för det socialdemokratiska partiet i dessa länsstyrelser. Därmed har han inaugurerat en ny princip, som innebär att det vid ett regimskifte måste ske ändringar i denna del, eftersom en ny regering i annat fall inte kan förvänta något hänsynstagande av ledamöter som är utsedda under denna öppet tillkännagivna, krassa motivering. Även till denna fråga återkommer andra talare.

Låt mig emellertid få betona att formuleringarna, uttryckssätten, i de synpunkter som utskottet står enigt bakom, i stor utsträckning har valts med utgångspunkten att vi om möjligt bör bli eniga i dessa delar. Det har som sagt kommit att medföra en betydande återhållsamhet i formuleringarna, och det har väl kompenserats av att anmärkningarna och påpekandena har fått en större tyngd genom att enighet uppnåtts i utskottet.

Jag skulle tro att var och en från regeringssidan är beredd att medge att det hade varit lätt för felfinnare i utskottet att bland 26 000 ärenden finna anmärkningsvärda ting. Det vore lätt för felfinnare i utskottet vilken regering som än sutte – det har alltså i och för sig icke samband med vilket parti som är vid makten. Men ändå har utskottet koncentrerat sin uppmärksamhet till 90 procent på frågor varom enighet har blivit möjlig eller syntts möjlig från första stund. Som exempel härpå kan man nämna genomgången av praxis beträffande nådeärenden, där man har fullföljt traditioner från senare år och gjort en dokumentarisk redovisning, som säkerligen är till stor nytta både för allmänheten och för myndigheter. Det har härvidlag icke framkommit något som föranlett utskottet att göra något särskilt påpekande, och därmed kan man konstatera att nådeinstitutet efter det blåsväder som det för ett antal år sedan var utsatt för nu kommit i lugnare vatten. När justitiedepartementet – enligt min mening med allt skäl – i dagarna angrips för bristande handlag, så må det vara tillåtet att ge denna blomma åt samma för kritik så ofta utsatta departement.

90 procent av utskottets arbete har alltså ägnats åt frågor där enighet tycks vara möjlig, och så har då emellanåt kommit in synpunkter där en reservation har visat sig nödvändig, där ett särskilt påpekande har kommit att bli önskvärt. I det sammanhanget vill jag uttala min förvåning över att ej heller i år något statsråd är närvarande vid handläggningen av detta betänkande här i kammaren. När denna strävan till enighet i utskottet är så uppenbar borde statsråden göra åtminstone sina partivänner den äran att lyssna till deras synpunkter på statsrådets fögderi under årets lopp. Det finns dock åtminstone två juristkonsulter – av vilka den ena är en så

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Årets gransk-
ningsarbete*

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Årets gransk-
ningsarbete*

sällsynt gäst i kammaren att ledamöterna kanske inte ens känner igen honom – som borde begagna denna dag för att visa sig bland dessa stolar.

Herr talman! Den konstitutionella debatten i Sverige har varit ganska matt under många år, delvis i avvaktan på förslaget från grundlagberedningen om ny regeringsform och ny riksdagsordning. Nu finns det ett sådant förslag som är ute på remiss. Det är väl allas vår förhoppning att detta förslag skall leda till en ökad konstitutionell debatt, ett ökat intresse bland den stora allmänheten för konstitutionella frågor, bl. a. därför att riksdagen av allt att döma kommer att nästa år fatta beslut om en ny regeringsform och en ny riksdagsordning. Ett sådant beslut måste ju fotas på en levande diskussion, på en insikt om vad författningen betyder för ett land och för dess medborgare.

Jag ber att få understryka den synpunkten och den förhoppningen i samband med behandlingen av årets granskningsberättelse.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Denna debatt gäller riksdagens granskning av regeringens handlingar under föregående år. Det bör självfallet vara en huvuduppgift i den här debatten och för den här granskningen att tillse att inte riksdagens ställning och befogenheter sätts ur spel genom åtgärder eller underlåtenhet från regeringens sida.

Årets dechargebetänkande uppmärksammar på flera punkter frågeställningar av det här slaget. Det gäller fall där riksdagens beslut icke till fullo förverkligats av regeringen, det gäller utredningskrav från riksdagen som negligerats av regeringen, det gäller frågor som borde ha underställts riksdagen men där så inte har skett och det gäller brister i det beslutsunderlag som tillställts riksdagen i regeringens propositioner. Detta är, herr talman, enligt min mening i sak allvarligt och för framtiden oroväckande.

Jag tycker inte att det är något särskilt innehållslöst eller odramatiskt dechargebetänkande som ligger framför oss i dag. Det tecknar ingalunda bilden av en felfri regering, vare sig när det gäller de punkter som har att göra med riksdagens ställning och befogenheter eller när det gäller regeringens praxis i övrigt, t. ex. i fråga om expedieringen av beslut.

I likhet med vad fallet var vid dechargedebatten förra året har jag inte heller nu det intrycket att det mest påfallande med dechargebetänkandet är enigheten inom utskottet. Tvärtom uppfattar jag det så, att det i ett flertal principiellt betydelsefulla frågor har rått meningsskiljaktigheter mellan ledamöterna i utskottet. Och med anledning av vad herr Hernelius nyss anförde vill jag gärna säga, att vi från folkpartiets sida inte på någon punkt har anpassat vår uppfattning och våra formuleringar i syfte att nå enighet. Det tror jag skulle ha varit felaktigt i samband med den granskning som riksdagen har att göra av regeringens handlingar.

Om regeringen inte respekterar riksdagens viljeytringar enligt deras andemening – och det menar vi att regeringen på ett antal punkter inte har gjort – så minskas därigenom själva genomslagskraften hos riksdagens beslut. Och om man som i Sverige har stannat för den parlamentariska principen, byggd på folksuveränitetens princip, och följdaktligen låter viktiga frågor gå till riksdagen för avgörande, även om de formellt inte

faller under den samfälliga lagstiftningen enligt 87 § regeringsformen, måste man enligt min mening fullfölja denna praxis. Det kan inte vara riktigt att man sedan denna praxis vunnit inträde i det svenska statskicket överlåter åt regeringen att efter eget skön avgöra om en fråga skall underställas riksdagens prövning eller inte.

Vid årets dechargegranskning har ett exempel på ett sådant förbigående av riksdagens viljeyttring uppmärksamrats, nämligen beslutet om ett nytt betygssystem. Detta innebär – som är kammaren bekant – att betygen i vissa klasser i grundskolan helt sonika togs bort genom ett regeringsbeslut, trots att grunderna för betygssättningen tidigare har prövats av riksdagen.

När det gäller regeringens respekt för riksdagens viljeyttringar framhöll ett enhälligt utskott förra året att det kunde ifrågasättas om riksdagens viljeyttringar alltid hade blivit vederbörligen beaktade, men att något uttalande från utskottets sida då inte var erforderligt. I ett särskilt yttrande av herr Ahlmark och mig påpekades att det kunde ifrågasättas om riksdagens viljeyttring när det gäller kravet på en utredning om tobaksfrågan – där riksdagen både 1968 och 1970 i skrivelser hade begärt en sådan utredning – hade blivit beaktad. I det sammanhanget framhöll jag, att eftersom riksdagens meningsyttringar för det mesta måste ta formen av en begäran om utredning, så var det ett rimligt krav från principiell parlamentarisk synpunkt att av riksdagen begärda utredningar också faktiskt tillsattes av regeringen. Endast mycket speciella omständigheter kan enligt min mening godtas som skäl för att avvisa en sådan riksdagens begäran.

Vid årets dechargegranskning har vi fäst oss vid flera fall, där riksdagens önskemål om utredning ännu inte har verkställts av regeringen. Vi har velat göra en särskild notering om ett utredningsönskemål, som är tio år gammalt och som trots inte mindre än tre påstötningar i riksdagen under 1960-talet avskrevs av regeringen förra året utan att några skäl över huvud taget angavs härför. Jag syftar på utredningsönskemålet om mäklarverksamheten, från en enhällig riksdag 1961 som regeringen under de gångna tio åren inte har brytt sig om utan som nu helt sonika har lämnats utan åtgärd. Det finns även andra utredningskrav, delvis ganska ålderstigna, som regeringen ännu inte på något sätt har åtgärdat.

På två andra punkter, som berörs i reservationen A, har regeringen negligerat delar av riksdagsbeslut på ett sätt som är anmärkningsvärt. Det gäller i det första fallet socionomutbildningen. Riksdagsbeslutet innebar att den handleda studiepraktiken i socionomutbildningen liksom hittills skulle omfatta *två* terminer. Men regeringen har verkställt riksdagens beslut genom att i den kungörelse som innehåller reglerna för socionomutbildningen ange att denna studiepraktik normalt skall omfatta *en* termin.

Det andra fallet avser riksdagens beslut under 1971 om medel till vuxenutbildningen. En enhällig riksdag uttalade att statsbidragen skulle få användas också för uppsökande verksamhet, men detta uttalande av riksdagen föranledde icke någon åtgärd från regeringens sida under föregående år.

Låt mig beträffande de hittills redovisade punkterna citera direkt ur

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Årets gransk-
ningsarbete*

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Årets gransk-
ningsarbete

reservation A. Vi anför där:

”I dessa båda fall har sålunda riksdagsbesluten inneburit modifikationer av regeringens förslag i propositionerna, medan regeringens sedermera fattade beslut innebar en återgång till propositionernas förslag. På grund härav har riksdagens uppfattning inte i sin helhet kommit att förverkligas.”

Jag föreställer mig att det uttalandet är tillräckligt för att belysa hur allvarligt vi ser på regeringens handlande på dessa punkter.

Jag vill i detta sammanhang framhålla att det är utomordentligt viktigt att folkviljan oretuscherad får slå igenom i alla led av beslutsprocessen. Det finns i en representativ demokrati ändå tillräckligt stora risker för att folkmajoritetens uppfattning icke i sin helhet skall tränga fram till beslutsfattarna. Jag tror alltså att det är oerhört väsentligt att beslutsfattarna i alla led anstränger sig att respektera folkviljan och att genomföra den så oretuscherad som möjligt.

Jag tycker, herr talman, att det är på sin plats att göra detta påpekande från riksdagens talarstol i dag, när man utanför riksdagen ivrigt har spekulerat i att regeringspartiet genom manipulationer av olika slag med beslutsordningen skulle genomdriva ett beslut som saknar stöd hos folkmajoriteten eller hos majoriteten i folkrepresentationen. Riskerna för att godtycke och maktmissbruk skall följa ur en bristande respekt för folkmajoritetens mening kan också illustreras med exemplet från socionomutbildningen, där det ansvariga statsrådet har agerat med en påfallande sturighet och obenägenhet att förstå och beakta andras meningar.

Låt mig sammanfatta de principiella synpunkter som varit vägledande för folkpartiets handlande vid årets dechargegranskning:

I en parlamentarisk demokrati skall folkviljan förverkligas genom de åtgärder som vidtas av regeringen och förvaltningen. Det främsta kravet på regeringen blir då kravet på lyhördhet för folkviljans yttringar. Dessa kommer i första hand till synes i riksdagens beslut av olika slag. Regeringen bör därför enligt vår mening söka reservationslöst beakta riksdagens viljeyttringar efter deras andemening. Därutöver har regeringen till uppgift att bereda de ärenden som skall behandlas av riksdagen och att därvid tillhandahålla alternativ och beslutsunderlag. Regeringen kan då inte tillåtas att undanhålla riksdagen vissa alternativ eller visst beslutsunderlag.

Enligt vår mening har den svenska regeringen under 1971 brustit i båda dessa väsentliga avseenden. Jag vill citera ett yttrande, som jag fällde vid föregående års dechargedebatt och som jag då anförde som ett motiv för folkpartiets uppläggning av sitt dechargearbete. Vi anser att ”det bör vara en huvuduppgift för konstitutionsutskottet att genom sin granskning av statsrådsprotokollen beivra sådan administrativ praxis inom kanslihuset som missgynnar riksdagen”. Vi kommer att så noggrant som möjligt fullfölja den uppläggnings av vårt dechargearbete.

Jag vill också säga att jag finner det nedslående att de socialdemokratiska ledamöterna i konstitutionsutskottet valt att låta sin partiloyalitet gå före sin känsla för riksdagens suveräna beslutsrätt. Också händelser under innevarande år stärker vår oro på de punkter som jag här

har utvecklat. Herr Hernelius har berört några händelser som är aktuella; det finns andra punkter, där utredningsönskemål och krav på ett allsidigt beslutsunderlag inte har beaktats.

Jag vill avslutningsvis säga att ifrån folkpartiets sida ser vi således i den handlingspraxis som har utvecklats inom regeringen – såvitt jag nu kan bedöma är detta en praxis i huvudsak från 1970-talet – en fara för framtiden, när det gäller respekten för folkviljans alla yttringar.

I detta anförande instämde herrar Ahlmark, Karl Bengtsson i Varberg och Nelander (samtliga fp).

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! De sista meningarna i herr Molins anförande får väl närmast betecknas som ett utslag av ett tillfälligt dåligt humör; herr Molin påstod att agerandet från de socialdemokratiska ledamöterna i konstitutionsutskottet helt har dikterats av partiloyalitet och att de icke bemödat sig om att tillvarata riksdagens intressen.

Vi är beredda, herr Molin, att på samtliga de punkter, där det föreligger meningsskiljaktigheter mellan utskottsmajoriteten och den minoritet som har gjort reservationer, inför kammaren redovisa våra ställningstaganden. Kammaren har därefter att själv bedöma i vad mån man kan sätta en sådan etikett på vårt handlande som herr Molin här har gjort.

Herr TALMANNEN yttrade:

Sedan samtliga under det allmänna avsnittet i detta betänkande anmälda talare nu haft ordet, övergår kammaren till att debattera ”Behandlingen av riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t”.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag har i mitt anförande nyligen berört de punkter som gäller regeringens beaktande av riksdagens skrivelser, som jag uppfattar som principiellt betydelsefulla. Jag har också sagt att vi anser att meningsskiljaktigheterna mellan oss och den socialdemokratiska majoriteten i utskottet på den här punkten är av mycket stor principiell betydelse.

Vi anser därför att konstitutionsutskottets betänkande på denna punkt bör bli föremål för omröstning i kammaren. Jag yrkar alltså att utskottets betänkande lägges till handlingarna med den ändring däri som föranledes av bifall till reservationen A.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Herr talman! Beträffande de frågor som tagits upp i reservationen A är det uppenbart att i fråga om socionomutbildningen ett avsteg skett från riksdagens beslut. I utbildningsutskottets betänkande i ärendet, som antogs av riksdagen, framhölls att en utgångspunkt bör vara ”att studieordningen vid socialhögskolorna i avvaktan på U 68:s förslag i möjligaste mån bibehålls oförändrad”. Vidare anfördes att Kungl. Maj:t bör vidta åtgärder i syfte att stimulera ökat utbud av praktikplatser,

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Behandlingen av
riksdagens skrivelser
till Kungl. Maj:t*

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Behandlingen av
riksdagens skrivelser
till Kungl. Maj:t*

vilket ytterligare var ett understrykande av att ingen försämring i fråga om praktikverksamheten borde få förekomma.

Utskottets liksom riksdagens ställningstagande till socionomutbildningen föregicks som bekant av en mycket omfattande debatt, varvid såväl regeringens proposition som motionsyrkandena blev föremål för ingående prövning.

De viljeytringar som sålunda uttalades borde bättre ha beaktats vid utformningen av socionomutbildningen. Kungörelsen om ändring av stadgan för socialhögskolorna står inte i överensstämmelse med vad riksdagen anfört. Det är enligt vår mening fel att på detta sätt avvika från innebörden i riksdagens beslut.

Samma kritik kan riktas mot handläggningen av det andra i reservationen påtalade fallet rörande statsbidrag för uppsökande verksamhet för vuxenutbildningen. I det förstnämnda fallet, alltså socionomutbildningen, har vi från vpk i interpellationsdebatt den 9 mars anfört kritik.

Vi delar kritiken i reservationen A mot de två första punkterna. Däremot är vi av annan mening än reservanterna i fråga om den tredje punkten, nämligen den som rör mäklarverksamheten.

Herr WICTORSSON (s):

Herr talman! Låt mig kommentera reservationen A. I fråga om sakupplysningar ber jag få hänvisa till de bilagor som finns fogade till KU:s betänkande.

Beträffande praktikundervisningen i socionomutbildningen vill jag anföra följande. Bestämmelserna om praktik har i stadgan för socialhögskolorna fått en utformning som enligt utskottsmajoritetens uppfattning i sak står i fullgod överensstämmelse med vad utbildningsutskottet uttalade vid förra årets riksdag, nämligen att den handledda praktiken skall omfatta tio månader för den som inte före studiernas början förvärvat yrkeserfarenhet av viss omfattning och fem månader för den som har sådan erfarenhet. Detta är den enkla innebörden av såväl utbildningsutskottets uttalande som de därefter utfärdade bestämmelserna.

När det sedan gäller tillämpningen av dessa regler bör det framhållas att erfarenheterna av den nya ordningen av naturliga skäl ännu är begränsade. Vissa framställningar om undantag för bestämmelserna torde ha gjorts, men Kungl. Maj:t har ännu inte hunnit ta ställning till dem. När man har fått mera erfarenheter kan det finnas anledning att pröva, om bestämmelserna fått en med hänsyn till statsmakternas intentioner lämplig utformning. Utskottets majoritet har utgått från att Kungl. Maj:t gör en sådan prövning utan något särskilt påpekande från riksdagen.

Den andra saken som tas upp i reservationen A avser schablonbidraget till kommunal vuxenutbildning. Enligt de bestämmelser som gäller utgår ett statsbidrag till kommunerna om 2 procent av lönekostnaderna för den kommunala vuxenutbildningen. Av detta belopp utgår 1,8 procent schablonmässigt, medan resten ställs till skolöverstyrelsens förfogande för att utdelas efter prövning av ansökningar. — Detta är innebörden av 83 § i kungörelsen om kommunal och statlig vuxenutbildning.

Reservanterna skriver att Kungl. Maj:ts kungörelse, trots ett klart

uttalande av riksdagen att visst statsbidrag skall kunna användas för uppsökande verksamhet för vuxenutbildningen, inte innehåller någon anvisning om att statsbidraget även får användas för detta ändamål. Vidare skriver reservanterna att riksdagens uppfattning inte i sin helhet kommit att förverkligas.

Utskottsmajoriteten kan inte se saken på det sättet. Den enda rimliga tolkningen av 83 § i den aktuella kungörelsen är att statsbidraget också kan användas för uppsökande verksamhet. Det finns nämligen inga villkor knutna till statsbidraget om att pengarna skall användas för vissa ändamål. Beloppet ställs till kommunens förfogande. Det talas för övrigt i 83 § om "härmed sammanhängande åtgärder". Detta uttryck syftar bl. a. just på den uppsökande verksamheten. Det måste därför vara klart att kommunerna också kan använda pengarna till bl. a. uppsökande verksamhet.

I ett interpellationssvar den 9 mars i år slog statsrådet Moberg fast att bestämmelserna bör tolkas just så som utskottsmajoriteten anser. Det finns med andra ord ingen oklarhet på denna punkt och inte heller någon tvekan om tolkningen av riksdagens och regeringens beslut.

Det tredje ärendet, slutligen, som tas upp i reservationen A gäller Kungl. Maj:ts beslut den 8 oktober 1971 att utan åtgärd lämna riksdagens skrivelse den 28 november 1961 med begäran om en utredning angående civilrättslig lagstiftning om mäklarverksamheten. Det är riktigt, som det har påpekats här i debatten, att detta ärende har varit föremål för frågor i riksdagen under ett antal år — 1964, 1966 och 1968. Vid samtliga tillfällen har den då fungerande justitieministern meddelat att eventuella civilrättsliga regler rörande mäklarverksamhet borde utarbetas i nordiskt samarbete men att intresset för saken i övriga nordiska länder hade visat sig vara ringa. På grund av det omfattande reformarbetet inom departementet var det nödvändigt att göra en stark prioritering av lagstiftningsuppgifterna, och med hänsyn därtill hade inga åtgärder vidtagits. Justitieministern avsåg dock att vid lämpligt tillfälle på nytt aktualisera frågan om nordiskt lagstiftningsarbete rörande mäklarverksamheten.

Nu hör det till bilden att konstitutionsutskottet i olika sammanhang har framhållit, att det är angeläget att man vidtar åtgärder för att minska ärendebalansen. Mot den bakgrunden utfärdades den 7 september förra året en PM ställd till expeditonscheferna i departementen från statsrådsberedningen. Denna PM tog upp just de ärenden som ingick i ärendebalanserna. Den rekommenderade vissa förfaringssätt för att därigenom minska ärendebalanserna. I denna PM sägs bl. a.: "Finns det anledning anta att den fråga som berörs i en skrivelse inte kommer att bli aktuell inom relativt kort tid och har frågan inte samband med ett ärende som utreds eller på annat sätt är aktuellt, torde, om ej särskilda skäl föranleda annat, böra övervägas om ej skrivelsen skall genom konseljbeslut lämnas utan åtgärd."

Innehållet i denna skrivelse har delgivits konstitutionsutskottets kansli i samband med att man överlämnade statistiken rörande Svensk författningssamling.

Mot bakgrunden av denna skrivelse tog justitiedepartementet upp den

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Behandlingen av
riksdagens skrivelser
till Kungl. Maj:t*

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Behandlingen av
riksdagens skrivelser
till Kungl. Maj:t*

tio år gamla frågan om mäklarverksamheten och konstaterade att det i dag inte finns det underlag för utredningen som man tidigare ansett nödvändigt. Med hänsyn härtill och även med hänsyn till det omfattande arbete man i övrigt har att utföra när det gäller fortsatt reformverksamhet inom justitiedepartementets område avskrevs ärendet från fortsatt handläggning. Detta skedde efter det att ärendet legat tio år i väntan på att man skulle få till stånd den internordiska samverkan på området som man ansåg nödvändig.

Herr talman! Jag vill med dessa ord få yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag ber att få börja med den sista saken som herr Wictorsson berörde, det tio år gamla utredningskravet. Självfallet tar reservationen i utskottet på den punkten inte ställning till frågan om eventuella förändringar i mäklarverksamheten. Reservanterna reagerar helt enkelt mot att ett utredningskrav här har förbigåtts. Detta har skett utan att någon annan motivering anförts än att man vid en prioritering inom departementet inte funnit skäl att tillsätta någon utredning. Från de principiella synpunkter som jag anförde i mitt första inlägg tycker vi att ett påpekande av den arten hade varit på sin plats.

När det sedan gäller de två andra fallen, som är mera aktuella och i sak mera betydelsefulla, går det efter herr Wictorssons inlägg nu inte att komma ifrån att riksdagen i fråga om socionomutbildningen på förslag av ett enhälligt utbildningsutskott gick på den linjen att tiden för studiepraktiken liksom hittills skulle vara tio månader, medan Kungl. Maj:ts stadga på den punkten förutsätter att studiepraktiken normalt skall vara fem månader. Dessa båda viljeyttringar är knappast möjliga att förcna.

När det till sist gäller vuxenutbildningen kan sägas att riksdagens beslut byggde på en aktion inom utbildningsutskottet. Det var en viljeyttring, som syftade till en förändring då det gällde att åstadkomma en ökad uppsökande verksamhet. Vår anmärkning på den punkten är att denna viljeyttring inte har beaktats och inte heller föranlett någon regeringens åtgärd.

Herr WICTORSSON (s):

Herr talman! Jag vill bara helt kort till herr Molin säga att folkpartiets utskottsledamöter har i ett särskilt uttalande som behandlar en annan fråga i utskottets betänkande framhållit önskvärdheten av att Kungl. Maj:ts propositioner formuleras klart och otvetydigt så att risk för feltolkningar inte uppkommer. Jag kan väl göra det tillägget att man sannolikt har anledning att uttala samma fromma förhoppning när det gäller kompromisser i riksdagens utskottsarbete.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag vet inte om det uttalande som herr Wictorsson citerade från vår sida var en "from" förhoppning — jag avstår från att bedöma den saken. Men förhoppningen att man i statliga dokument och

författningstexter skall uttrycka sig klart och tydligt tror jag kan utsträckas till att gälla alla regeringens dokument. Om herr Wictorsson hävdar att man i stadgan för socionomutbildningen de facto intagit samma ståndpunkt som riksdagen och utbildningsutskottet gjorde, då är det exempel på en ovanligt otydlig formulering i en författningstext. Men jag tror, herr talman, att här finns en skillnad i sak, och på det är reservationen grundad.

Herr WICTORSSON (s):

Herr talman! Jag vill bara konstatera att jag har den förhoppningen att både Kungl. Maj:ts propositioner och riksdagens beslut skall utformas klart och entydigt.

Herr TALMANNEN anförde:

Sedan samtliga under punkten "Behandlingen av riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t" anmälda talare nu haft ordet, övergår kammaren till att debattera "Besvär rätt för organisationer".

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! Vid konstitutionsutskottets dechargegranskning har frågan om besvär rätt för organisationer tagits upp. Bakgrunden är de förhållanden som råder särskilt avseende byggnads-, naturvårds- och miljölagstiftningarna.

Situationen är ju den att de enskilda människornas engagemang i miljödebatten har tagit sig allt starkare uttryck. Deras vilja att påverka samhällsutvecklingen har på samma sätt förstärkts. För att ge ökad tyngd åt sina synpunkter och krav sluter sig människor allt oftare samman i aktionsgrupper, byalag, miljögrupper, intresseorganisationer av olika slag.

I debatter och vid kontakt med myndigheter har dessa grupper möjlighet att föra fram sina synpunkter på aktuella ärenden. Men när den formella ärendehandlingen vidtar visar det sig att kretsen av s. k. sakägare i huvudsak begränsas till dem som har ekonomiska intressen att bevaka, framför allt då i egenskap av fastighetsägare, byggherre eller företagsägare. En enskild människa eller en grupp av människor som kanske hotas av en fullständig omställning av hela tillvaron om en ifrågasatt åtgärd vidtas, de människorna och grupperna ställs i ett avsevärt sämre läge. Här råder alltså inte jämlikhet mellan berörda intressenter, och detta upplever många människor som rättslöshet.

I flera uppmärksammade fall har berättigade intressen inte kunnat hävda sig vid den formella handläggningen av mycket stora och viktiga ärenden, helt enkelt därför att de inte har företrätts av sakägare utan "bara" av enskilda människor.

Den enskilda människan upplever de nu rådande förhållandena på det här området så att samhället favoriserar vissa intressenter med ställningen som sakägare. Sakägarställningen ger ju rätt till remissyttranden, plädering och besvär. Skall samhällets miljövårdssträvanden och ambition att fördjupa miljödebatten vinna respekt, måste dessa missförhållanden på något sätt rättas till. Det kan ske på många olika vägar. Framför allt gäller det när vi begränsar oss till diskussion om besvär rätten att utveckla en

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Besvär rätt för
organisationer*

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Besvärsmätt för
organisationer*

klar praxis.

Konstitutionsutskottet tog upp denna fråga i sin dechargegranskning 1969 och gjorde då en rad entydiga uttalanden om det angelägna i en klarare praxis. Den granskning som nu företagits visar att riksdagens önskemål den gången ännu inte har tillgodosetts av regeringen. Kungl. Maj:t har alltså inte följt de uttalanden som konstitutionsutskottet och riksdagen gjorde 1969. Detta tolkar jag som en nonchalans gentemot riksdagen.

Det finns i dag alltså ingen praxis om besvärsmätt för organisationer. Jag är medveten om att detta är en väldigt svår fråga. Den är inte alls enkel att lösa; man kan inte ge någon patentlösning. Men det finns sätt att utveckla en klar praxis som gör att människor vet vad de har att rätta sig efter – att man inte skall behöva sväva i ovisshet om man är besvärsmättig eller inte, att Kungl. Maj:t tillämpar en likartad behandling av ärenden av det här slaget.

För att något belysa vilken obalans som kan förekomma kan man ta exemplet med en hyresfastighet med 100 lägenheter, där 99 lägenheter bebos av hyresgäster, som är organiserade i en hyresgästförening, medan en lägenhet bebos av fastighetsägaren. Ett stadsplaneförslag aktualiseras på angränsande fastighet. Hyresgästerna får tycka precis hur mycket de vill i den här frågan. Kanske t. o. m. deras organisation, hyresgästföreningen, får vara med och tycka. Men när den formella ärendehan- dlingen sätter in är de 99 hyresgästerna borta ur bilden, och den ende fastighetsägaren får vara med. Det är bara han som har rätt att anföra besvär.

Det exemplet belyser väldigt klart hur det här fungerar i praktiken. Det visar hur angeläget det är att man utvecklar dessa frågeställningar. Det sker nu i vad avser den här sakfrågan inom bygglagutredningen, som dock kan förväntas ta god tid på sig.

De frågor vi här diskuterar är alltså besvärsmätten i ärenden enligt byggnads-, naturvårds- och miljöskyddslagstiftningen. Det kan ju vara värt att notera i det sammahanget att den nu så aktuella bekämpningsmedelsförordningen och instruktionen för giftnämnden inte innehåller några besvärsmregler. Där är alltså förhållandena helt oklara.

Ett särskilt intressant fall har utskottet träffat på. Lundby kommunalförening i Göteborg har skrivit till konstitutionsutskottet och uttryckt sitt missnöje med Kungl. Maj:ts handläggning av ett besvärsmätt. Den skrivelsen har initierat den aktuella granskningspunkten, som togs upp efter ett yrkande härom i konstitutionsutskottet på basis av skrivelsen. Det som är särskilt intressant med skrivelsen är att man i kanslihuset inte ens har brytt sig om att kontrollera om någon av undertecknarna av besvärsmkrivelsen möjligen kunde vara sakägare i mera formell mening – vilket visade sig vara fallet. Åtta av nio styrelseledamöter i den här föreningen är fastighetsägare och alltså sakägare enligt den formella ordning som gäller för miljöskyddslagstiftningen. Här har alltså departementet inte ens gjort sig besvär med att undersöka huruvida en person som hade skrivit under besvärsmkrivelsen var besvärsmättig.

Kungl. Maj:t har ansvaret för att utveckla en praxis för besvärsmhandläggning och besvärsmbehörighet. Denna praxis är så mycket mer väsentlig

som det finns oklarheter och olikheter i gällande lagstiftning. Kungl. Maj:t vill på den här punkten tydligen inte, trots riksdagens tidigare påpekanden, ta på sig normbildningsuppgiften.

Det är anmärkningsvärt att i en fråga av den här typen, som i den allmänna debatten har utvecklats och hört snabbt under senare år, utskottsmajoriteten inte ens står fast vid 1969 års skrivning i konstitutionsutskottet. Det lilla försiktiga påpekande som görs i reservationen ansluter också väl till vad utskottet säger på andra ställen i sitt nu aktuella betänkande. Vi reserverar poängterar att det är väsentligt att Kungl. Maj:t bringar sin praxis i besvärfrågor till allmän kännedom, att avvísingsbeslut alltid förses med klagande motivering och att det är angeläget att Kungl. Maj:t verkligen undersöker, om det finns någon formellt besvärberättigad inom den organisation som besvärar sig.

Inte ens detta kan alltså utskottsmajoriteten nu uttala. Det är ju något överraskande att positionerna i denna fråga inte har flyttats framåt utan bakåt.

Herr HENNINGSSON (s):

Herr talman! Utskottet har ju mycket noga redovisat sina synpunkter i detta ärende, och jag skall inte upprepa vad som sägs i betänkandet. Men skillnaderna mellan tankarna i utskottsmajoritetens skrivning och de tankar som kommit till uttryck i reservationen är verkligen inte stora.

Sedan man konstaterat detta finner man att herr Norrby i Åkersberga ändå vill uppträda som den sanne folkpartisten. Han säger först att han är medveten om att det är en mycket besvärlig fråga men att den naturligtvis har behandlats mycket nonchalant av regeringen. Det kan väl ändå erkännas att det gäller en besvärlig fråga och att vi har anledning att efterhöra och iaktta den praxis som kommer att utvecklas genom rättsbehandlingen. Jag tycker att man också skall vara medveten om vilka bromsande effekter som åtgärder på detta område kan få för ett samhälle som vill förändras — och det vill de flesta samhällen.

Herr Norrby ondgör sig vidare över att klagande, som varit sakägare men inte uppträtt som sådana, nonchalerats av regeringen, som inte tagit reda på det rätta förhållandet. Herr Norrby! Det får väl ändå vara någon gräns på pretentionerna! Är den som söker rättelse sakägare, bör han väl i all rimlighets namn uppges detta.

Jag vill tillägga att vi väl i övrigt är medvetna om att såväl statliga som kommunala myndigheter alltid är mottagliga för såväl skrivelser som besök, om man verkligen har något att meddela eller berätta som kan förändra en viss situation eller bedömningen av denna. I detta stycke får vi väl ändå erkänna att alla vägar står öppna för den som vill meddela något, oavsett om vederbörande är sakägare eller inte. Har man något väsentligt att meddela, kommer det att beaktas. Därför menar jag att vi har anledning att följa vad utskottsmajoriteten här har föreslagit.

Jag vill härutöver bara säga att man tidigare har ondgjort sig över den socialdemokratiska utskottsmajoriteten, som blint följer regeringspropositionerna och försvarar dessa i alla sammanhang. Men på denna punkt, herr Norrby, har vi ändå anledning att betänka att det av utskottets 15 ledamöter, varav 7 tillhör den borgerliga sidan, är det

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Offentliga
utredningar*

endast 2 som haft lust att ställa sig bakom reservationen. Man kan således inte gärna säga att utskottsmajoritetens bedömning är ensidig. Varken centern eller moderata samlingspartiet har velat understödja reservationen. Man har kanske inom dessa partier en bättre uppfattning om vilket ömtåligt område man här ger sig in på, om man tar ställning innan man har låtit den juridiska sakkunskapen ge sin mening till känna om hur dessa frågor skall behandlas i fortsättningen.

Herr talman! Jag skall inte utveckla denna fråga genom någon längre utläggning. Jag yrkar bifall till utskottets motivering.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! Herr Henningsson utnämnde mig till den sanne folkpartisten av det skälet att jag vill ta itu även med de besvärliga frågorna. Jag tackar för den komplimangen.

Att iaktta den praxis som utvecklas är alltså vad herr Henningsson tycker att man skall göra. Att be Kungl. Maj:t påverka utvecklingen av praxis tycker jag är betydligt angelägnare, och det har riksdagen också tyckt tidigare. I stället vill man nu lägga hela bevisbördan på de enskilda människorna eller organisationsföreträdarna, och om den som under-tecknat en skrivelse på en organisations vägnar råkar vara formell sakägare så skall han tala om det också – det är vad herr Henningsson har att säga.

Min slutsats av herr Henningssons resonemang är att miljöfrågorna när det gäller besvärsrätten fortfarande är någonting för sakägarna, dvs. fastighetsägare och andra som har ekonomiska intressen att bevaka. De enskilda människornas rätt, hävdad genom sammanslutning i aktionsgrupper, intresseorganisationer osv., lämnar herr Henningsson åt sidan.

Herr HENNINGSSON (s):

Herr talman! Om herr Norrby i Åkersberga uppfattade min anmärkning som en komplimang, så gjorde han tyvärr ett misstag.

Herr TALMANNEN yttrade:

Sedan de under punkten "Besvär rätt för organisationer" anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera "Offentliga utredningar".

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! Den fråga som nu är aktuell, frågan om offentliga utredningar, berör viktiga delar av arbetet med beredningen av statsmakternas beslut. Under senare år har en tendens kunnat märkas att utredningsarbetet inom kanslihuset fått ökad omfattning och betydelse. Det får givetvis negativa konsekvenser för den offentliga debatten, för oppositionspartiernas arbete och för intresseorganisationer. För att belysa det sista vill jag citera en ledarartikel i Landstingens tidskrift i april 1972, där det står bl. a. följande:

"Under senare år har man emellertid kunnat iaktta vissa utvecklingstendenser inom utredningsväsendet, som kan tänkas innebära en minskning av intresseorganisationernas inflytande. Många viktiga utredningar

sker genom enmansutredningar eller inom departementen, ibland genom en mer eller mindre formell arbetsgrupp, som tillsatts utan särskilda direktiv. Utredningar av liknande ting tillsatts också i allt större utsträckning inom ämbetsverken på uppdrag av regeringen. — — —

Tyvär blir det alltmera vanligt att representationen icke ges formen av formellt ledamotskap eller expertuppdrag utan reduceras till ett deltagande genom en 'samrådsman' eller 'kontaktman'. Denne har inget formellt förordnande av departementetschefen och deltar i utredningens arbete endast i den omfattning utredningen bedömer detta erforderligt eller eljest förenligt med sina intressen. — — —

Innebörden av departementschefsdirektiv om samråd med berörd organisation ges uppenbart en högst varierande tolkning.”

Avslutningsvis skriver tidningen: ”Tendensen att allt fler utredningar blir interna departements- och verksutredningar är starkt oroande. Den traditionella utredningens form genom i gängse ordning utsedda likvärdiga representanter för berörda intressen synes vara att föredra. I dagens läge synes än mer angeläget att samarbetet mellan intresseorganisationerna och statsmakterna i utredningssammanhang inte försvagas genom en uttunning av organisationernas medinflytande.”

Det där var alltså vad en stor intresseorganisation hade att säga om utredningsväsendets utveckling. *Ökad* offentlighet inte *minskad* bör prägla utredningsväsendet. Tendensen till politisering och försvårande av oppositionens arbete genom fler departementsutredningar och begränsad medverkan av parlamentariker i det offentliga utredningsarbetet ser ut att förstärkas. Utredningsväsendets syfte bör givetvis vara att förutsättningslöst ta fram de fakta som behövs för beredningen av ett ärende. Det är väsentligt att utredningsväsendet omfattas med allmänt förtroende och att det inte kan insmyga sig misstankar att fakta blir tillrättalagda på ett visst sätt, t. ex. genom att man plockar fram vissa fakta men inte andra. Det är ett av många viktiga skäl för att man skall eftersträva offentliga utredningar i största möjliga utsträckning.

De departementsutredningar som här berörs får alltmer karaktären av att vara beställningsarbeten åt regeringen.

En för oppositionspartierna rätt märklig konsekvens av det omfattande utredningsväsendet är att utredningarna blir en sorts uppsamlingsplats för alla initiativ och förslag som förs fram inom de verksamhetsområden som berörs av utredningar. Man skulle kunna säga att verksamhetsfältet ligger i träda under utredningstiden. Det återverkar naturligtvis också på det successiva reformarbetet. Ett långrotande med en utredning, exempelvis bygglagutredningen, som jag nämnde nyss, innebär ju att inga väsentliga reformer kommer till stånd under den tid utredningsarbetet pågår. Just när det gäller den utredningen som är en offentlig utredning med parlamentariskt inslag är det angeläget med reformer, som jag nyss hade anledning anföra.

En annan tendens som märkts mycket klart på senare tid är att regeringen lägger fram förslag för riksdagen, baserade inte på offentliga utredningar som remissbehandlats utan på interna departementsutredningar som presenteras först när de läggs fram i propositionen. Vi har ett klart exempel i den nu aktuella s. k. skattereform som presenterats från

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Offentliga
utredningar*

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Offentliga
utredningar

regeringens sida. Ingen offentlighet gavs åt det material man förde fram förrän propositionen presenterades. Detta är ett effektivt sätt att försvåra oppositionens arbetsmöjligheter.

Den granskningsfråga som tagits upp inom konstitutionsutskottet avser metoden med utredningar inom departement, som tillämpas alltmör i stället för parlamentariska utredningar. En granskning av metoden som sådan bör då avse omfattningen av utredningsverksamheten, direktiv, redovisningsformer, remissbehandling och sammansättning av arbetsgrupper. Denna fråga togs upp redan den 26 februari 1971. Det har alltså varit över fjorton månader för beredningen av denna fråga i konstitutionsutskottets kansli. Man har haft god tid på sig. Vad har man då kunnat ta fram? I stort sett ingenting! Statsrådsberedningen har inte kunnat ge underlag för den bedömning som granskningen skulle avse. Antingen vill statsrådsberedningen inte ge något sådant underlag eller också kan man det inte. Vilket det nu är frågan om är det lika illa i båda fallen. Vill man inte ge konstitutionsutskottet upplysningar är det principiellt allvarligt, kan man inte ge information om pågående departementsutredningar, tyder det på att man i statsrådsberedningen helt enkelt inte har ett klart begrepp om hur denna verksamhet i dag fungerar.

Det finns anledning erinra om 1965 års departementsreform. Den refereras i den promemoria som är fogad som bilaga nr 7 till konstitutionsutskottets betänkande nr 26. I denna PM konstateras att syftet med reformen var att åstadkomma förbättrade möjligheter till långsiktig planering och samordning. Men den långsiktiga planeringen och samordningen avsåg tydligen inte utredningsverksamheten inom kanslihuset. Om det är långsiktig planering och samordning de ökade resurserna används till i kanslihuset, så må det väl konstateras att man tydligen på denna punkt skändligen misslyckats eftersom man inte ens kunnat ge konstitutionsutskottet en klar bild av omfattningen av departementsutredningarna, hur de är uppbyggda osv. Det är alldeles uppenbart att man helt enkelt inte har någon klar gränsdragning mellan departementsutredningar och informella arbetsgrupper och att man inte har gjort sig besväret med att ens inventera dessa företeelser.

Vidare utgick riksdagen i sitt beslut 1965 från att utredningsarbetet huvudsakligen skulle äga rum utanför departementen – i underlydande organ, genom kommittéer och särskilt tillkallade sakkunniga. Nu är frågan den vilken innebörd man lägger i begreppet huvudsakligen, om det skall vara 50 procent eller mer än 50 procent. Jag lägger för min del i det begreppet in att det skall vara den klart dominerande delen. Så synes nu inte vara fallet, men det underlag som redovisas för konstitutionsutskottet och riksdagen räcker inte för en säker bedömning om den önskade utvecklingen verkligen har ägt rum.

Det finns här också anledning att citera, vilket görs i promemorian, vad dåvarande statsministern Erlander sade vid några tillfällen i riksdagen i interpellations- och frågedebatter. Som en kommentar till det offentliga utrednings- och remissväsendet i vårt land sade han bl. a.: ”Detta är ur flera synpunkter utomordentligt värdefullt. Bl. a. torde oppositionspartierna i Sverige härigenom ha större möjligheter att få insyn i

sakfrågorna och att påverka politiken än vad oppositionen i andra länder har.”

Som jag ser det har arbetsmöjligheterna för oppositionspartierna i Sverige på denna punkt förändrats till det sämre sedan 1964, när dåvarande statsministern gjorde detta uttalande i en interpellationsdebatt.

Han framhöll då också ”att det i praktiken torde vara svårt att finna något ’väsentligt reformförslag’, som inte grundas på offentligt material, som regel – men inte nödvändigtvis – i form av betänkanden från en parlamentariskt sammansatt utredning”.

Min kommentar i dag till det uttalandet 1964 är: Det var då det.

I en frågedebatt 1968 sade dåvarande statsministern Erlander: ”I alla de stora politiska frågor, som vi haft anledning att sedan behandla här i riksdagen, har vi eftersträvat att göra det möjligt för oppositionen att delta i utformningen.”

Det är alldeles uppenbart att den praxis som då tillämpades icke längre tillämpas av regeringen i alla väsentliga frågor.

Om den här tendensen beträffande utredningsväsendet säger vi reservanter: ”Härigenom försvåras — — — en allsidig och omfattande debatt innan beslut fattas.” Den offentliga debatten försvåras alltså, men samtidigt försvåras också arbetsmöjligheterna för oppositionspartierna, och svårigheterna ökar för intresseorganisationer att framföra sina synpunkter.

Enligt vår uppfattning har alltså utredningsväsendet utvecklats till det sämre. Det är ett påstående som vi finner grund för i det utredningsmaterial som konstitutionsutskottet har lagt fram.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

På denna punkt föreligger en reservation från de moderata ledamöterna och folkpartisterna inom utskottet, medan centerpartisterna har avgivit ett särskilt yttrande. Eftersom denna fråga återkommer även till hösten, då riksdagen har att behandla en motion om utredningsväsendet i Sverige, kan jag nu fatta mig relativt kort.

Det säregna för Sverige är alltså att det finns en mängd offentliga utredningar och att dessa blir föremål för ett omfattande remissförfarande. Herr Norrby i Åkersberga ville göra gällande att huvudparten av utredningarna inte längre bedrivs på detta vis. Då kommer han in på ett synsätt som jag inte alls kan ansluta mig till. Han börjar tala om att det skall vara 50 eller 60 procent eller något sådant, men på det viset kan man inte resonera. Här gäller det att de tunga, principiellt viktiga sakerna blir föremål för parlamentariska utredningar. Herr Norrby i Åkersberga får, om han skall driva sin tes i fortsättningen, visa att så inte är fallet för närvarande.

Herr Norrby tog fram ett exempel som även jag kan stanna vid, nämligen det förslag till förändringar i skatterna som regeringen nu har lagt fram. Som alla känner till har man samtidigt tillsatt en stor utredning, där det finns representanter för samtliga i riksdagen företrädda partier. Som ett provisorium i väntan på denna utredning lägger man fram ett förslag. Herr Hernelius och jag har haft ett litet resonemang om

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Offentliga
utredningar*

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Offentliga
utredningar*

en proposition om anställdas närvarorätt vid kommunala styrelser och nämnders sammanträden. Här är det precis samma teknik som har använts av regeringen. Den stora frågan om anställdas rätt att delta i besluten har genom tilläggsdirektiv hänskjutits till utredningen om kommunal demokrati, medan den mindre frågan, den om närvarorätt i vissa försökskommuner, blir föremål för en proposition utan att den parlamentariska utredningen har prövat den sidan av saken.

Det har alltid funnits andra typer av utredningar. Det finns expertutredningar, och i dem ingår ibland riksdagsledamöter som anses särskilt sakkunniga på respektive utredningars områden. Det har alltid förekommit enmansutredningar. Det förekommer utredningar inom departementen.

Här skulle jag gärna vilja ta upp en sak som herr Norrby nämnde, nämligen att han inte har kunnat få de upplysningar som han hade önskat. Han ifrågasatte om statsrådsberedningen ville eller kunde lämna dessa upplysningar. Herr Norrby har själv skrivit ett särskilt yttrande, där han granskar den proposition som avgavs angående utbildning av bibliotekspersonal och understryker vikten av att propositioner formuleras klart och otvetydigt. Har inte herr Norrby någon gång under den tid denna fråga behandlats i konstitutionsutskottet funderat över att han kanske inte har definierat ordet departementsutredningar på ett så klart och entydigt sätt att man har förstått vad det gäller? Egentligen skulle det vara intressant om herr Norrby ville göra en sådan definition, men det kanske skulle ta för lång tid i anspråk. Det är inte så lätt att här hålla isär olika saker. Kärnpunkten i herr Norrbys anförande var att oppositionens arbetsmöjligheter försämrats. Nu har väl oppositionens ställning många sidor. Kanske herr Norrby ändå ett ögonblick kunde fundera över vad det skulle betyda om oppositionspartierna alltid skulle låsas fast i sina ställningstaganden på utredningsstadiet. Det finns beredningar där man försöker åstadkomma denna samstämmighet mellan partierna. Det betyder att oppositionspartierna i det stycket låser sig på ett relativt tidigt stadium.

Man kan naturligtvis tänka sig ett system där oppositionen står bakom alla de propositioner som avges, men då har man inte det svenska parlamentariska systemet. Med vårt parlamentariska system följer ju att regeringen kan lägga fram förslag som inte har föregåtts av parlamentariska utredningar, i vilka har suttit företrädare för oppositionen. Hade vi ett system av den typ man har i Schweiz vore det annorlunda, men då borde vi ju ha samlingsregering och inte partiregeringar. Likadant förhåller det sig väl om vi skulle tillämpa samma metodik som i kommunerna, där vi har ett samlingsregerande.

Vidare förde herr Norrby in tidsperspektivet. Han menar att frågor kommer att ligga i träda på grund av offentliga utredningar. Nu lär väl inga partier begära utredningar i samma utsträckning som oppositionspartierna gör. Då måste man väl inom dessa partier känna stark glädje när utredningskrav bifalles. Sedan kan det hända att det betyder att avgörandet förskjutes något. Men folkpartiet har i sådana här fall hittat en alldeles särskild metodik som vi har lärt känna här i kammaren, nämligen att man hoppar in och begär att vissa sidor av vad som står i

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Offentliga
utredningar*

direktiven skall förklaras ogiltiga och att man skall följa vissa principiella riktlinjer som man drar upp här i riksdagen.

Det kan emellertid hända att även en regering ser att det under ett utredningsförlopp kan finnas anledning att ta mindre initiativ. Anser man det vara farligt att frågorna ligger i träda — för att begagna herr Norrby uttryck — är det väl helt naturligt att regeringen rycker loss en punkt, om den inte har något större principiellt samband med övriga punkter, och lägger fram en proposition som vi får behandla här i riksdagen.

Herr talman! Det vore givetvis intressant att över huvud taget fördjupa sig i det svenska utredningsväsendet, men vi lär få många tillfällen att göra det i fortsättningen, och jag nöjer mig med det nu sagda.

Herr LARSSON i Luttra (c):

Herr talman! Centerpartiledamöterna i konstitutionsutskottet delar i huvudsak de synpunkter som har förts fram i denna reservation. Men nu finns det ju en partimotion från centerpartiet som tar upp dessa viktiga frågor om utredningsarbetet, och denna partimotion kommer att behandlas under höstriktsdagen. Det är anledningen till att vi här har begränsat oss till ett särskilt yttrande.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! När herr Johansson i Trollhättan använder uttrycket "huvudparten" av utredningarna, så stämmer det inte riktigt med den nomenklatur jag använde. Jag sade "huvudsakligen", och däri ligger en viss skillnad. I begreppet "huvudsakligen" kan man möjligen lägga in något annat än "huvudparten". Men som jag anförde är det alltså här en fråga om vad man menar med det ena och med det andra. Vad vi ser är en oroande tendens att tunga frågor hamnar i departementsutredningar. Det finns klara, entydiga exempel på det från senare tid. Jag nämnde den nu aktuella s. k. skattereformen. Man kan peka på andra frågor som har flyttats in i kanslihuset efter att tidigare ha legat hos offentliga utredningar, exempelvis låginkomstutredningen. Att göra som regeringen här har gjort — föreslå en provisorisk skattereform samtidigt som man startar en utredning — är ju liksom att ta maten ur munnen på utredningen, i synnerhet som direktiven var mycket begränsade jämfört med de önskemål som riksdagen hade framställt.

Jag kan helt instämma i vad herr Hilding Johansson sade beträffande olika typer av utredningar. Det har alltid funnits olika typer av utredningar och det kommer det alltid att göra. Men oppositionen kommer också alltid att eftersträva bättre arbetsmöjligheter. Den dag oppositionen slutar med det är den ingen opposition längre. Och i goda arbetsmöjligheter ingår att på ett tidigt stadium kunna vara med i eller följa ett utredningsarbete. Det är inte rimligt att oppositionen skall få 10 eller 15 dagar på sig för att ta ställning till mycket stora frågor, som inte har presenterats tidigare utan som lagts fram först i propositionsform.

Naturligtvis kan man också anlägga aspekten att oppositionspartierna skulle låsa sig om de fick vara med i parlamentariska utredningar. Men remissbehandlingen är ju ett mycket väsentligt moment i ärendebered-

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Offentliga
utredningar*

ningen, och där kommer fram synpunkter som gör att man väger ihop utredningen och remissyttrandena till ett slutligt resultat. Det är ju ofta rimligt att sammanställningen och den politiska avvägningen av materialet sker i arbetsgrupper inom kanslihuset.

Att oppositionspartierna begär många utredningar i riksdagen kan ju bero på att oppositionspartiernas egna utredningsresurser inte har utvecklats i den takt som är erforderlig. Man kan balansera ut en del av regeringens ökade resurser genom de ökade personalresurserna i kanslihuset på det sättet att oppositionspartierna får tillgång till ökade utredningsresurser. Det påverkar naturligtvis inte den principiella synen på departementsutredningarna, men det är ändå ett sätt att ge oppositionspartierna bättre arbetsmöjligheter.

Herr Larsson i Luttra sade att centerpartiet i princip ansluter sig till synpunkterna i reservationen men räknar med att föra fram sina synpunkter mera konkret vid motionsbehandlingen i höst. Det gäller ju även folkpartiet, som har en motion av liknande innebörd. Men det vi nu har att ta upp är ju den konstitutionella frågan om Kungl. Maj:ts göranden och låtanden. Därvid anser vi från folkparti- och moderathåll att frågan om utredningsväsendet är en väsentlig praxisfråga av den typ som numera är föremål för utskottets granskning.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! På en punkt vill jag helt instämma med herr Norrby i Åkersberga, nämligen att oppositionen bör ha goda arbetsmöjligheter. Men uppriktigt sagt förstår jag inte hur oppositionen skulle kunna utföra sin huvuduppgift, dvs. att driva opposition, om den skulle liksom stå bakom varje proposition som lämnades till riksdagen.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Centerpartiet har väckt en partimotion vid årets riksdag som kommer att behandlas till hösten, där man tar upp det svenska utredningsväsendet till behandling och ger uttryck för en oro över att utredningsväsendet har fått en olycklig utveckling. Jag skall inte ta upp någon debatt med centerpartiet nu – vi får vänta till hösten. Men jag har roat mig med att gå igenom krav på utredningar under tre års tid – 1970, 1971 och 1972 – från de olika partierna och konstaterat att centerpartiet leder över alla andra partier när det gäller att ställa krav härvidlag, samtidigt som man nu i en partimotion säger att utredningsraseriet måste stävjas.

Jag begärde emellertid ordet för att ta upp en annan sak, herr talman, och jag skall citera ur det särskilda yttrande som centerpartiet har fogat till konstitutionsutskottets betänkande:

”Av tradition har viktiga reformer i vårt land förberetts genom ett omsorgsfullt utredningsarbete. Huvudparten av detta arbete har försiggått inom parlamentariskt sammansatta kommittéer. Denna utredningsform har många fördelar. Bl. a. ger den representanter för riksdagen och de politiska partierna möjlighet till insyn och påverkan under ett tidigt stadium av beslutsprocessen.”

Av detta uttalande skulle man kunna dra slutsatsen att det är den

Onsdagen den
10 maj 1972*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.**Offentliga
utredningar*

typen av utredningar som centerpartiet fört fram krav på. Men så är ingalunda fallet. Studerar man alla krav på utredningar som centerpartiet framförde under riksdagsåret 1971 finner man att centerpartiet motionsledes ställde krav på 15 parlamentariska utredningar, och av motionerna var 12 partimotioner och 3 enskilda. Men man ställde krav på 106 expertutredningar. Det är därför som jag har så oerhört svårt att begripa detta särskilda yttrande. Där säger man nämligen att det skall vara parlamentariskt sammansatta utredningar, men i riksdagen har centerpartiet agerat på ett helt annat sätt.

Men den debatten får vi som sagt ta upp till hösten. Det skall bli intressant att föra den diskussionen med herr Larsson i Luttra. Men jag tycker att det är direkt vilseledande att man i detta särskilda yttrande inte har tagit hänsyn till hur man agerat tidigare, när man i riksdagen framför allt krävt expertutredningar och icke parlamentariska utredningar.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Bara två korta kommentarer. Herr Johansson i Trollhättan bekymrade sig över hur man skulle definiera ordet departementsutredning. Alla föredragningspromemorior och allt beredningsmaterial som upprättas inom kanslihuset kan självfallet inte hänföras till kategorin departementsutredningar. Däremot anges det i riksdagsberättelsen hur många betänkanden som har upprättats inom departementen, och vi har funnit att det under de senaste åren har upprättats mellan 50 och 70 sådana betänkanden. Det är denna ganska stora andel av det totala antalet utredningsbetänkanden som har föranlett detta påpekande.

Sedan talade herr Johansson i Trollhättan om folkpartiets beslutsteknik och framställda utredningsönskemål, och herr Hugosson refererade ett stort antal utredningskrav som kommit från centerpartiet. Jag tror emellertid inte att man skall uttrycka det på det viset, utan man skall i stället säga att med de arbetsformer som riksdagen har är utredningsönskemål en del av riksdagens beslutsteknik. Och om nu riksdagens beslut ganska ofta måste ta formen av ett till Kungl. Maj:t framfört önskemål om en utredning, så tycker jag inte att regeringen själv skall få avgöra vilka utredningsönskemål som passar och vilka som inte passar. Jag reagerar mot det och vill säga att jag tycker att respekten för riksdagens beslutsfunktioner kräver att om inte exceptionella skäl är för handen skall utredningsönskemål från riksdagen också förverkligas av regeringen.

Herr LARSSON i Luttra (c):

Herr talman! Jag skall inte närmare kommentera herr Hugossons statistiska vedermodor. Dessutom föreligger det här inte några jämförelser med vad som framkommit i motioner från andra partier. Oppositionen har ju i många fall inte några andra möjligheter än att begära utredningar i olika frågor. Vi har inte samma möjligheter som regeringspartiet att anlita kanslihuset för de utredningar man behöver göra.

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Offentliga
utredningar

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! För min del har jag inte alls bekymrat mig över hur man skall definiera begreppet departementsutredningar, men när herr Norrby i Åkersberga klagade över att han inte hade kunnat få några exakta upplysningar tycker jag att han för sin del borde ha angivit en klar definition. Om herr Norrby bara avsett det som herr Molin nämnde i sitt anförande, så hade det inte uppstått några som helst svårigheter att klara ut saken. Men jag har hela tiden fattat det så att herr Norrby också ville ha med en del andra grupper som arbetar inom departementen.

Sedan är det självklart att man från olika håll för fram utredningsönskemål här i riksdagen. Det är en naturlig del av riksdagens beslutsfunktion. Men hittills har det enligt gällande grundlag varit så att det är regeringen som bestämmer vilka utredningar som skall tas upp – och framför allt vilka former av utredning som skall komma i fråga i ena eller andra fallet. Och formellt sett är det knappast möjligt att framställa några anmärkningar mot regeringen för att den i stället för att tillsätta en stor parlamentarisk utredning har givit utredningsuppdraget åt en grupp inom ett departement.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Jag reagerade mot vad som sägs i det särskilda yttrandet. Då invänder herr Larsson i Luttra att oppositionens enda sätt att arbeta är att få fram utredningsunderlag. Men i en partimotion som vi skall behandla i höst angriper centerpartiet den enorma utveckling som utredningsväsendet fått och säger att regeringen tillsätter utredningar för att begrava frågorna, för att slippa ifrån att fatta beslut, osv.

Ni säger i det särskilda yttrandet att utredningarna skall ha ett parlamentariskt inslag, men i riksdagen kräver ni expertutredningar. De uppgifter jag tidigare redovisade var från 1971. Jag kan tala om hur det varit i år också; jag har tittat på de motioner som väcktes under den allmänna motionstiden. Centerpartiet har i år krävt 17 parlamentariska utredningar och 81 expertutredningar. Ni har inte ändrat er i år heller. Ni säger ett och gör ett annat.

För övrigt kan jag ge herr Larsson i Luttra siffrorna för övriga partier också. Jag tar då 1971 års siffror. Centerpartiet begärde alltså 15 parlamentariska utredningar och 106 expertutredningar, summa 121 utredningar – detta parti som alltså i sin partimotion uttalar att vi har alldeles för många utredningar här i landet. Folkpartiet krävde 20 parlamentariska utredningar och 59 expertutredningar, summa 79 utredningar. Moderata samlingspartiet krävde 22 parlamentariska utredningar och 52 expertutredningar, summa 74 utredningar. Jag skall inte trötta kammarens ledamöter med att tala om i hur många fall man därutöver i gemensamma motioner krävde utredning; det blev ett icke ringa antal.

Skulle riksdagen 1971 ha tillgodosett alla dessa krav hade antalet utredningar fördubblats och kostnaderna för det svenska utredningsväsendet, som också angrips av oppositionen, skulle ha ökats från ungefär 65 miljoner till 125 miljoner kronor.

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken*

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan begär av mig att jag skall definiera vad som menas med departementutredning, arbetsgrupp i kanslihuset osv. Det är en fullständigt orimlig begäran. Jag har ingen inblick i de interna arbetsförhållandena i kanslihuset. Jag kan alltså inte veta vad som där förekommer. Jag vet det fortfarande inte, trots att jag har bett konstitutionsutskottets sekretariat ta reda på det, helt enkelt av det skälet att sekretariatet inte har kunnat få några upplysningar. I en redovisning för utskottet sade sekretariatet: "Beträffande omfattningen av pågående departementsutredningar har inte kunnat erhållas några säkra uppgifter."

Herr talman! Det är litet mycket begärt att en enskild riksdagsledamot skall veta det som statsrådsberedningen inte är beredd att tala om.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Det är naturligtvis riktigt att regeringen inte grundlagsenligt är skyldig att effektera utredningsönskemål. Jag tar för givet att om regeringen varit grundlagsenligt skyldig att göra det, så hade den gjort det. Det kan vi lämna därhän. Här är det fråga om en administrativ praxis.

Jag vidhåller den uppfattning jag gav uttryck för i förmiddags, nämligen att om en majoritet inom riksdagen framställer ett krav om en utredning eller ett krav om en ändring av inriktningen på en utredning, bör det ankomma på regeringen att, om icke alldeles speciella omständigheter föreligger, tillmötesgå detta riksdagens önskemål. Jag tror att det sammanfaller med en god parlamentarisk praxis. Det är bl. a. på den punkten vi har kritiserat regeringens handlingar under 1971.

Herr LARSSON i Luttra (c):

Herr talman! Av vad herr Hugosson anförut framgår två saker: För det första att centerpartiets riksdagsgrupp är särskilt uppslagsrik, för det andra att det kanske kan behövas en utredning om utredningsväsendet.

Herr TALMANNEN anförde:

Sedan samtliga under punkten "Offentliga utredningar" anmälda talare nu haft ordet, övergår kammaren till att debattera "Vissa frågor rörande förenade fabriksverken".

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Det ärende som vi från den borgerliga oppositionen tar upp till behandling i reservationen E berör vissa förhållanden kring förenade fabriksverken. Dessa frågor har ju tidigare ventilerats ingående i denna kammare, men åtminstone en aspekt – och en mycket väsentlig sådan – har saknats vid de debatter som har förts. Jag avser helt naturligt betydelsen av det samband och de kontakter som förekommit mellan fabriksverken och berörda departement under åren 1968–1971.

Det har, herr talman, hänt mycket inom den statliga näringspolitiken sedan den nya och aktivare näringspolitiken första gången presenterades

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken

1967. Mycket har vi kunnat följa i pressen, men en del är fortfarande fördolt för den stora delen av allmänheten. Vad vi vet är att åtskilliga företag inom den statliga sektorn har gått dåligt; vi vet också att vissa företag har fått lägga ned eller inskränka driften; slutligen har vi bl. a. efter en speciell JK-utredning kunnat följa hur den ena transaktionen efter den andra inom förenade fabriksverken har rullats upp och kritiserats. Den utredningsprocess som föregick JK:s yttrande i ärendet var mycket omfattande och ger utan tvivel utrymme för åtskilliga reflexioner.

Den första reflexionen är att JK:s utredning sysslar uteslutande med fabriksverkens ansvar — alltså inte med det eventuella ansvar som kan åvila berörda departement. Det går alltså inte att under hänvisning till JK:s utredning påstå att hela förloppet och skeendet i vad gäller fabriksverkens olika köp och lånetransaktioner är klarlagt. Vad som inte är klarlagt är var berörda departement kommer in i bilden. Och detta är vad vi strävar efter att få fram i reservationen.

Den andra reflexionen måste bli att det var anmärkningsvärt sent som dåvarande industriministern gjorde sin anmälan till JK. Anmälan gjordes först i mars föregående år och flertalet av de förhållanden som påtalades i statsrådet Wickmans anmälan hade inträffat långt dessförinnan. Antingen hade departementet levat i ovisshet under nära två år eller också — vilket är det sannolika — befanns det lämpligt rent politiskt våren 1971 att försöka skjuta ifrån sig de obehag som vissa förhållanden i samband med fabriksverken utgjorde inte minst för statsrådet Wickman personligen.

Vad var det då som JK hade att yttra sig över? Jo, en rad fall där fabriksverken, utan formella beslut från vare sig regering eller riksdag, hade företagit köp av vissa företag samt lämnat lån och borgensförbindelser till åter andra företag. Det är klart att fabriksverken har handlat vid sidan av verksstadgan och formellt brustit i olika avseenden. När det exempelvis gäller vissa bolagsköp borde i de kontrakt som fabriksverken undertecknade funnits förbehåll för riksdagens godkännande.

JK har efter sin utredning slagit fast att fabriksverken på en rad punkter brustit. JK säger vidare att "vad verket låtit sig komma till last är av allvarlig beskaffenhet" och "jag vill framhålla som utomordentligt betydelsefullt att riksdagens konstitutionella befogenheter framdeles inte på sätt som skett utsättes för risken att lida intrång".

Vad har då verket försvarat sig med? Jo, på varje punkt menar fabriksverken att man handlat i god tro, dvs. verket menar att man handlat i överensstämmelse med Kungl. Maj:ts intentioner. Verket anför i sitt yttrande till JK: "Sedan FFV väl informerat Kungl. Maj:t och erhållit dess samtycke, lär åtminstone en väsentlig del av ansvaret för den fortsatta formella handläggningen ha övergått på Kungl. Maj:t. I den mån FFV anses ha försummat eller dröjt för länge med någon formell handläggningsåtgärd, lär det få beaktas, att själva ärendet varit känt för Kungl. Maj:t utan att något påpekande gjorts från Kungl. Maj:ts sida."

Fabriksverken återkommer gång på gång i sina olika yttranden till JK till denna punkt, nämligen att de transaktioner och åtaganden för vilka verket kritiserats varit kända, och såvitt verket kunde uppfatta det *godkända* av Kungl. Maj:t. Verket säger att man i första hand varit i

kontakt med statssekreterare Olhede men att man hela tiden – på goda grunder – antog att herr Olhede hade samråd med de olika statsråden.

Herr talman! Frågan om vilka kontakter som ägt rum och vilka klartecken som givits i de olika fallen från Kungl. Maj:ts sida är synnerligen oklar. Justitiekanslern säger i sitt utlåtande: ”Uppgiften att förhandsgodkännande från vederbörande departement skulle ha lämnats beträffande verkets ifrågavarande dispositioner har icke vunnit stöd av utredningen. Några handlingar rörande vad som förekommit vid de kontakter som otvivelaktigt ägt rum mellan FFV och olika departement synes inte ha upprättats.” Detta är förvisso helt riktigt. Det enda vi i dag har att gå efter i flera ärenden är ett antal privatbrev mellan Olhede och dåvarande chefen för fabriksverken, Gunnar Svärd. Hade inte dessa brev funnits skulle osäkerheten ha varit total. Tilläggas bör att osäkerheten på intet sätt skingrats sedan man tagit del av Olhedes brev! Låt mig i korthet ta några exempel för att belysa alla de oklarheter som föreligger.

För det första: Förvärvet av SMT, ett i dagarna mycket aktuellt företag. Fanns det eller fanns det inte ett bemyndigande från Kungl. Maj:t, innan de tre företag köptes som sedan kom att utgöra SMT? Och hur skall man uppfatta Olhedes brev till Svärd efter det att bemyndigande sägs ha givits? Och hur skall man tolka det faktum att justitiekanslern inte tycks ha uppmärksammat något bemyndigande?

För det andra: Förvärvet av Linson Instrument. Fanns det ett bemyndigande att låna ut pengar från fabriksverken till SMT för detta köp? Om inte, hur skall man då fatta Olhedes brev i sammanhanget till Gunnar Svärd?

För det tredje: Lånet till David Sverker. Fabriksverken lånade ut pengar till David Sverker innan ens beslutet om Statsföretag var klubbat i riksdagen. Skedde detta med industriministerns goda minne? Och i så fall: Hur skall man då se på affären? Vid en interpellationsdebatt den 15 december 1971 togs bl. a. lånet till David Sverker samt förvärven av Linson Instrument och SMT upp. Därutöver berördes flera andra av de transaktioner som justitiekanslern kritiserat. Då restes också från herrar Dahlén och Burenstam Linder krav på en närmare utredning av berörda departements inblandning i de olika transaktionerna. Statsrådet Rune Johansson hänvisade då flera gånger till prövningen av dessa frågor i konstitutionsutskottet.

Det är där vi är i dag och det är i denna situation som vi reserveranter kräver en ingående utredning av vad som verkligen förevarit. Att märkliga samband och relationer rent formellt föreligger mellan fabriksverken och berörda departement är klart. Det material som förelegat vid vår granskning har dock inte varit av den arten att vi i detalj kunnat klarlägga beslutsgången och vad som verkligen förevarit. Vi menar att en parlamentarisk kommission bör tillsättas för att bringa reda i sammanhangen. Detta borde – såvitt jag förstår – även ligga i regeringspartiets intresse. Ty efter så mycket skrivelser och så mycket spekulerande hit och dit som har förekommit i detta ärende måste alla ha ett intresse av att klarhet verkligen skapas. Dessutom är det under alla förhållanden angeläget att slå fast, om berörda statsråd har följt de regler som enligt praxis gäller.

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken*

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken*

Herr talman! Jag kan inte undgå att understryka det märkliga i att socialdemokraterna vägrar att acceptera den utredning vi reservanter föreslagit. För det kan väl knappast vara så att regeringspartiets företrädare i utskottet – i motsats till oss reservanter – finner att allt är helt klarlagt i relationerna mellan fabriksverken och ansvariga politiker. Jag skulle i så fall vara intresserad av en kommentar på de punkter som jag här har berört.

Nej, herr talman, det kan inte förhålla sig på mycket annorlunda sätt än att socialdemokraterna är rädda för en parlamentarisk kommission, därför att en sådan kunde avslöja ansvarsförhållanden som i dag är fördolda och som skulle kunna få en icke obetydlig politisk effekt om de avslöjades. Jag tycker att det är svagt och ynkligt med en sådan smusslandets politik. Den kan inte inge förtroende hos alla dem som har närmare begrepp om vad som i realiteten har förevarit i samband med fabriksverkens transaktioner!

Jag ber med det anförda att få yrka bifall till reservationen E.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! De nu aktuella förhållandena inom förenade fabriksverken är förvisso komplicerade. Jag tänker inte ens göra ett försök att reda ut dem; riksrevisionsverket, justitiekanslern och konstitutionsutskottet har gjort sådana försök men inte lyckats helt. En särskild parlamentarisk kommission som vi föreslår i reservationen E har därför en angelägen uppgift.

Det finns två konstitutionella aspekter på denna fråga. Den ena har utvecklats av Anders Wijkman, nämligen den som rör förhållandet mellan Kungl. Maj:t och FFV. Den andra aspekten, som jag finner principiellt intressantare, rör förhållandet mellan Kungl. Maj:t och riksdagen. Har regeringen gett riksdagen ett rättvisande beslutsunderlag avseende anslag till förenade fabriksverken? Om riksdagen har tagit ställning till de här anslagsfrågorna utan att regeringen har redovisat den verkliga omfattningen av FFV:s bolagsengagemang, utlämnade lån och borgensåtaganden, kan det ifrågasättas om regeringen har beaktat regeringsformens 64 och 65 §§. Att riksdagen eventuellt senare kan ha godkänt dessa åtgärder av FFV, helt eller delvis, reglerar i efterhand förhållandet mellan regeringen och förenade fabriksverken men inte det förhållandet att regeringen genom sitt beslutsunderlag kan ha vilselett riksdagen.

Att regeringen kan tvingas vidta åtgärder och först i efterhand inhämta erforderligt godkännande från riksdagen strider visserligen mot bokstaven i regeringsformen 64 och 65 §§ men inte mot den praxis som har utvecklats. Om regeringen däremot skulle ha vilselett riksdagen – medvetet eller omedvetet – kan det aldrig godkännas i efterhand.

Just denna konstitutionellt mycket allvarliga sida av saken har inte kunnat belysas i någon av de utredningar som har gjorts. Rätt forum för en sådan granskning är den föreslagna parlamentariska kommission som bl. a. aktualiserades i en interpellation av herr Dahlén i höstas. Konstitutionsutskottet har självt uppenbarligen inte resurser att göra en sådan granskning. Det är nu 14 månader sedan jag begärde att en sådan dechargegranskning skulle göras just om huruvida Kungl. Maj:t har

lämnat riksdagen ett rättvisande beslutsunderlag. Den granskningen är ännu icke gjord. Konstitutionsutskottets socialdemokratiska majoritet har uppenbarligen inte viljan att ta itu med de här allvarliga konstitutionella frågorna.

Herr talman! Jag har här inte berört sakförhållandena inom förenade fabriksverken; de finns till viss del klarlagda i bilagorna till utskottets betänkande. I dechargesammanhanget är det dock inte sakfrågorna som främst är av intresse, utan det är de konstitutionella frågorna.

Vad slutligen gäller misstanken om att ministerstyre kan ha förekommit anser jag liksom Anders Wijkman att den misstanken är välgrundad.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen E.

Herr LARSSON i Luttra (c):

Herr talman! Den här frågan om förenade fabriksverken är unik så till vida att det ansvariga statsrådet mer eller mindre har uppmanat konstitutionsutskottet att granska frågan. Hela denna fråga om "förenade fabriksverkens svindlande affärer", för att citera ett uttryck i fjolårets debatt, är så svår att få ett grepp om att utskottet icke har kunnat få klarhet i vad som har förekommit. Reservanterna har därför stannat för ett förslag om tillsättande av en parlamentarisk kommission.

Frågan har återkommit i flera debatter i riksdagen, där påstående har stått mot påstående. Det hela har varit lika oklart när debatten slutade som när den började. För alla parter skulle det därför vara bäst om det kunde göras en i möjligaste mån objektiv genomgång och redovisning av alla frågor som har samband med förenade fabriksverken och regeringens mellanhavanden med bolaget.

Jag ber alltså att få yrka bifall till reservationen E.

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Till grund för den här debatten ligger det otvivelaktiga faktum att förenade fabriksverken vid flera tillfällen handlat i strid mot gällande bestämmelser. Verksledningen framhåller själv att man har arbetat under en hård press. Man kom in i en situation, där man mötte en starkt vikande efterfrågan på försvarsmateriel, och det blev nödvändigt att snabbt och intensivt söka utveckla den civila delen av tillverkningsprogrammet. Man fick också satsa på att ställa om den militära delen av produktionen.

Man visste att om man inte klarade de problem som trängde sig på, skulle man tvingas till drastiska begränsningar av sysselsättningen och nedskärning av produktionen på många viktiga avsnitt. I fabriksverkens yttrande till justitiekanslern förra året skildras hur dessa allvarliga problem hårt pressade beslutsprocessen i verken, hur antalet beslutspunkter och beslutstillfällen ständigt ökade och hur man i viss utsträckning saknade rutin för de nya uppgifterna. Man säger i yttrandet: "Under detta tryck försköts uppmärksamheten undan för undan från problemens mer formella aspekter till de reella vilka ej sällan krävde omedelbara ståndpunktstaganden."

Man framhåller att tidspressen också påverkade sättet att lämna information. Informationen både till styrelsen och departementen

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken*

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken*

koncentrerades till frågornas sakliga bakgrund och innebörd. I stor utsträckning lämnades informationerna under hand och muntligen. Inte sällan ingick de i ett resonemang om möjligheten att nå från struktursynpunkt utvecklingskraftiga och bestående resultat.

Kanske kan vi också i efterhand ändå ge den dävarande verksledningen det erkännandet att den inte var helt utan framgång i strävandena att bemästra den mycket svåra situation, som uppstod i och med att man mötte en starkt vikande marknad för företagets viktigaste produkter. Men samtidigt som man gav sig i kast med sakfrågorna sköt man de formella problemen åt sidan i många fall. De fel man har begått är huvudsakligen av just formell natur. Såvitt vi i efterhand kan förstå borde man i allt väsentligt ha kunnat klara sakfrågorna utan att handla i strid mot gällande bestämmelser. I stället för att göra avtalen definitiva hade man kunnat sluta preliminära avtal med förbehåll för regeringens och riksdagens godkännande. Man hade kunnat hemställa om generella bemyndiganden att inom vissa gränser teckna borgen och att inom vissa gränser bilda eller förvärva bolag i likhet med vad som redan gäller för domänverket och vattenfallsverket. Justitiekanslern säger i sitt beslut att om verksledningen hade gjort framställningar om generella bemyndiganden, kan man förutsätta att fabriksverken i stort sett fått sådana tillstånd.

Vad kommer det sig då att fabriksverken inte begärde dessa bemyndiganden? JK:s svar på den frågan är att man inom verken inte varit medveten om att man gjort avsteg från gällande bestämmelser. Man har inom verken inte haft tillräcklig förvaltningsrättslig sakkunskap, och det är väl någonting som också får sitt belägg i verkens yttrande till justitiekanslern; så sent som förra året levde man kvar i en hel del missuppfattningar om vilka regler som gäller för ett affärsdrivande verk.

I det här sammanhanget vill jag slå fast att vederbörande statsråd haft en annan uppfattning om vilka förvaltningsrättsliga regler som bör gälla. Det tar sig uttryck i att industriministern skriver till justitiekanslern och ber denne utreda de närmare omständigheterna kring en del av fabriksverkens åtgärder. När riksrevisionsverket är klart med sin granskning av internkontrollen vid fabriksverken, översänder departementschefen även den utredningen till justitiekanslern.

Justitiekanslerns utredning avslutades i december förra året. Justitiekanslern har omsorgsfullt klarlagt vilka förvaltningsrättsliga regler som gäller i dessa sammanhang.

Från utskottsmajoritetens sida anser vi att efter vad som hänt det finns välgrundad anledning utgå ifrån att de formella kraven i fortsättningen kommer att iakttas. Jag vill också passa på att erinra om den utredning som industriministern tillsatt i år angående fabriksverkens framtida inriktning och verksamhetsformer. Till den utredningen har departementet överlämnat både riksrevisionsverkets och justitiekanslerns granskningar.

Så till kravet på en parlamentarisk kommission. Såvitt jag förstår är det en helt ny form för granskning av regeringens åtgärder. Den innebär att riksdagen skriver till regeringen och hemställer att regeringen måtte tillsätta en kommission med uppgift att granska regeringen. Rent formellt fungerar det alltså så, att det organ som skall granskas självt utser dem

som skall granska. Det har också talats om att regeringen skulle utse en ordförande som inte var parlamentariker.

Vill vi värda oss om de konstitutionella formerna, tror jag vi skall vara utomordentligt försiktiga innan vi ger oss in på en sådan principiellt tvivelaktig konstruktion. Om det inte är känt förut vill jag upplysa om att det faktiskt finns ett parlamentariskt organ med uppgift att granska regeringen och regeringens åtgärder. Det är ett organ där ledamöterna både formellt och reellt utses av riksdagen och inte av regeringen, vilket åtminstone från konstitutionella synpunkter måste vara av betydelse.

Nu säger man på borgerligt håll att man inte fått klarhet på alla punkter. Det är så mycket som skulle behöva belysas och redas ut. Men vad har de borgerliga inom konstitutionsutskottet gjort för att få så mycket information som möjligt i den här frågan? Vi har ju tillgång till ett kvalificerat sekretariat som kan anlitas för att skaffa fram de upplysningar man vill ha. Man har inte till fullo utnyttjat möjligheten att via konstitutionsutskottet skaffa fram information på en del av de punkter man nu säger vara oklara. Varför anmäldes inte det här ärendet till granskning redan den 13 januari om det var så viktigt? Man har ju känt till detta ärende åtminstone sedan december förra året. Varför gav man inte mer preciserade anvisningar om hur sekretariatet skulle bedriva sitt utredningsarbete? Varför följde man inte utredningsarbetet mera intensivt medan det pågick?

Det finns en oerhört stor skillnad mellan den vetgirighet och den brinnande iver att få klarhet i de här frågorna, som har demonstrerats av de borgerliga talarna från denna talarstol, och det förströdda sätt på vilket man inom konstitutionsutskottet har drivit den här frågan. Vad kan det bero på?

Jag ber att få yrka att utskottets betänkande läggs till handlingarna, vilket innebär ett avslag på yrkandet om en parlamentarisk kommission.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Herr Bergqvist började med en ganska ovidkommande redogörelse för varför fabriksverken började utvidga sin verksamhet. Det har inte särskilt mycket med den fråga vi nu diskuterar att göra. Men det ligger naturligtvis mycket i de synpunkter och konstateranden som herr Bergqvist gjorde. Man skall kanske lägga till en sak, och det är att vi under de senaste åren har haft ett starkt ökat intresse från socialdemokratin att bedriva statlig företagsamhet. Jag tror nog att man måste koppla ihop tongångarna från 1967 med vad som sedan hände inom fabriksverkens ram och som ju sedan har rullat vidare inom Statsföretag.

Herr Bergqvist uppehåller sig väldigt mycket vid de interna problem som fabriksverken hade. Man hade mycket att stå i och hade inte tid att sköta de formella aspekterna, säger han. Det kan ju vara intressant. Om man tar del av fabriksverkens och riksrevisionsverkets analyser och inlagor framkommer det också att här har det varit många problem. Och det är ju ingen från reservanternas sida som på något sätt har ställt sig

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken*

bakom eller försökt försvara det formella handläggningssätt som har tillämpats inom fabriksverken – snarare tvärtom.

Herr Bergqvist säger att samtidigt som man gav sig i kast med sakfrågorna sköt man de formella frågorna framför sig. Men där finns alltså kärnpunkten kvar. Fabriksverken upprepar gång på gång i sina yttranden – det påpekade jag också i mitt första inlägg – att man levde i den tron att den information man hade givit och den underhandskontakt man haft med departementet var tillräcklig. Man menar att en icke obetydlig del av ansvaret för den formella handläggningen i och med de kontakter som förekommit hade flyttats över på Kungl. Maj:t.

Det är ju den sidan vi vill granska. Här har herr Bergqvist inte på något sätt försökt klara ut huruvida det har förekommit sådana kontakter från departementets sida, via herr Olhede eller på annat sätt, som kan ha uppfattats som ett bemyndigande och som därför kan göra att man får större förståelse för och kanske lättare kan acceptera vad som brustit i formellt hänseende. Men det här bortser herr Bergqvist ifrån. Han säger bara att man inom fabriksverken inte var medveten om de förvaltningsrättsliga reglerna. Däremot var enligt herr Bergqvist dåvarande industriminister Krister Wickman 1971 medveten om dessa, och därför gjorde han sin anmälan.

Då är min fråga igen, herr Bergqvist: Varför kom denna anmälan så sent? Varför tog det nästan tre år innan affären med SMT började intressera herr Wickman ur de här mera formella aspekterna? Varför tog det över två år innan affären med Linson Instrument började intressera statsrådet Wickman? Det är ju ganska anmärkningsvärt. Beror inte det helt enkelt på att den politiska pressen var så stark, att det var nödvändigt för dåvarande industriministern att på något sätt skjuta över bollen till någon annan? Jag kan inte uppfatta det på annat sätt. Det hade varit intressant med en kommentar på den mycket centrala punkten, eftersom herr Bergqvist hävdar att här fanns det olika ståndpunktstaganden dels inom fabriksverken och dels när det gäller berörda statsråd.

Jag vill härefter återigen påpeka att det material som vi haft som grund för våra överväganden i första hand har tagits från JK:s granskning. Denna avser ju inte att försöka fastlägga hur departementen agerat utan gäller enbart fabriksverkens agerande.

Jag ställde tre frågor, och jag vill förtydliga åtminstone två av dessa. Låt oss ta ett par minuter i anspråk för frågan om Linson Instrument AB. Detta företag förvärvades av SMT den 1 september 1969. SMT saknade medel för att köpa Linson Instrument AB, och pengarna lånades då av försvarets fabriksverk. Tidigare hade herr Olhede i privat brev till herr Svärd – i juni samma år – sagt: "Jag anser affären vara riktig. Du kan köpa. Om det skall bli fabriksverket direkt eller SMT är en ren lämplighetsfråga." Det var alltså statssekreteraren som sade detta.

Att det sedan befanns lämpligt att klara köpet över SMT beror sannolikt på att man då slapp gå omvägen över riksdagen. Men – och där kommer kruzet – även det lån som utfärdades av fabriksverken till SMT borde ha godkänts i förväg. Kvar står alltså att fel har begåtts. Denna lånetransaktion har också kritiserats av JK. Frågan är nu var någonstans

departementet och statsrådet Wickman kommer in. Tror herr Bergqvist att herr Wickman inte var underrättad av herr Olhede om denna lånetransaktion?

Låt mig också förtydliga min fråga om David Sverker. Innan beslutet om Statsföretag klubbades i riksdagen 1969 hade det s. k. skrivbordsbolaget David Sverker påbörjat sin verksamhet – som gick ut på att bereda mark för Statsföretag – i stor brådska och under oklara former. David Sverker behövde pengar och dessa lånades också ut av fabriksverken. 3 miljoner kronor inbetalades på David Sverkers konto – och detta innan riksdagen fattat beslut om att bilda Statsföretag. I styrelsen för David Sverker satt herrar Olhede och Svärd och nuvarande industriministern Rune Johansson. Att det hela inte skedde i formellt riktiga former är fastlagt. Frågan är därutöver vilket ansvar som måste anses åvila industridepartementet i frågan. Dåvarande industriministern kan knappast ha varit ovetande om denna lånetransaktion.

Herr Bergqvist! Jag har nu något utvecklat två av de tre exempel jag tog upp. Det skulle vara intressant att få en kommentar till dessa, eftersom det ju är dessa punkter som är de centrala. Beträffande fabriksverken är vi överens om att man förfarit felaktigt, men det gäller nu att försöka klarlägga det politiska ansvaret i detta sammanhang.

Varför kräver vi då en parlamentarisk kommission? Jo, helt enkelt därför att det material – och det är ganska tjockt, som herr Bergqvist mycket väl vet – som vi haft till förfogande vid granskningen icke har varit tillräckligt. Herr Bergqvist frågar också varför vi inte gjorde mer och varför vi inte följde utredningen. Jag vet inte om herr Bergqvist har några närmare kontakter med vårt interna partiarbete och vet hur det har gått till. Jag vill försäkra att detta ärende mycket noggrant har studerats, men vi har kommit fram till den slutsatsen att det material – och det har varit mycket omfattande – som vi har fått från utskottskansliet icke har varit tillräckligt. Här behövs framför allt utfrågningar och en mycket noggrann genomgång av vad som verkligen hänt i en mängd fall, och det anser vi inte att konstitutionsutskottet klarar under nuvarande granskningsformer.

Herr Bergqvist säger nu att det skulle vara en helt ny form för granskning om det organ som skall granskas utser det organ som skall granska. Det finns, säger herr Bergqvist, ett organ – och såvitt jag förstår menar han konstitutionsutskottet – som bättre skulle kunna göra detta. Ja, vi menar att konstitutionsutskottet har haft tillräckligt att göra med att klara av de dechargediskussioner vi haft under våren, och vi har icke haft någon möjlighet att ytterligare belysa detta ärende. Att det sedan blev aktuellt på sluttampen av utskottsbehandlingen beror på en mängd olika omständigheter.

Jag kan alltså inte fly bort från den tankegången att det förekommer en rädsla för att redovisa vad som verkligen hänt. Ingenting i herr Bergqvists första inlägg tyder på något annat. Det är många oklara punkter, och det borde även ligga i statsrådets intresse att dessa helt klarades ut, så att de beskyllningar, antydningar och spekulationer som har förekommit under de senaste åren till slut kunde antingen avvisas eller accepteras.

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken*

Herr BERGQVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! När herr Wijkman säger att konstitutionsutskottet inte har haft möjlighet att plocka fram mera material i den här frågan, så är det naturligtvis helt felaktigt, i varje fall på det sättet att man skulle kunnat göra de borgerliga ledamöterna mera informerade om själva sakfrågan. Herr Wijkman undrade hur det hängde ihop med SMT, och han ställde frågan: Fanns det något bemyndigande där?

Det var synd att herr Wijkman inte ställde den frågan till sekretariatet, som i så fall hade kunnat plocka fram det bemyndigande som finns, daterat den 28 juni, och som jag har i min hand här. Där har vi alltså ett konkret exempel på att de borgerliga i utskottet icke varit intresserade av i första hand att informera sig i själva sakfrågorna, utan de har velat gå direkt på kravet på tillsättande av en parlamentarisk kommission. Att man inte fått fram bemyndigandet beror inte på att utskottet varit arbetsbelastat. Ärendet anmäldes inte så tidigt som man från borgerligt håll hade haft möjlighet att göra, så att beslut hade kunnat fattas i utskottet den 13 januari. Så förhåller det sig på den punkten.

Kravet på en parlamentarisk kommission är en ganska anmärkningsvärd sak. Upplever man det på borgerligt håll inte som lite märkligt att det inte är riksdagen som formellt skall utse dem som för riksdagens räkning skall granska regeringen och att som ordförande för denna parlamentariska granskning eventuellt skall utses en person som inte är parlamentariker? Inom konstitutionsutskottet borde vi väl ändå försöka hålla på formerna.

När det gäller sakfrågan tror jag att de missuppfattningar som herr Wijkman gör och de oklarheter som han upplever beror på att han inte gör en klar distinktion på det sätt som justitiekanslern gör i sin utredning mellan å ena sidan avtal om att bilda och förvärva bolag och å andra sidan utbetalning av lån och tecknande av borgensförbindelser. Gör man den uppdelningen och går igenom materialet, kommer man till helt andra slutsatser än vad herr Wijkman gör.

Herr WIJKMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bergqvist säger att vi inte skulle vara intresserade av att få fram sakfrågorna. Det är ju just detta intresse som vi markerar med vår reservation. Jag vill hänvisa till mitt första inlägg, där jag relativt ingående gick igenom både JK:s inlägga och de yttranden som kommit från fabriksverken. Vi kan naturligtvis gå mycket längre in i materialet, men jag vill bespara kammaren en alltför ingående granskning.

Herr Bergqvist frågade varför vi inte begärt mera material. Herr Bergqvist vet lika bra som jag att det material vi har fått utgör en tjock lunta, och jag tror inte att det går att få fram mycket mera. Herr Bergqvist sade själv att det mesta av de underhandskontakter, beslut och olika turer som tagits i stor utsträckning har skett muntligt. Jag kommer ihåg att när vi diskuterade frågan i utskottet anförde herr Bergqvist att det var en slump att det fanns några brev och att inte underhandskontakterna bara förekommit på telefon. Vad vi har klagat på är just bristen på papper som kunde klarlägga vad som inträffat!

Sedan vill jag hävda att här behövs inte bara genomgång av handlingar.

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken*

Här behövs samtal och förhör med olika inblandade parter. I riksdagsordningens 44 § står det: "Ingen äger närvara i utskott, när ärende om granskning av hans egna åtgärder i utövning av tjänst eller uppdrag förekommer till överläggning eller beslut." Herr Krister Wickman, som vore aktuell för en sådan utfrågning, kan alltså inte närvara i konstitutionsutskottet. Det är en av de grundläggande orsakerna till att vi vill ha en parlamentarisk kommission. Men därutöver, herr Bergqvist, är detta material så omfattande att det behövs en speciell utredning och speciella klarlägganden.

När det gäller SMT vill jag säga: Observera det märkvärdiga i att justitiekanslern i sitt yttrande helt tycks ha gått förbi bemyndigandet från den 28 juni. Jag är väl medveten om att det finns, men jag bara frågar: Hur oklar får beslutsgången vara och hur lösliga får formerna vara, när inte ens justitiekanslern tycks ha uppmärksammat detta bemyndigande? Det tyder ju på hur otroligt dimmigt och oklart det mesta är.

Herr BERGQVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wijkman ställde i sitt första inlägg en fråga: Fanns det ett bemyndigande i SMT-affären? Jag har detta bemyndigande här i min hand. Det hade varit lätt för herr Wijkman att med hjälp av konstitutionsutskottets sekretariat plocka fram det, så att han inte hade behövt ställa den frågan i denna debatt.

Jag tog detta som ett enda exempel på att man från borgerligt håll avstått från att informera sig i dessa frågor så mycket som faktiskt hade varit möjligt med hjälp av konstitutionsutskottets sekretariat. Denna punkt upplevde herr Wijkman som oklar. Han hade kunnat få fram detta papper. Han hade också kunnat få fram en redogörelse för det brev som nämndes i sammanhanget och vad det innebar, ty det har kommit fram offentligt i annat sammanhang. Det är alltså mycket lätt att få fram omständigheterna i det speciella fallet.

Här gör man ett stort nummer av att detta ärende är så komplicerat att konstitutionsutskottet inte klarar av det. Men ni gjorde inte ens ett försök i konstitutionsutskottet att klara av de punkter som ni själva upplever som oklara. På socialdemokratiskt håll tycker vi att vi har grund för vårt ställningstagande.

Varför anmälde ni inte ärendet redan den 13 januari för granskning i utskottet? Här anklagar man departementschefen för att företa anmälningar för sent i en del sammanhang, men själva är ni inte så förfärligt långt framme i tiden.

Varför gav man inte mer preciserade anvisningar om hur sekretariatet skulle bedriva sitt arbete? Såvitt jag vet lämnades inte ens en skriftlig begäran om hur arbetet skulle bedrivas. När man i andra sammanhang talar om vikten av skriftliga handlingar borde vi naturligtvis vänta oss att sådana i ett fall som detta vore självklara och skulle komma utskottets ledamöter till del.

Varför följde man inte utredningsarbetet medan det pågick? Varför gav man inte en särskild prioritet åt detta granskningsönskemål jämfört med andra som man förde fram? Vad gjorde man efter det att kanslipromemorian var färdig för att få ytterligare klarhet på åtminstone

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken

några få av de punkter som man fortfarande säger sig uppleva som oklara?

Mot denna bakgrund framstår detta krav på en parlamentarisk kommission snarare som demonstrationspolitik än som en ärlig strävan att klarlägga de konstitutionella förhållandena.

Herr WIJKMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är synd att herr Bergqvist inte lyssnar på vad man säger. Jag sade i mitt första inlägg: Fanns det eller fanns det inte ett bemyndigande? Jag ville därmed betona oklarheten bl. a. efter JK:s utredning som ju herr Bergqvist i övrigt har stött sig på i sina inlägg.

Även jag har ett utdrag av detta bemyndigande av den 28 juni. Men hur skall man uppfatta herr Olhedes brev? JK har tydligen missuppfattat det. Och hur skall man uppfatta JK:s hela skrivning på denna punkt? Detta visar hur dimmigt och oklart det är.

Men, herr Bergqvist, jag gjorde sedan preciseringar när det gäller Linson Instrument och David Sverker, och de frågorna kvarstår. Herr Bergqvist har inte med ett enda ord berört de mycket märkliga förhållanden som förekommit.

Ni gjorde inte ens ett försök i utskottet, sade herr Bergqvist. Nu hade vi i alla fall en dryg timmes debatt, och det framgick klart att man från socialdemokratiskt håll inte var intresserad av att komma så att säga en bit på vägen.

Jag skall inte, herr talman, gå in på alla de repliker som utväxlades i utskottet, men det är fel när herr Bergqvist hävdar att vi icke haft en saklig diskussion i denna fråga. Frågan om SMT och Linson Instrument var uppe i utskottet, och herr Bergqvist och jag hade flera replikväxlingar om detta.

Varför ärendet inte anmälades tidigare? Det var inte jag som anmälde det, och jag kan därför inte exakt precisera tidpunkten.

Sedan säger herr Bergqvist: Varför följdes inte arbetet? Jag upprepar min fråga: Hur kan herr Bergqvist uttala sig om hur vi inom moderata samlingspartiet eller hur man inom de två övriga oppositionspartierna har följt ett visst ärende under dess gång? Herr Bergqvist vet lika väl som jag att det är hundratals papper och promemorior som har kommit fram i detta ärende. Hur man kan stå i talarstolen och påstå att vi inte har följt utredningsarbetet är för mig en gåta. Och för övrigt, herr Bergqvist, om det skulle vara så att vi dåligt har följt ärendet, vilket jag bestrider, är det ändå inte något argument i sakfrågan. Jag hävdar fortfarande: Här kvarstår dimbildningar och oklarheter. En parlamentarisk kommission skulle på ett påtagbart sätt kunna föra oss framåt och ge belägg för vad som verkligen har inträffat. Kravet står självfallet fast.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! Herr Bergqvist påstod bl. a. att övergången till civil produktion i FFV kom som en överraskning. Men den kan väl rimligtvis inte ha kommit som en överraskning – den måste väl ha varit resultatet av en dålig planering? Herr Bergqvist sade att man mötte en starkt vikande marknad för de viktigaste produkterna. De viktigaste produk-

terna för FFV var försvarsmateriel och tjänster för försvaret. Är det överraskande att det blev ett vikande underlag för de produkterna? Det kan det rimligtvis inte vara, eftersom det är resultatet av den förda försvarspolitik.

Herr Bergqvist påpekade också att det ansvariga statsrådet hade en annan uppfattning i förvaltningsrättsliga frågor än FFV. Av det skälet skrev statsrådet till JK och bad honom pröva frågorna. Vad man behöver är ju kontrollinstrument, som förebygger händelser av det slag som här har inträffat. Det viktiga är inte att efteråt klarlägga vad som har hänt, och ett efterhandsklarläggande i sakfrågorna påverkar inte det politiska ansvaret, som vi nu diskuterar.

Herr Bergqvist sade vidare att en parlamentarisk kommission är en helt ny form för granskning. Ja, det kan man hålla med om, men det är också en helt unik situation vi har som kräver nya former för åtgärder.

Sedan påstod herr Bergqvist att reservanterna inte har utnyttjat möjligheterna att ta fram upplysningar via konstitutionsutskottet. Han frågade: Varför anmäldes inte detta granskningsärende redan den 13 januari 1972? Herr talman, jag vill här läsa innantill ur en skrivelse som jag inlämnade till konstitutionsutskottet den 26 februari 1971:

”Följande ärenden anmäldes till 1971 års dechargegranskning.

1. Bokförings- och värderingsprinciper för affärsverken (t. ex. förenade fabriksverken) såsom de avspeglas i balansräkningar och vinst- och förlusträkningar har stor betydelse för riksdagens ställningstaganden i anslagsfrågor m. m. En granskning av dessa principer i relation till vedertagna regler för enskilda företag enligt skatte-, bokförings- och aktiebolagslagstiftningen kan utvisa om riksdagen av regeringen har fått ett rättvisande beslutsunderlag. Jämförelse bör göras med riksrevisionsverkets PM ang. förenade fabriksverken.”

Detta är alltså undertecknat den 26 februari 1971, för över fjorton månader sedan. Ärendet har alltså anmälts mycket tidigare än vad herr Bergqvist vill låta påskina. Det är dessutom den intressantaste konstitutionella aspekten som tas upp i den anmälan.

När denna fråga behandlades i konstitutionsutskottet framgick klart att konstitutionsutskottet inte hade kansliresurser att klara den utredning som frågan krävde. Därför förordades inom konstitutionsutskottet att frågan skulle överlämnas till riksdagens revisorer, som emellertid heller inte såg sig föranlåtna att ta upp ärendet.

Det finns nu, herr talman, en väldigt intressant tidsfaktor att peka på. Granskningsanmälan i konstitutionsutskottet gjordes alltså den 26 februari 1971. Den 9 mars 1971 lät statsrådet Krister Wickman en skrivelse gå till JK om en utredning av FFV:s förehavanden. Det var alltså knappt två veckor efter det att granskningsärendet hade anhängiggjorts i konstitutionsutskottet.

Jag ser, herr talman, här ett samband. Krister Wickman ville få ryggen fri inför den förväntade konstitutionella kritik han nu utsätts för. Jag finner det anmärkningsvärt, herr talman, att utskottsmajoritetens talesman inte bättre har läst på det här ärendet så att han känt till dessa elementära fakta om när väsentliga delar av det har anhängiggjorts.

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken*

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken*

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Herr Bergqvist yrar något om den 13 januari; jag vet inte vad han menar med den saken. Jag gjorde anmälan i konstitutionsutskottet på ett mycket tidigt stadium av sessionen, och jag upptog förhandlingar med huvudsekreteraren i utskottet om huruvida icke särskild sakkunskap borde tillkallas för detta ärende. Så nog fanns det intresse! Herr Bergqvist har väl inte kunna följa detta ärende bättre än jag har gjort — snarare tvärtom, att döma av hans inlägg.

Vad beträffar det förfarande som föreslås, nämligen att det skall tillsättas en parlamentarisk utredningskommission, är det inte alls något exceptionellt. Det har förekommit förut; jag vill erinra om Wennerström-kommissionen.

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Det första ärende som konstitutionsutskottet beslöt granska togs den 13 januari, och det var inte det här ärendet. Granskningsbeslutet i det här ärendet fattades först den 1 februari, eftersom det inte anmäldes omedelbart i samband med att utskottet började sitt arbete. Så förhåller det sig med den saken.

Att en parlamentarisk kommission skulle ha förekommit tidigare är en felaktig upplysning, eftersom det i Wennerströmaffären var fråga om en juristledd kommission som skulle skaffa fram material till grundval för konstitutionsutskottets bedömning. Här sägs däremot i yrkandet att kommissionen skulle granska, och granskning är ju den vanliga benämningen på det arbete som konstitutionsutskottet har att göra utifrån den författning vi har.

Herr Norrby i Åkersberga försöker få fram att han skulle ha varit den som allra först uppmärksammade de här frågorna. Det som herr Norrby anmälde som ett granskningsärende förra året var frågan om bokförings- och värderingsprinciper för affärsverken. Det framhölls att de principerna hade stor betydelse för riksdagens ställningstaganden i anslagsfrågor. En granskning, genom vilken de för den statliga affärsverksamheten gällande principerna ställdes i relation till vedertagna regler för enskilda företag enligt skatte-, bokförings- och aktiebolagslagarna, kunde utvisa om riksdagen av regeringen hade fått ett rättvisande beslutsunderlag. Jämförelse borde göras med riksrevisionsverkets PM om förenade fabriksverken, framhölls det vidare.

Det är riktigt att det här önskemålet anmäldes på ett tidigt stadium i ganska vaga termer. Sedan dess har herr Norrby inte drivit frågan i konstitutionsutskottet, såvitt man har kunnat bedöma, annat än på det sättet att han nu har kopplat på reservationen E, där det står talat om att fråga har uppkommit ”om regeringen lämnat riksdagen fullständigt beslutsunderlag”. Det står inklämt i slutet av en mening som också innefattar en annan sakfråga. Det är alltså vad det blev av detta storstilade initiativ. Det var verkligen inte mycket som herr Norrby fick med i den reservationen.

Herr Wijkman sade i sitt första inlägg: Fanns det eller fanns det inte ett bemyndigande när man skulle köpa dessa tre företag som så småningom bildade SMT? Han ställde frågan trots att det för oss som har

satt oss in i ärendet är klart att det finns ett bemyndigande. Jag har hållit det i handen och visat upp det flera gånger tidigare. Det är ju ganska märkligt att man kan stå här och ställa sådana frågor, om man skall företräda denna reservation, och påstå att man gör det därför att man vill få klarhet i ärendet.

Jag tror att debatten i denna fråga skulle vinna högst betydligt om man nu äntligen på borgerligt håll kunde inse att man är tvungen att göra samma distinktioner som justitiekanslern gör i sin utredning, nämligen att vid ena tillfället diskutera avtalen om bildande och förvärv av bolagen och vid andra tillfället diskutera utbetalningar av lån och köplikvider och tecknande av borgensförbindelser.

I den första frågan, som gäller avtalen, är det helt klart att kontakt har tagits med departementen och att man diskuterat sakfrågorna. Det är självklart att man från departementen hade överläggningar om den situation som fabriksverken befann sig i. Får jag inskjuta till herr Norrby beträffande det här med överraskning osv., att det var en ganska besvärlig situation, som påverkades av både den svenska marknaden och den utländska marknaden och att detta gällde även de civila produkterna. Man förde alltså resonemang om hur man skulle klara sig ur dessa problem. Men det var naturligtvis inte lätt för departementet att förutse att fabriksverken sedan skulle träffa definitiva avtal och inte i avtalen ta in förbehåll för Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande. Inte ens när man hade det här bemyndigandet från regeringen att träffa ett avtal under det uttryckliga förbehållet av regeringens och riksdagens godkännande tog man in det i avtalet. Justitiekanslern konstaterar nu att hade man tagit in förbehållet i avtalen, skulle knappast några anmärkningar kunnat riktas mot förenade fabriksverken.

I den andra frågan, som gäller utbetalningar och borgensförbindelser, säger justitiekanslern att något samråd i förväg med departementet icke ägt rum. Därmed kan också herr Wijkman få svar på en del av de frågor han ställde. Man skall alltså ha klart för sig att detta blev känt i efterhand för departementet, och de tider som herr Wijkman talar om — två och tre år — är knappast riktiga i detta sammanhang.

Sedan skulle jag även vilja beröra en annan fråga som har varit uppe här. Herr Norrby sade att det finns misstanke om ministerstyre, och herr Hernelius sade att här finns det ministerstyre. Om jag har uppfattat begreppet ministerstyre rätt så skulle det innebära att i det här fallet industriministern skulle ha fattat beslut som egentligen skulle ha förts upp i regeringen. Jag skulle gärna vilja veta: Vilka beslut skulle industriministern ha fattat som i stället borde ha fattats av regeringen? Jag känner inte till att det finns några. Det skulle vara intressant om vi kunde få reda på vad som ligger bakom detta.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Det finns flera definitioner på ministerstyreelse. En mycket vanlig sådan är att minister fattar beslut eller påverkar beslutsfattandet i ärenden som han i och för sig inte har att göra med. En ytterligare definition är att minister genom underordnade tjänstemän påverkar etc. Var och en som läser breven som är fogade som bilagor till

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken*

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken

den handling vi i dag granskar får nog sin uppfattning om vad som har förevarit och om behovet av en tillfredsställande utredning, innefattande bl. a. förhör med vederbörande.

Sedan är det ingen som begär att herr Bergqvist skall ha reda på vad som skedde i Wennerströmaffären. Jag talar inte om juristkommissionen – jag talar om den parlamentariska granskningsnämnden, vilken presenterade sitt resultat som en offentlig utredning. Den utredningen lades också till grund för konstitutionsutskottets därpå följande granskning av Wennerströmaffären. Och beträffande handläggningen inom regeringens interna cirklar av det dokumentet ber jag att få hänvisa till förra statsrådet Ulla Lindströms memoarer. Där finns vetskap att inhämta för den fäkunnige, och dit räknar jag alltså herr Bergqvist i det här sammanhanget.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Herr Bergqvist upprepar detta att JK konstaterar att det inte fanns några kontakter mellan fabriksverken och departementet. Herr Bergqvist hade ju väldigt noga reda på vad jag skulle ha sagt i mitt första inlägg. Det var ju synd att han inte lyssnade på den här punkten. Jag citerade nämligen JK. Och det är klart att om man läser *en* mening kommer man till den slutsats som herr Bergqvist drar, men läser man ett par tre meningar ytterligare kommer man fram till någonting helt annat. JK säger nämligen:

”Uppgiften att förhandsgodkännande från vederbörande departement skulle ha lämnats beträffande verkets ifrågavarande dispositioner har icke vunnit stöd av utredningen.” Sedan kommer: ”Några handlingar rörande vad som förekommit vid de kontakter som otvivelaktigt ägt rum mellan FFV och olika departement synes inte ha upprättats.”

Det är ju därför JK kan göra sitt påstående i den första meningen. Att det förhåller sig på det viset är ganska självklart.

Och herr Bergqvist vill väl inte påstå att här inte har förekommit några förhandsmedgivanden, att inte verkliga kontakter har förekommit? Vi har ju ett antal privatbrev. Det kanske är synd för herr Bergqvist att dessa finns, men det gör de faktiskt, och vi hade också tillfälle att studera dem ingående vid utskottets granskning.

Sedan är det ju en viss skillnad, herr Bergqvist, på att anmäla ett ärende i slutet på januari, jämfört med i början på januari, och att – som dåvarande industriministern Wickman – dröja ungefär två år tills man gör sin anmälan hos justitiekanslern. Det är utan tvivel en viss skillnad i tid därvidlag.

Faktum kvarstår alltså: Herr Bergqvist har icke förklarat:

- a) varför industriministern dröjde så länge,
- b) förhållandena kring David Sverker,
- c) förhållandena kring Linson Instrument AB, och
- d) förhållandena rörande SMT.

Red gärna ut detta med SMT, när nu herr Bergqvist hänger upp sig på detta hela tiden och säger att det är märkligt att jag kan ställa en fråga. Jag ställde frågan för att påvisa hur dimmig hela beslutsgången har varit, eftersom JK uppenbarligen icke har uppmärksammat det här bemyndi-

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.**Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken*

gandet. Var så vänlig och red ut hela sakförhållandet och häng inte upp Er på en enda mening. Herr Bergqvist är tydligen expert på att hugga ut en enda mening och bygga upp ett helt resonemang kring denna. Men det håller inte för en kritisk granskning. Jag har ju hela tiden replikrätt och har alltså möjlighet att slå herr Bergqvist på fingrarna när det gäller sådana metoder.

När det gäller distinktioner som justitiekanslern gör vill jag avsluta med att säga: Justitiekanslern har granskat fabriksverken. Han har icke granskat berörda politiker, och det är detta vi syftar till.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! I mitt första inlägg framhöll jag att den intressantaste konstitutionella aspekten på den här frågan är förhållandet mellan Kungl. Maj:t och riksdagen, därför att den frågan liksom aldrig kan slätas över genom efterhandsgodkännanden av ställningstaganden som i det här fallet förenade fabriksverken har gjort. Den principiellt intressantaste frågan har alltså konstitutionsutskottet haft för behandling i över 14 månader. Den låg, när granskningen det här året började, som ett icke slutbehandlat granskningsärende, där utskottet konstaterat att utskottet inte hade resurser att göra den typ av utvärdering och granskning som jag aktualiserat i februari 1971. Och i det aktualiserandet ingick just frågan huruvida riksdagen av regeringen har fått ett rättvisande beslutsunderlag, alltså den intressantaste konstitutionella frågan enligt min uppfattning. Att det granskningsönskemålet skulle vara diffust skrivet kan jag inte hålla med herr Bergqvist om.

När det gäller sakfrågans bedömning skall vi också ha klart för oss att vi då inte hade tillgång till JK:s utredning. Den initierades ju av Krister Wickman knappt två veckor efter det att mitt granskningsönskemål var anmält i konstitutionsutskottet.

Det är svårt att vara visionär och att ha en kristallkula att skåda i, när man första gången tar upp ett ärende. Man kan bara konstatera att detta inte är en fråga som har runnit på som allra hastigast. Den har varit aktuell vid en rad tillfällen under riksdagsarbetet 1971, såväl i konstitutionsutskottet som i andra utskott och även i kammarens debatter, då konstitutionsutskottets granskningsrätt och granskningsmöjligheter har åberopats även av regeringssidan.

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Till herr Hernelius vill jag säga att jag ändå upplever det så att det finns en skillnad mellan den parlamentariska nämnd som herr Hernelius talar om och den kommission som skulle ha till uppgift att granska regeringens förhållanden, och där "granska" är den tekniska termen för det arbete som konstitutionsutskottet normalt har att fullgöra.

Beträffande det granskningsärende som det här gäller vill jag sedan fråga herr Norrby i Åkersberga: Är det verkligen så att det tog emot i frågan om bokförings- och värderingsprinciperna därför att det inte fanns tillräckliga resurser inom konstitutionsutskottet? Var det inte snarare så att detta visade sig vara en frågeställning som kanske inte skulle leda till

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Vissa frågor
rörande
förenade
fabriksverken

så mycket? Herr Norrby har ju ingalunda drivit detta ärende särskilt hårt i konstitutionsutskottet. Jag har nu tagit fram den exakta formuleringen i reservationen E, där denna fråga förs fram, och där står det: "Fråga om ministerstyrelse direkt eller indirekt utövats har också uppkommit liksom om regeringen lämnat riksdagen fullständigt beslutsunderlag." Det var alltså "liksom" i slutet av meningen som reservanterna ville framhålla särskilt, och det är det som herr Norrby nu anser som det kanske väsentligaste i hela frågan. Men vi skall i sammanhanget ha klart för oss att det finns *en* principiell och *en* konkret aspekt på denna fråga. Den första är huruvida man följer de regler som nu gäller. Där har vi riksrevisionsverket, som kontinuerligt och systematiskt granskar affärsverken och gör en mängd analyser. Den andra är: Hur bör de förvaltningsrättsliga reglerna, bokförings- och värderingsprinciperna vara utformade? Den frågan behandlas för närvarande av 1969 års budgetutredning.

Sedan vill jag säga till herr Wijkman att det var ett rätt konstigt resonemang att anklaga mig för att hänga upp mig på en mening och sedan bygga upp ett stort luftslott på det – eller vad nu avsikten var. Jag konstaterade i mitt inlägg att herr Wijkman ställde frågan huruvida det fanns något bemyndigande eller inte, och jag uppfattar det som mycket märkligt att herr Wijkman inte kände till detta bemyndigande, ty i annat fall fanns det väl ingen anledning att ställa en fråga på det sättet. Retoriska frågor har man väl hört talas om, men när man ställer frågan huruvida det fanns ett bemyndigande eller inte och ber mig svara på det, så kan jag inte uppfatta det på annat sätt än att det avslöjar en djup okunnighet. Då behärskar man inte hela materialet. Samma sak frågades när det gällde Linson Instrument: Fanns det ett bemyndigande? Men det var ju SMT som övertog Linson. Och det förhåller sig så att ett aktiebolag inte behöver Kungl. Maj:ts bemyndigande för att göra inköp.

Detta visar också hur desorienterad man är på den borgerliga kanten när det gäller själva sakfrågorna. Man har inte satt sig in i fakta, man har inte bemödat sig om att plocka fram upplysningar på de punkter som man själv upplever som oklara.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Jag skall inte förlänga den här debatten mycket; jag vill bara säga några ord till herr Bergqvist.

Herr Bergqvists påstående att det inom oppositionen råder djup okunnighet om hur det verkligen förhåller sig faller platt till marken. Jag frågade om den lånetransaktion mellan fabriksverken och SMT som möjliggjorde detta köp var godkänd på förhand och hur man skulle uppfatta Olhedes brev i sammanhanget, där Olhede säger att det var en ren lämplighetsfråga om det var fabriksverken eller SMT som köpte. Jag ställde frågan om SMT – kalla det en retorisk fråga eller vad som helst, herr Bergqvist – för att få till stånd en diskussion och för att med herr Bergqvist kunna gå igenom hur oklar hela saken är och hur omfattande dimbildningen är, dokumenterad bl. a. av JK:s utredning. Herr Bergqvist, kommentera gärna detta! Herr Bergqvist stöder sig ju på JK i en massa andra sammanhang, men här går han uppenbarligen förbi JK.

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Lekmannainslaget
i de nya läns-
styrelserna*

Tala inte om okunnighet! Tala i stället om att vi har olika "känslighetspunkter", för att citera ett uttryck som statsrådet Wickman använde i en debatt med herr Burenstam Linder för något år sedan. Vi har olika "känslighetspunkter" så till vida att vi har olika bedömningar av vad som är rimligt att låta komma till allmänhetens kännedom i samband med fabriksverken. Det är detta sakfrågan gäller. Kom inte och beskyll reservanterna för okunnighet eller för att inte ha satt sig in i ärendet! Den som läser protokollet från denna debatt kan konstatera att herr Bergqvist haft all möda i världen att undgå att svara på de sakfrågor som har ställts.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Jag skall också fatta mig kort; debatten kan ju inte pågå i det oändliga.

Herr Bergqvist säger att han upplever den utredning som reservanterna begärt på ett annat sätt än den parlamentariska kommissionen i Wennerströmaffären. Herr Bergqvist får själv svara för sina upplevelser. Jag ser likheten! Var och en som åhört denna debatt är väl helt på det klara med att det behövs en utredning. Här har surrat en massa uppgifter och påståenden i skiftande sammanhang. Herr Bergqvist har ibland krupit bakom aktiebolagslagen, och han har anklagat fabriksverken för att inte ha skaffat bemyndiganden. Vem är det som har ansvaret för det, om inte det ansvariga statsrådet? Så nära kontakter som uppenbarligen fanns mellan statssekreteraren och förenade fabriksverken var det naturligt att statsrådet såg till att det fanns bemyndiganden för de affärer som gjordes — de svindlande affärer som gjordes; jag använde det uttrycket i förra årets debatt, och jag är beredd att använda det i år också.

Till sist vill jag bara ställa frågan: Varför är ni emot en belysning av dessa händelser? Vore det inte bättre för er själva, som herr Wijkman har sagt, att ni gick till botten med det här och att det skapades klarhet? Varför vägrade statsrådet Johansson i riksdagsdebatten den 15 december att gå med på en parlamentarisk undersökningskommission? Varför vägrar ni i dag? Vad är det ni har att dölja?

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Herr Hernelius upplever ingen skillnad mellan den parlamentariska kommission reservanterna föreslagit och den nämnd som undersökte handläggningen av Wennerströmaffären. Den ovedersägliga skillnaden finns ändå att den parlamentariska nämnden i Wennerströmaffären kom till innan konstitutionsutskottet på allvar grep sig an frågan, medan det i detta fall skulle bli tvärtom.

Jag måste säga att herr Wijkmans replik var utomordentligt avslöjande. Han medgav att han har ställt frågor inte för att få klarhet utan för att få debatt. Det visar vad man har varit ute efter från borgerligt håll.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Sedan samtliga under punkten "Vissa frågor rörande förenade fabriksverken" anmälda talare nu haft ordet, övergår kammaren till att debattera "Lekmannainslaget i de nya länsstyrelserna".

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Lekmannainslaget
i de nya läns-
styrelserna*

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! När riksdagen 1970 fattade beslut om en ny organisation av den statliga länsförvaltningen, var meningarna delade om bl. a. hur den nya lekmanastyrelsen i länet skulle utses. Regeringen och den socialdemokratiska majoriteten i riksdagen drev igenom att fem av de tio ledamöterna skulle utses av regeringen och fem av landstingen. Den utredning som föregått propositionen – SOU 1967:20 – hade föreslagit att landstingen skulle utse sex ledamöter, och reservanter från centern ansåg att landstingen borde utse alla tio.

Såväl utredningen som debatten i riksdagen 1970 gav vid handen att man utgick från två saker som närmast självklara. Dels skulle den politiska fördelningen av platserna i den nya länsstyrelsen i görligaste mån svara mot fördelningen inom respektive landsting, dels skulle regeringen först utse sina representanter och därefter landstingen sina. I länsförvaltningsutredningens skrivning kombinerades dessa båda aspekter på följande sätt: "Vidare bör gälla", skrev utredningen på s. 157, "att landstingets val äger rum efter det Kungl. Maj:t utsett ledamöter. Härigenom förebyggs risken för att en av landstinget avsedd balans i politiska och andra avseenden rubbas i efterhand." Och i riksdagsdebatten den 27 maj 1970 yttrade en av centerns representanter utan att bli motsagd: "Om landstinget skall utse hälften av dessa ledamöter får det väl bli ett kompletteringsval – jag förutsätter nämligen att Kungl. Maj:t utser sina representanter först."

När sedan länsstyrelseledamöterna så småningom utsågs, blev det i båda de avseenden som jag berört annorlunda än man haft anledning att förvänta sig. Landstingens val av ledamöter blev klart under maj månad 1971, medan regeringens beslut kom först strax före halvårsskiftet samma år. Landstingen förrättade sina val i god proportionell ordning, medan regeringen kraftigt favoriserade den socialdemokratiska sidan, så kraftigt t. o. m. att man även i län med stabil borgerlig majoritet genom regeringsutnämningarna fick stabil socialdemokratisk majoritet i de nya länsstyrelserna. I en rad län gav regeringens utnämningar till resultat att fyra av de regeringsutsedda var socialdemokrater och endast en av annan partifärg.

Att det inte varit slumpen som gett dessa skördar är uppenbart, eftersom ingen slump är så ensidig i sin partifavorisering. Men det framgår också av de uttalanden som det ansvariga statsrådet, civilminister Lundkvist, gjort i olika sammanhang, när frågan kommit på tal. I en artikel i Kommunal Tidskrift, nr 15 år 1971, skrev han i polemik mot sina kritiker: "Man önskar å ena sidan att regeringen skall delegera mesta möjliga av sitt ansvar för statens åtgärder till länsnivån, men man sätter å andra sidan upp ett förvånat ansikte, när regeringen för att kunna tillmötesgå detta önskemål måste försäkra sig om förankring för sin politik i de nya länsstyrelserna". Därmed har statsrådet dels medgivit att det är strävan att få socialdemokratisk majoritet i länsstyrelserna som har väglett regeringen vid utnämningarna, dels antytt att en borgerlig majoritet i länsstyrelserna skulle medföra att länsstyrelserna saboterade de beslut som regering och riksdag fattat.

Ungefär samma tanke som i den citerade artikeln kommer igen i ett

yttrande av civilministern i en debatt här i kammaren den 21 oktober 1971. Civilministern sade då bl. a.: "Men om det skall bli en regionalpolitik som så att säga hänger ihop för hela landet, måste vi sörja för att den som har det yttersta ansvaret för de statliga åtgärderna också kan förankra sin politik i den regionala statsförvaltningen." Detta kan knappast tolkas på annat sätt än att regeringen medvetet använt sin utnämningssätt till att se till att det blev socialdemokratisk dominans i länsstyrelserna och att regeringen anser att detta förfaringsätt är helt riktigt och försvarbart.

Inom utskottsminoriteten har vi ansett det här redovisade förfaringsättet vara synnerligen anmärkningsvärt, alldeles särskilt som riksdagen inte har tagit ställning till de utnämningssätt som regeringen således på eget initiativ kommit tillämpa. Utskottsminoriteten har ansett att vad som härvidlag framkommit bör ges riksdagen till känna.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen F av herr Larsson i Luttra m. fl.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Låt mig i korthet med ett par synpunkter komplettera det anförande som herr Fiskesjö just har hållit.

1970 års beslut om förändring av länsstyrelserna innebar ju att länsstyrelserna i sin helhet skulle bli lekmanstyrelser, valda av regeringen och landstingen. Dock bibehölls i praktiken en majoritet för de av regeringen utsedda ledamöterna. Detta uppfattades inte av oss som ett i egentlig mening länsdemokratiskt alternativ, och bl. a. folkpartiet ansåg därför att detta beslut var ett otillräckligt steg när det gällde att förverkliga kravet på länsdemokrati.

Årets dechargegranskning gäller frågan om hur regeringen har utnyttjat sin nya utnämningssätt, sin rätt att fylla hälften av posterna i länsstyrelserna. Ett flertal undersökningar visar att den utnämningssätt som regeringen har använt sig av har lett till en stark snedfördelning av de partipolitiska sympatierna i länsstyrelserna. Regeringen har kort sagt använt sin utnämningssätt för att sätta in ett mycket stort antal socialdemokrater i de nya länsstyrelserna. Jag skall bara ge några siffror.

En undersökning visar att av 120 ordinarie ledamöter utnämnda av regeringen var 72 socialdemokrater och 2 folkpartister. Det blir ungefär 60 procent socialdemokrater och ungefär 2 procent folkpartister. Beträffande den totala fördelningen visar den undersökningen att andelen socialdemokrater var 58,5 procent och andelen folkpartister 2,5 procent. En annan undersökning, som har försökt klassificera en del av dem som i den tidigare undersökningen karakteriserats såsom opolitiska, kommer till det resultatet att av det totala antalet ordinarie ledamöter utsedda av Kungl. Maj:t är 67,5 procent socialdemokrater och 32,5 procent av annan partifärg.

Det är, som herr Fiskesjö framhöll, uppenbart att denna fördelning inte har uppkommit av en slump. Det är en medveten strävan från socialdemokraterna att på det sättet vinna ett inflytande över länsstyrelserna. Jag tycker det är en kuriös form av länsdemokrati att använda regeringens utnämningssätt till att skapa en regeringstrogen majoritet i samtliga länsstyrelser.

I detta anförande instämde herr Hamrin (fp).

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Lekmannainslaget
i de nya läns-
styrelserna*

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Lekmannainslaget
i de nya läns-
styrelserna*

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Under hänvisning till mitt tidigare anförande i denna fråga i dag vill jag helt kort yrka bifall till reservationen F.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Det är inte första gången denna fråga diskuteras i kammaren. Den föreliggande reservationen är i hög grad politiskt präglad, och det är naturligt i ett ärende som detta. Jag vill erinra om att det förckom en ganska ingående debatt den 21 oktober i höstas mellan civilministern och herr Fiskesjö i samma fråga. Det skulle därför i och för sig kunna vara onödigt att ta upp den till debatt på nytt här.

Det har åberopats en del undersökningar som skulle visa att det finns en övervikt av socialdemokrater i länsstyrelserna. Jag vet inte om de ärade kammarledamöterna lade märke till en undersökning som redovisade att av 120 ledamöter bara 74 kunde karakteriseras som partipolitiker, nämligen 72 socialdemokrater och 2 folkpartister. Jag vet nu inte om de övriga var s. k. opolitiska. En undersökning som förelades utskottet, den s. k. Umeåundersökningen, redovisar en mycket stor grupp opolitiska ledamöter.

Vad är det då för folk som döljer sig bakom den beteckningen? Det är väl i stor utsträckning näringslivets folk, som har en borgerlig uppfattning men som inte är beredda att redovisa vilket politiskt parti de hör hemma i.

Nu tror jag inte mycket på sådana undersökningar, men låt oss knyta an till debatten här om de fem länsstyrelserepresentanterna. Jag vet inte varifrån man på visst håll har fått uppfattningen att riksdagen skulle ha uttalat sig för att regeringen skulle utse ledamöterna först och landsingen sedan. Detta står ingenstans i propositionen, och det sägs inte heller någonting om det i riksdagsbeslutet. Herr Fiskesjö hänvisade till förarbetena, dvs. den utredning som har föregått propositionen. Det är riktigt att i den anges en sådan ordning, men detta har inte riksdagen uttalat sig om.

Som bevis för att han har rätt i sin uppfattning åberopar herr Fiskesjö att en centerpartist i debatten har gjort samma tolkning utan att ha blivit emotsagd. Ja, det visar oss bara att vi i fortsättningen varje gång någon centerpartist eller annan borgerlig ledamot försöker göra en tolkning på fri hand måste vara på alerten och ögonblickligen säga ifrån att tolkningen inte är i överensstämmelse exempelvis med förarbeten till propositioner och annat sådant.

Jag skall inte, herr talman, gå in på detta mera, men jag tycker det är ett mycket svagt argument för herr Fiskesjös uppfattning.

Riksdagen har uttalat att man borde se till att regeringen i länsstyrelserna placerar sådana representanter för företagare och löntagare, som har erfarenhet från samhällsverksamhet. Här har nu regeringen vänt sig till näringslivets och löntagarnas organisationer för att få förslag till kandidater för länsstyrelseuppgiften. Av vad som framgått har regeringen i stor utsträckning kunnat följa de förslag som lämnats av dessa organisationer. I icke mindre än 80 fall av 96 har de som rekommenderats av dessa organisationer även tillsatts av regeringen. Att

Ondsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Lekmannainslaget
i de nya läns-
styrelserna*

man inte kunnat följa organisationernas rekommendationer till alla delar beror på att det ibland förts fram namn från samma kommun men man haft intresse av att kunna åstadkomma en geografisk fördelning. Därför har man inte slaviskt kunnat följa de rekommendationer som lämnats.

När det gäller företagarerfarenhet har regeringen eftersträvat att få sådan från olika verksamheter i näringslivet. Härvidlag har ett ingående samråd skett med näringslivets organisationer.

Sedan måste man också säga, att vilken regering som än sitter måste denna för att kunna centralisera ansvaret för de statliga åtgärderna till länsstyrelserna se till att dessa handhas av sådana representanter, att den har förankring för sin politik i de statliga länsorganen. Att därav dra den slutsatsen att de ledamöter som är kända för att icke sympatisera med borgerliga partier skulle vara socialdemokrater, tror jag är förhastat. Man får nog akta sig för att så generellt som de borgerliga reservanterna gör partipolitiskt öronmärka alla som fått regeringens förtroende i de nya länsstyrelserna och som inte kan uppvisa medlemskort i något borgerligt parti. Det finns faktiskt duktigt och användbart folk även bland sådana människor, som inte ger uttryck för mera utpräglade partisympatier.

Jag kan inte se att det i denna reservation finns något belägg för att regeringen åsidosatt riksdagens uttalande i samband med inrättandet av lekmanrepresentation i länsstyrelserna.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Regeringens handlande i denna fråga är enligt min mening anmärkningsvärt från två synpunkter. Den ena gäller det rent faktiska utfallet av utnämningarna. Jag har tidigare berört detta men jag kan ge ytterligare exempel. I Jönköpings län finns inom landstinget en borgerlig majoritet med 40–32, i Halland en borgerlig majoritet med 28–19. I båda dessa fall har regeringen utnämnt 4 socialdemokrater och 1 borgerlig, vilket givit en socialdemokratisk majoritet i den samlade länsstyrelsen med 6–4. På samma sätt är det i en rad andra län.

Den andra synpunkten från vilken regeringens handlande är anmärkningsvärt är att det ingenstans i förarbetena eller under riksdagens behandling av ärendet framgått att regeringen hade för avsikt att utnyttja utnämningssätten till att skaffa sig politisk majoritet i länsstyrelserna, oavsett de politiska förhållandena i respektive län. Det sades ingenting om detta i den debatt som föregick besluten, och i propositionen 103 år 1970 står bara: För att skilda meningsriktningar, intressen och erfarenheter skall kunna i skälig utsträckning återspeglas i styrelsens sammansättning bör tio lekmanaledamöter ingå i denna. Det är allt vad som sägs på denna punkt.

Sedan kritiserade herr Adamsson de undersökningar som gjorts och redovisats. Det är klart att det är otillfredsställande att man i dessa undersökningar inte kunnat dela upp samtliga personer efter partitillhörighet. Man har varit försiktig härvidlag. Men även om det skulle vara så att alla som inte kunnat delas upp läggs på den borgerliga kanten, blir det ändå en markant övervikt för socialdemokraterna.

Nu är det i realiteten så att man inte till de borgerliga siffrorna kan föra alla dessa som inte har angett politisk hemvist. Jag har själv gjort en

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Lekmannainslaget
i de nya läns-
styrelserna

undersökning på det här materialet. Det har visat sig ganska lätt att kartlägga länsstyrelseledamöternas politiska hemvist om man anstränger sig litet. Jag har kommit fram till att i nio av länen har regeringen utsett fyra socialdemokrater och en borgerlig och i övriga län tre socialdemokrater och två borgerliga.

Jag är övertygad om att det material som jag därmed har redovisat håller för vilken granskning som helst.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Med anknytning till de uppgifter herr Fiskesjö lämnade nu kan vi konstatera att den första undersökningen visade att 60 procent av de ledamöter i länsstyrelserna, som utsetts av regeringen, var socialdemokrater, medan 11 procent var borgerliga och 29 procent inte kunde ange den politiska hemvisten. Om alla dessa 29 var borgerliga – vilket de inte är – skulle vi ändå få relationen 60–40 till socialdemokratisk fördel totalt i länsstyrelserna.

Nu finns det alltså en annan undersökning här som visar att av det totala antalet ledamöter i länsstyrelserna som går att partipolitiskt bestämma – och det är den alldeles övervägande delen – är ungefär två tredjedelar socialdemokrater och en tredjedel borgerliga. Det skall ställas mot socialdemokraternas sammanlagda andel av det totala antalet landstingsledamöter i landet som är 49,5 procent.

Sedan sade herr Adamsson att man hade från regeringens sida eftersträvat att få en förankring för regeringens politik i länsstyrelserna. Det tror vi gärna. Vi tror att detta är förklaringen på att man sett till att av landets 24 länsstyrelser är det socialdemokratisk majoritet i 19; ställningen är 5–5 i återstående fem län.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! I reservationen står att en av riksdagen icke godkänd princip kommit till användning vid utseende av ledamöterna i länsstyrelserna.

Regeringen har haft som princip att vid sitt val utse två ledamöter med företagarefarenheter, två med löntagarefarenheter och en med erfarenheter från samhällsverksamhet. Det står i god samklang med de tankegångar som redovisats i propositionen och som riksdagen uttalat sig för. Det är lätt att konstatera att dessa principer har följts, och det är vad regeringen har att hålla sig till.

Sedan har man ifrån borgerligt håll gått ut och frågat de här människorna var de hör politiskt hemma. Man söker göra gällande att näringslivets organisationer i så hög grad skulle ha föreslagit socialdemokrater till representanter i länsstyrelserna att det skulle kunna bli en socialdemokratisk majoritet. Jag tror inte att dessa näringslivsorganisationer har sett efter var dessa representanter hör politiskt hemma. Det är väl ingen hemlighet att några av dessa tillhör det socialdemokratiska partiet, och det kan väl inte vara något fel. Deras uppgift i länsstyrelsen är ju att företräda företagareintressena respektive löntagareintressena. Den som skall företräda samhällets verksamhet skall givetvis representera detta intresse i länsstyrelsen.

Onsdagen den
10 maj 1972*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.**Utbyggnaden av
Hyltebruk*

Jag tror inte det är möjligt att ur konstitutionella synpunkter rikta någon anmärkning mot regeringen på den här punkten. Däremot förstår jag att det kan vara ett politiskt intresse för oppositionen att se till att man får in representanter i större utsträckning än vad som har varit möjligt vid det här tillfället.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets betänkande.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Herr Adamsson menar tydligen — om jag förstår honom rätt — att det närmast är en tillfällighet att det har råkat bli denna socialdemokratiska dominans i länsstyrelserna. Han har härvidlag tydligen en annan uppfattning än det ansvariga statsrådet, civilminister Lundkvist, som ju klart har angett att det var avsikten.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN anförde:

Sedan samtliga under punkten ”Lekmannainslaget i de nya länsstyrelserna” anmälda talare nu haft ordet övergår kammaren till att debattera ”Utbyggnaden av Hyltebruk”.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! Det ärende som vi nu behandlar rör alltså vissa frågor i anledning av utbyggnaden av Hyltebruk och det skiljer sig litet grand från de övriga därför att det är inte någon åtgärd från regeringens sida som kritiseras utan brist på åtgärd. Det är också fogat ett särskilt yttrande och icke en reservation vid denna punkt i betänkandet.

Bakgrunden till det här ärendet är av både näringspolitisk och miljöpolitisk karaktär. Den näringspolitiska aspekten har närmast anknytning till om staten skall vara engagerad i företag som bedriver brottslig verksamhet. Den miljöpolitiska aspekten är närmast om vissa åtgärder från företagets sida har inneburit ett föregripande av en utredning som Kungl. Maj:t tillkallade i december 1970. Då biföll Kungl. Maj:t en framställning från naturvårdsverket att man skulle göra en övergripande och vägledande planering. För den skulle man ha som underlag en utredning som tog hänsyn inte bara till miljövårdsfrågor utan även till övriga faktorer av betydelse för ett utnyttjande av recipientutrymmet i Lagan och andra sydsvenska vattenområden på ett från samhällsekonomisk synpunkt optimalt sätt.

Vid den tidpunkten, alltså i december 1970, låg ett antal ansökningar om koncession hos koncessionsnämnden, ansökningar från företag som ville bygga ut skogsindustrier i södra Sverige. Där fanns Munksjö AB, i tiden före Hylte Bruk, där fanns Hylte Bruk, där fanns en ansökan avseende Emsfors Bruk och en avseende Strömsnäs Bruk. Här hade man alltså en grupp företag som ville expandera sina verksamheter i södra Sverige.

I det läget ville regeringen pröva vad som är bäst från samhälleliga utgångspunkter och tillkallade därför en utredning om skogsindustriers lokalisering i södra Sverige. Den utredningen blev klar i december 1971. Den fick utgå ifrån att anläggningen i Hyltebruk redan var under uppförande, trots att koncessionsnämnden ännu inte hade lämnat

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Utbyggnaden av
Hyltebruk

koncession för utbyggnaden. I realiteten var det t. o. m. så att innan koncessionsnämndens senare överklagade beslut kom hade man investerat åtskilliga miljoner i den anläggning som prövningen avsåg.

Om just den här anläggningen säger utredningen: "I Nissan kommer däremot även i fortsättningen utsläppen från ett utbyggt Hyltebruk att vid lågvattenföring medföra en viss sänkning av syrehalten i Nissan på en sträcka nedströms utsläppet." Men denna anläggning hade utredningen alltså inte möjlighet att uttala sig om vare sig från miljösynpunkt eller med hänsyn till vad som var samhällsekonomiskt optimalt.

Utredningen tog vidare upp frågan om tillgång på vedråvara och konstaterade: "Den begränsade tillgången på vedråvara torde därför innebära att planerad expansion av massaindustrin i södra Sverige efter år 1973 inte är genomförbar i full utsträckning. Det är med hänsyn härtill uteslutet att med föreslagen utformning bygga ut samtliga projekt i Emsfors, Mönsterås, Strömsnäsbruk och Timsfors." I denna omgång fanns alltså Hylte Bruk inte med, fastän man hade lagt in sin koncessionsansökan efter den ansökan som avsåg Timsfors.

Det kan vidare konstateras att utredningen gör följande uttalande:

"Det har inte varit möjligt för utredningen att från miljösynpunkt prioritera något av de framtida stora projekten i Timsfors, Strömsnäsbruk, Emsfors eller Mönsterås. Vid en eventuell utbyggnad i dessa lägen är det dock angeläget att projekten samordnas så att de negativa miljöeffekterna av den skogsindustriella verksamheten begränsas." Inte heller här fick man alltså med Hyltebruk när det gällde de rena miljöaspekterna.

När det gäller de näringspolitiska aspekterna framstår i efterhand Hylte Bruks agerande så att företaget tillvällit sig otillbörliga förmåner genom att bryta mot miljöskyddslagstiftningen. Brottet mot miljöskyddslagstiftningen har i och för sig inte varit föremål för domstolsprövning. Däremot har riksåklagaren konstaterat att brott mot miljöskyddslagen föreligger men beslutat att icke väcka åtal.

Hur är det då med regeringens underlåtenhetssynd? Ja, vi har här att göra med en komplicerad styrningsfunktion för de statliga företagen. Vad kräver egentligen de som står bakom det särskilda yttrandet? Kanske någon frågar. Kräver de ett ministerstyre? Skulle ett statsråd ha gått in och styrt verksamheten i ett företag där staten äger 20 procent av aktierna? Nej, inte alls. Dessa frågor reglerades av riksdagen i och med att man antog statsutskottets utlåtande nr 168 år 1969. Det hänvisas där till att departementschefen i propositionen 121, som låg till grund för detta utskottsutlåtande, uttalat att han anser det i princip naturligt att förvaltningsbolaget anförtros aktieägarfunktionen för de statliga minoritetsintressen som nu finns och framdeles uppkommer. Det är alltså Statsföretag som därmed avses. Det framhålls i detta utskottsutlåtande från 1969 följande:

"Genom att det föreslagna förvaltningsbolaget inrättas blir det möjligt att i större utsträckning än nu hänföra politiska beslut och beslut av verkställande natur till skilda organ, vilket innebär praktiska fördelar och står i överensstämmelse med traditionen inom svensk förvaltning."

Man har alltså kommit fram till att man på detta sätt kan koncentrera

den ägarfunktion, som Kungl. Maj:t har att utöva, till förvaltningsbolaget, dvs. Statsföretag AB. Det är dit Kungl. Maj:t rimligen skulle ha vänt sig med de eventuella åtgärder som skulle ha vidtagits.

Det framhålles i utskottsutlåtandet vidare att Kungl. Maj:t fortfarande har huvudansvaret för skötseln av den statliga företagssektorn. Det nämns för övrigt också en del om informationen om statliga företag i utskottsutlåtandet. Det framhålles bl. a.:

”I propositionen understryks att de statliga företagen har skyldighet att på ett föredömligt sätt informera om sin verksamhet.” Om just denna verksamhet har varken Statsföretag, dotterföretaget ASSI eller Hylte Bruk informerat på ett föredömligt sätt.

Det föreligger alltså enligt vår mening en underlåtenhet från Kungl. Maj:t, och vi säger att Kungl. Maj:ts passivitet kan ha inneburit att väsentliga samhällsintressen åsidosatts. Det är ett påstående som sannolikt är svårt att pröva. Vi gör det påpekandet och menar därmed att det här kan hävdas att respekten för regeringens ambitioner när det gäller miljö- och näringspolitiken kan ha undergrävts genom att man har underlåtit att agera i detta fall.

Fru THUNVALL (s):

Herr talman! Hylte Bruks AB har liksom liknande industrier uppmärksammas under senare år på grund av luftföroreningar och utsläpp av industriellt avloppsvatten, i det här fallet i Nissan. Det bör därför uppmärksammas att det redan i juni 1969 hölls ett sammanträde med representanter för bl. a. statens naturvårdsverk, berörda länsstyrelser och Hylte Bruks AB, varvid diskuterades möjligheterna att lösa problemen på lång sikt men även vissa omedelbara åtgärder. Bolaget började också undersökningar i syfte att minska olägenheterna av utsläppen i Nissan. Jag skall inte gå närmare in på gången av detta speciella ärende utöver vad herr Norrby i Åkersberga har anfört utan bara nämna att det så småningom hamnade inför riksdagens ombudsmän, som emellertid lämnade klagomålen utan åtgärd.

I princip – det vill jag hålla med om – bör myndigheternas tillstånd först inhämtas, innan byggnationer av det här slaget påbörjas. Jag vill i det sammanhanget citera vad riksåklagaren sade i sitt beslut: ”Det är från allmän synpunkt av stor vikt att bestämmelserna om tillståndskrav noggrant efterlevs. Vid lagöverträdelser av det slag varom här är fråga bör det därför endast i sällsynta fall förekomma att åtal underlåtes.” I det här fallet fann riksåklagaren emellertid vissa speciella omständigheter värda att beakta vid prövning av åtalsfrågan.

I det särskilda yttrande som avgivits till konstitutionsutskottets betänkande i den här frågan har herrar Nelander och Norrby i Åkersberga anfört att Kungl. Maj:t borde ha ingripit. I det tidigare ärendet anmärktes det på att Kungl. Maj:t *hade* ingripit. Det är möjligt att diskutera tidpunkten för regeringens ingripande, men i det här fallet kan väl dröjsmålet ha ett visst fog för sig. Statens naturvårdsverk och berörda länsstyrelser hade varit inkopplade på ett tidigt stadium, och av alla handlingar framgår att utbyggnaden var angelägen ur miljöskyddssynpunkt samt av sociala och arbetsmarknadsmässiga skäl. Det framgår också

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Utbyggnaden av
Hyltebruk*

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Utbyggnaden av
Hyltebruk*

av riksåklagarens beslut. Av det beslut koncessionsnämnden slutligen fattade framgår även att den planerade utbyggnadens tillåtlighet enligt miljöskyddslagstiftningen i och för sig inte har ifrågasatts.

Man kan alltså diskutera om regeringen borde ha ingripit och förmått Hylte Bruk att vänta med denna utbyggnad, som ändå skulle innebära ett visst förbättrat miljöskydd. Ett sådant ingripande skulle ha försenat utbyggnaden men inte hindrat den för framtiden, eftersom besluten i alla instanser sedan har gått i samma riktning. Att Kungl. Maj:t förhöll sig passiv i det här fallet, som folkpartiets representanter i utskottet säger i sitt yttrande, kan enligt min mening inte ha inneburit att väsentliga samhällsintressen äsidosatts.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! Fru Thunvall tar fasta på några intressanta punkter. Bl. a. refererar hon det uttalande som riksåklagaren gör, där han säger att åtal bör underlåtas endast i sällsynta fall. Det här är alltså ett sällsynt fall. Jag hoppas att det är ett unikt fall att ett stort företag bryter mot miljöskyddslagstiftningen.

Men hur påverkar det här andra företags och andra intressenters respekt för miljöskyddslagen? Första gången detta viktiga miljöinstrument sätts på prov viker sig de rättsvårdande myndigheterna. Då ingriper inte regeringen för att hävda miljöpolitikens intressen.

Man kan diskutera tidpunkten för Kungl. Maj:ts ingripande. Detta blev ett besvärsärende som Kungl. Maj:t hade att ta ställning till. Fru Thunvall refererade ett avsnitt där det säges att en utbyggnad var angelägen av sociala och arbetsmarknadsmässiga skäl. Men det är en prövning som koncessionsnämnden för miljöskydd icke har att göra. Enligt 6 § miljöskyddslagen säges att "Konungen kan dock lämna tillstånd enligt denna lag, om verksamheten är av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt".

Har man den motiveringen är det ett klart besked om att Kungl. Maj:t självmant skulle ha övertagit handläggningen av detta ärende för att kunna åberopa 6 § i miljöskyddslagen. Ett sådant tillstånd skulle i princip inte kunna lämnas av koncessionsnämnden. Det är bara Kungl. Maj:t som har den befogenheten.

Vad man frågar sig när det gäller näringspolitiken är: Hur skulle Kungl. Maj:t ha ingripit? Jag vill här citera vad inrikesministern Rune Johansson sade i ett interpellationssvar den 15 december 1971: "Min principiella inställning är att statliga företag skall kunna inneha aktier i privatägda företag, såväl större som mindre, om detta innehav ligger i linje med det statliga företagets normala verksamhet eller i övrigt kan tjäna ett allmänt näringspolitiskt intresse. Ett exempel på ett sådant aktieinnehav är att ASSI äger aktier i Hylte Bruks AB."

Den fråga jag ställer mig är: Är det ett allmänt näringspolitiskt intresse att bryta mot miljöskyddslagen? Om så inte är fallet, borde staten ha dragit sig ur Hylte Bruks AB, när man konstaterade att brott mot miljöskyddslagen förelåg.

Fru THUNVALL (s):

Herr talman! Jag sade aldrig att koncessionsnämnden hade beslutat utifrån de synpunkter som herr Norrby i Åkersberga påstod med åberopande av sociala och arbetsmarknadsmässiga skäl. Jag sade att det kunde vara en anledning till att man kunde överse med att bolaget inte väntat på tillståndet. Av det yttrande som naturvårdsverket lämnat framgår att bolaget haft överläggningar med miljövärdande myndigheter om förbättring av vattenförhållandena i Nissan och att förslaget till utbyggnaden tillkommit efter samråd med naturvårdsverket samt att det vidare är utrett att koncessionsnämndens tillstånd överensstämmer med bolagets slutliga förslag.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Sedan de under punkten "Utbyggnaden av Hyltebruk" anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera "Betygssystemet för grundskola och gymnasium".

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag har tidigare berört några punkter där regeringens åtgärder inneburit begränsningar av riksdagens ställning och befogenheter. Vi har menat att beslut som regeringen har fattat efter riksdagens hörande inte därefter bör ändras utan att riksdagens synpunkter på nytt inhämtats.

Frågan om en begränsning av utfärdandet av betyg till att bara gälla vissa klasser i grundskolan är enligt min mening ett exempel på ett ärende där beslutet skulle ha underställts riksdagens prövning. Det är alltså skäl för ett påpekande på denna punkt i dechargebetänkandet.

Jag vill i detta sammanhang nöja mig med detta och yrka bifall till den ändring som föranleds av bifall till reservationen. Jag skall bara tillägga att inte så få av de ärenden som aktualiserats av reservanterna och där vi menar att riksdagens viljeyttring ifrågasatts härstammar från utbildningsdepartementet. Jag vill allmänt uttala mitt beklagande av att ingen av de båda statsråden från detta departement är närvarande under debatten i dag.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Det kan kanske vara på sin plats att erinra om att regeringens självrådighet i betygsfrågan observerades i moderata samlingspartiets partimotion i fjol. Vi fogade en reservation vid utbildningsutskottets betänkande — en reservation som till ordalagen var en sannskyldig dechargeskrivning. Tyvärr samlade den bara moderata ledamöter.

Betygsättningen är en viktig och mycket grannlaga del av skolans arbete. Betygssystemen och normerna för dessa har också tidigare behandlats i skolpropositioner och förelagts riksdagen för avgörande. Formerna för och effekten av betygsättningen har en mycket vid verkan. Frågan om betygsättningen har därtill en samhällsbetydelse som gör att den inte bara får behandlas i departement, nämnder och ämbetsverk utan också måste föreläggas riksdagen.

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Betygssystemet
för grundskola
och gymnasium*

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Betygssystemet
för grundskola
och gymnasium*

Nu har Kungl. Maj:t gjort avsteg från denna viktiga princip och gått förbi riksdagen. Man har gjort administrativa ingrepp som resulterat i borttagandet av betygen vid vissa tillfällen och i vissa årskurser. Detta finner vi anmärkningsvärt. Man hänvisar visserligen till en arbetsgrupp inom skolöverstyrelsen som arbetar med betygsfrågorna, och man avser, enligt vad utbildningsministern anförde i en interpellationsdebatt i följande, att återkomma till riksdagen när det arbetet är klart och resultatet remissbehandlat. Det är gott och väl, men det ursäktar inte regeringens handlande i det här påtalade fallet.

Man kan heller inte bagatellisera åtgärden att utelämna betygen vid vissa tillfällen. Det är ett väsentligt ingrepp i själva systemet och i grunderna för detsamma. Att ta bort betyg måste vara någonting helt annat än att sätta betyg. Det är en principiell förändring, och till den borde riksdagen ha fått ta ställning.

Jag ber också, herr talman, att få yrka bifall till reservationen H.

Herr KARLSSON i Malung (s):

Herr talman! I reservationen H ifrågasätts regeringens handlande när det gäller betygsättningen i grundskola och gymnasieskola. I reservationen framhålls "att Kungl. Maj:t utan riksdagens hörande genom ändring den 20 februari 1970 — — i den då gällande skolstadgan — — bestämt att betyg i grundskolan endast skall ges i årskurserna 3, 6 och 7 vid slutet av vårterminen och i årskurserna 8 och 9 vid slutet av varje termin samt att skolstyrelsen får besluta att betyg i årskurserna 3 och 6 skall ersättas med annan form av besked. Bestämmelserna har överförts till den nya skolstadgan, som utfärdades den 23 april 1971 — —."

Jag gör detta långa citat därför att reservationen är ganska identisk med en reservation som moderata samlingspartiet fogade vid utbildningsutskottets betänkande nr 30 år 1971. Som herr Werner i Malmö framhöll avsågs den reservationen av riksdagen. Vad som hände 1970 anses alltså vara en ändring utan riksdagens hörande av skolstadgan från 1962. I proposition 54 det året påpekades att frågor om bl. a. betygsättning, med ett undantag, inte torde vara av den arten att riksdagens medverkan krävdes. Den fråga som då direkt underställdes riksdagen gällde väl flyttning och kvarsättning.

Frågan om betygsättningen i gymnasieskolan har vid flera tillfällen behandlats av riksdagen, senast 1971 i samband med utbildningsutskottets betänkande nr 30. Då förelåg också den reservation av två moderater som jag citerade rätt mycket ur i början av mitt anförande. De båda reservanterna ville att riksdagen skulle ge Kungl. Maj:t till känna i princip de synpunkter som också nu har förts fram. Riksdagen beslutade dock i enlighet med utskottsmajoritetens förslag och avsåg således reservationen. Med detta torde riksdagen ha godtagit Kungl. Maj:ts åtgärder under 1971 och därmed också underkänt det resonemang som dagens reservation bygger på. Det som vår granskning gäller är ju vad som hände 1971, och riksdagen har alltså ställt sig bakom den skrivning som utbildningsutskottet då gjorde. Granskningen bör väl ändå inte gälla vad ett riksdagsutskott eller riksdagen gjort utan vad Kungl. Maj:t gjort. Därför har man tydligen försökt göra vissa vändningar och gå in på vad

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Betygssystemet
för grundskola
och gymnasium*

som har hänt under 1972.

Men låt mig först dra en slutsats av vad som har hänt under 1971, och den måste vara att riksdagen har avslagit motionens och således reservanternas yrkande om att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle "förbjuda" Kungl. Maj:t att göra ändringar i fråga om betygsättningen till dess Kungl. Maj:t inhämtat riksdagens synpunkter.

Nu har i den senaste omgången – på reservationens sista rader – förts in vad som skett 1972. Men mot bakgrunden av vad som tidigare beslutats av riksdagen kan beslutet av Kungl. Maj:t den 28 januari 1972 inte på något sätt innebära ett överskridande av Kungl. Maj:ts befogenheter.

Med det anförda yrkar jag att reservationen H måtte avslås, innebärande att ärendet lägges till handlingarna med vad utskottet här anför.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Herr Karlsson i Malung tycker tydligtvis att decharge-debatten i detta ärende var avslutad redan i fjol höst, när vi fogade den nämnda reservationen till utbildningsutskottets betänkande. Men utbildningsutskottet, herr Karlsson, är ändå inget dechargegranskningsinstitut, utan den granskningen sker i konstitutionsutskottet. Därför är vi naturligtvis oförhindrade att nu ta upp just denna fråga – och vi från moderat håll så mycket mera som vi ju inte kan anses vara tillfredsställda med riksdagens beslut den gången, eftersom vi reserverade oss.

Faktum kvarstår att den proposition som lämnades fram 1962 antogs av riksdagen, och där var betygssystemet med. Kungl. Maj:t har sedan ändrat detta betygssystem utan riksdagens hörande, varför vi har all anledning att vidhålla vår påminnelse härvidlag.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Det gäller ju här huruvida beslutet om ändring av betygsättningen skulle fattas av riksdagen eller av regeringen ensam. Det gäller inte alls sakfrågan, huruvida det var riktigt att ta bort betygen i fjärde och femte klasserna m. m. Om regeringen en gång har valt att låta betygsfrågan bli underställd riksdagen, då menar vi att regeringen inte därefter ensam kan ändra på betygsättningen, utan då måste konsekvensen kräva att en ändring av betygsättningen underställs riksdagen.

Såvitt jag förstår är detta i allra högsta grad ett dechargeärende.

Herr KARLSSON i Malung (s):

Herr talman! Med anledning av det senast anförda vill jag säga att slutsatsen beträffande vad som egentligen har skett i och med det beslut som fattades av Kungl. Maj:t den 28 januari 1972 måste dras mot bakgrunden av det beslut som riksdagen fattade 1971, då riksdagen avtog motionen 486 och reservanternas yrkande om att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle "förbjuda" Kungl. Maj:t att göra ändringar i fråga om betygsättningen till dess att Kungl. Maj:t inhämtat riksdagens synpunkter. Utbildningsutskottet anförde 1971: "Med anledning härav anser sig utskottet kunna räkna med att riksdagens yttrande kommer att inhämtas, innan beslut fattas om att ändra formerna för

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Utnämning till
vissa kyrkliga
tjänster*

betygsättningen i skolorna." Detta uttalande kan väl knappast tolkas såsom avseende ett "förbud" för Kungl. Maj:t att göra ändringar i betygsystemet. Majoritetens uttalande måste väl ha den innebörden att riksdagen räknar med att Kungl. Maj:t skall underställa riksdagen huvudprinciperna för betygsättningen på samma sätt som Kungl. Maj:t gjort i en rad tidigare sammanhang.

Det beslut som fattats av Kungl. Maj:t torde heller inte strida mot 1970 års beslut om betygsättningen i gymnasieskolan, eftersom frågan om antalet betyg i svenska på de yrkesinriktade 2-åriga linjerna över huvud taget inte då berördes. Med andra ord: riksdagen har 1970 inte bestämt hur många betyg som skall ges i svenska på berörda linjer. Kungl. Maj:t har alltså kunnat bestämma antalet betyg i svenska på dessa linjer utan att bryta mot 1970 års riksdagsbeslut.

Jag vidhåller yrkandet om bifall till utskottets skrivning.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! I klarhetens intresse en kort fråga till herr Karlsson i Malung: Tycker herr Karlsson i Malung att det var rätt av regeringen att ändra grunderna för betygen i skolorna utan att gå till riksdagen, när riksdagen tidigare hade fått vara med och bestämma om betygsättningen? Det är en ganska enkel fråga, och jag tycker att man skulle kunna få ett relativt kortfattat svar på den.

Herr KARLSSON i Malung (s):

Herr talman! Helt kort bara: Jag tycker att man inte på något sätt kan påstå att Kungl. Maj:t har brutit mot de föreskrifter som finns i den här frågan utan Kungl. Maj:t har följt riksdagens bemyndigande.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN anförde:

Sedan samtliga under punkten "Betygsystemet för grundskola och gymnasium" anmälda talare nu haft ordet övergår kammaren till att debattera "Utnämning till vissa kyrkliga tjänster".

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Två frågor har under 1960-och 1970-talen åstadkommit oro och spänning i den svenska kyrkan. Den första frågan gäller kyrkans framtida förhållande till staten och den andra gäller kvinnans behörighet till prästämbetet.

Politiker och regering har ofta deklarerat att man inte vill lägga sig i kyrkans interna angelägenheter. När det gäller ämbetsuppfattningen vill jag emellertid påstå att regeringen genom sitt agerande vid utnämning av biskop polariserat motsättningen mellan rådande uppfattningar inom kyrkan. Mot regeringens klart uttalade försäkran vid kyrkomötet 1958, till vilken jag strax skall återkomma, har utnämningpolitiken uppenbarligen fått ett visst teologiskt dogmatiskt förtecken. Sålunda har regeringen alltsedan kyrkomötet 1958 endast i ett fall av 15 utnämnt en biskop som förklarat sig ovillig att viga kvinna till präst.

En kort rekapitulation av frågan kan måhända vara på sin plats.

Genom en kungl. skrivelse kom frågan om kvinnans rätt till

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Utnämning till
vissa kyrkliga
tjänster*

prästämbetet upp vid kyrkomötet 1957 men avlogs med 62 röster mot 36. Riksdagen tog emellertid reformen påföljande år, och frågan behandlades samma år i kyrkomötet, som antog förslaget med 69 röster mot 29 och 2 nedlagda.

Man har frågat sig: Vad kunde det bero på att en opinion hade svängt så från det ena året till det andra i kyrkomötet? Man har anfört att det var nya ledamöter med ny inställning och att tidigare ledamöter hade "tänkt om", som det brukar uttryckas i politiska sammanhang. Men avgörande för beslutet var uppenbarligen dåvarande ecklesiastikminister Edenmans försäkran, och jag vill citera något av vad han sade vid det tillfället.

Ecklesiastikministern uttalade att "lagstiftningen och statsorganen skall så litet som möjligt ingripa i personliga religiösa förhållanden. Någon åsiktsförföljelse från statens sida kan inte gärna vara att befara så länge vi har vårt nuvarande demokratiska samhällsskick." Och litet längre fram säger han: "En biskop som givit till känna att han av trosskäl anser sig förhindrad att prästviga kvinnor torde inte löpa någon risk att över huvud taget bli ställd i den situationen." I slutet av uttalandet heter det så: "Det lär ju komma att finnas biskopar som är villiga att viga."

Statsrådet förklarade också att han helt anslöt sig till vad kyrkomötets särskilda utskott anfört, och han menade att han därvid hade en fullt enig regering bakom sig. Vad sade då det särskilda utskottet? Jo, av utskottsutlåtandet framgick det klart att utskottet förordade en koexistens av olika uppfattningar i frågan för att pacificera det spända förhållande som redan då fanns inom kyrkan och "för att undvika en kyrkosplittrande söndring", som utskottet skrev. Utskottet slog också fast att ingendera meningsriktningen fick utsättas för sådan påverkan som kan uppfattas såsom åsiktsförföljelse eller intrång på samvetets frihet. Denna s. k. samvetsklausul anslöt sig alltså statsrådet Edenman till den gången, och den är klart framåtsyftande, liksom herr Edenmans eget uttalande i sammanhanget är.

Det är ganska självklart att det sedan dess har förmärkts en stor undran över och en stark opposition mot regeringens utnämningspolitik, trots försäkringarna 1958. I år ingrep därför statsråden Myrdal och Nilsson med ett s. k. standarduttalande, som i klara verba ger vid handen att det tillhör en biskops ämbetsplikter att viga utan "könsdiskriminering". Det uttalandet kunde egentligen vara helt ovidkommande, ty det finns veterligt ingen biskop eller biskopskandidat, vars vägran att viga beror på könsdiskriminering. Det är verkligen förbluffande att fru Myrdal, som ändå har så många klerikala kontakter och känningar med biskopar, är främmande för de seriösa motiv som ligger bakom dessa personers ställningstaganden.

Alltnog! I klartext innebär det s. k. standarduttalandet: En biskopskandidat, ovillig att viga kvinna till präst, göra sig ej besvär. Det har vi också fått belägg för av de 15 fall som förekommit sedan kyrkomötet 1958.

Justitieombudsmannen Ulf Lundvik har också uttalat sig i frågan, och det uttalandet skulle måhända kunna åberopas som skäl för statsrådets nya ställningstagande. Men det är att märka att JO inte drar några

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Utnämning till
vissa kyrkliga
tjänster*

tvärsäkra slutsatser. Han vill, som han säger, "hyfsa problemet", finner frågan "mycket svår" och förklarar att han "icke kan lämna något bestämt besked". Han lutar emellertid åt att den s. k. samvetsklausulen är starkt begränsad i tiden, men hela uttalandet är närmast att betrakta som ett diskussionsinlägg i frågan.

Vill regeringen inta en annan ståndpunkt än den som herr Edenman gav uttryck för 1958, så måste den riktiga vägen vara att lägga fram ett lagförslag som ålägger biskop att villkorslöst viga kvinna till präst och sedan låta kyrkomöte och riksdag behandla lagförslaget i vederbörlig ordning. Att som nu utan vidare låta en biskopskandidats villighet att viga kvinna till präst gälla som befordringsgrund jämställd med grundlagens bestämmelser finner vi helt otillfredsställande.

Vi reserverar vill bringa till riksdagens kännedom inkonsekvensen i regeringens agerande i ord och handling, vad detta ärende beträffar. Det rör sig här inte bara om en akademisk fråga. Utnämningsspolitiken har fått den olyckliga konsekvensen att en hel rad förträffliga kyrkoledare ställts utanför episkopatet, och detta är så mycket mer beklagligt som vi nu upplever en tid då kyrkan verkligen saknar hövdingar.

Härtill kommer, som jag inledningsvis sade, att regeringen med sin utnämningsspolitik har polariserat en olycklig spänning inom kyrkan. Kungl. Maj:ts ändrade tolkning och tillämpning av den s. k. samvetsklausulen borde ha föranlett konstitutionsutskottet att göra ett uttalande, anser vi reserverar.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen K.

I detta anförande instämde herr Nilsson i Agnäs (m).

Herr MOSSBERG (s):

Herr talman! Herr Werner i Malmö försöker göra gällande att regeringen är inkonsekvent i sin utnämningsspolitik. Han syftar då på biskopsutnämningarna. I reservationen sägs det också att statsrådet Myrdals uttalande har en helt annan innebörd än förre ecklesiastikministern Edenmans uttalande på kyrkomötet 1958. Herr Werner i Malmö och hans gelikar kan måhända se saken på det sättet. Utskotts-majoriteten och jag tycker oss inte se någon sådan inkonsekvens mellan dessa bägge uttalanden. Jag skall erkänna att det finns en liten nyansskillnad mellan uttalandena, men de är inte av helt olika innehåll, som man här försöker göra gällande.

Det vore kanske angeläget att citera hela Edenmans uttalande, men jag skall försöka begränsa mig, eftersom tiden är långt liden denna helgdagsafton och många vill åka hem snarast. Jag skall inledningsvis bara helt kortfattat snudda vid vad herr Edenman enligt min tolkning torde ha menat med sitt uttalande — det är ju om det vi har olika åsikter.

Herr Edenman uttalade förhoppningen att "ingendera meningsriktningen utsättes för sådan påverkan som kan uppfattas som åsiktsförföljelse eller intrång i samvetets frihet". På den punkten instämde han alltså i vad kyrkomötets särskilda utskott hade uttalat. Han fortsätter: "Någon åsiktsförföljelse från statens sida kan inte gärna vara att befara

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Utnämning till
vissa kyrkliga
tjänster*

— — —.” Han säger vidare att ”åsiktsförföljelser mellan olika grupper — — — inom kyrkan *borde* — — — kunna undvikas med inomkyrkliga medel”. I den mån det finns delade meningar inom kyrkan om dessa biskopsutnämningar kan vi alltså lämna dem åt sidan.

Herr Edenman var också särskilt angelägen att framhålla att det finns anledning anta att de kvinnor som önskar bli präster kommer att undvika allt som kan leda till strid, just av omtanke om kyrkans bästa. En biskop som givit till känna att han av trosskäl anser sig förhindrad att prästviga kvinnor, torde inte löpa den minsta risk att bli ställd i den situationen att en kvinna begär att bli prästvigd av just honom, säger herr Edenman.

Herr Werner lät förstå att herr Edenman gett en försäkran att ingen skulle komma att förfäktat att biskoparna inte hade sin fulla frihet i detta stycke. Det lär vara svårt att övertyga herr Werner om uttalandets innebörd. Men talet om riskerna för åsiktsförföljelse och garantierna mot åsiktsförföljelse tycker jag inte är tillämpliga på denna fråga. Ett krav på att en tjänsteman skall fullgöra de skyldigheter som följer med tjänsten, oberoende av personliga åsikter, kan väl i rimlighetens namn inte benämnas åsiktsförföljelse! Åsiktsförföljelse i ordets rätta mening innebär att någon på grund av sin åsikt avsiktligt utsätts för obehagliga åtgärder, trakasserier o. d., som inte drabbar andra personer i samma position. Det finns som jag ser det ingenting i herr Edenmans uttalande som antyder att han anser någon biskop vara fritagen från skyldigheten att prästviga kvinnor. Jag tror inte man skall försöka läsa ut något sådant ur herr Edenmans uttalande.

Herr Edenman uttrycker endast en förmodan — eller kanske snarare ett önskemål — att konflikter skall kunna undvikas genom att de kvinnliga prästvigningskandidaterna söker sig till biskopar som är villiga att viga. Om så sker, kommer förmodligen inga som helst komplikationer och irritationer att uppstå. Han utgick då från att det kommer att finnas biskopar, som är villiga att viga kvinnor till prästämbetet; det har vi också sett att det finns.

Men, herr Werner, i vilket läge skulle vi befinna oss om alla biskopar skulle vägra att viga kvinnor till präster? Då skulle 1958 års lag vara ett slag i tomma luften, och de kvinnor som var kvalificerade och önskade bli prästvigda skulle inte ha någon möjlighet att i ett sådant läge bli präster. Ett sådant förhållande kan väl inte försvaras.

Det förefaller alltså orimligt att försöka lägga in någon form av ”fribrev” från prästvigningsskyldigheten i herr Edenmans uttalande. Till detta kommer att herr Edenmans förmodanden uppenbarligen tog sikte på den situation, som uppstod för dessa och andra redan utnämnda biskopar när de fann sig ställda inför nya krav i tjänsten, krav som de kanske inte förutsett och som de måhända inte kunde acceptera av principiella skäl. Jag ifrågasätter för min del — det må vara en personlig bedömning — om herr Edenman ens haft konstitutionella möjligheter att medge undantag för någon biskop från skyldighet att viga kvinnliga präster.

Av propositionen till riksdagen tycker jag mig kunna utläsa en skyldighet — kanske inte laglig skyldighet men ämbets- eller tjänsteplikt — för biskop att pröva en kvinna som önskar prästvigning. Denna

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Utnämning till
vissa kyrkliga
tjänster

prövning skall ske efter objektiva grunder och utan könsdiskriminering. Det torde vara helt klart att propositionen och lagen förutsatte biskops medverkan i detta fall.

Särskilda utskottet vid 1958 års kyrkomöte hade inte föreslagit kyrkomötet att göra något förbehåll vid lagens godkännande, och något sådant förbehåll har heller inte gjorts. Det kan ifrågasättas om särskilda utskottet med "biskop" syftat på någon annan än den som redan vid den tiden var biskop. I sak förefaller det inte rimligt att utskottet skulle ha velat uttala sig om varje biskop för all framtid.

Jag anser att en biskop, som vägrar att viga kvinna till präst på grund av hennes kön, brister i den objektivitet som man har rätt att kräva av alla tjänstemän i deras tjänsteutövning. Alldeles klart är att vederbörande handlar i strid med de intentioner som uttrycktes i propositionen och lagen.

Propositionen lämnades utan erinran av lagrådet och av första lagutskottet. Riksdagen antog lagen om denna "jämlighet" mellan kvinna och man på detta område. Kyrkomötet godkände utan förbehåll detta lagförslag. Vad har vi då att strida om? Det talas om att regeringen frångått sin praxis eller skärpt utnämningsspolitiken. Jag anser inte att så är fallet.

Herr Werner i Malmö berörde också vad JO hade sagt. Det skulle vara intressant att gå in även på detta men jag skall inte göra det, i varje fall inte i den här omgången.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Fru ASBRINK (s):

Herr talman! När man hör talet om att här skulle råda en ny princip vid utnämningen av biskopar måste man reagera. De som har avgivit denna reservation måste dock veta att regeringen har fritt val mellan de tre biskopskandidater som uppförs på förslag, och regeringen är inte bunden att hålla sig till första, andra eller tredje rummet. Inom denna grupp väljer regeringen. Det kanske skulle vara intressant för landets biskopar att få del av herr Werners beröm åt de nuvarande hövdingarna — som inte är några hövdingar för kyrkan. Men så länge kyrkan är en statens kyrka har vi rätt att begära att man i största möjliga mån beaktar alla individers lika rätt. Ingen har utsatts för åsiktsförtryck i detta land i prästämbetet. Men det är inte heller nödvändigt att man blir biskop. Jag vet inte om det skulle vara höjden av trosförföljelse att en person inte blir utnämnd till biskop. Samvetsklausulen avsåg dem som hade blivit försatta i en situation som de icke förutsåg när de antog ämbetet. De har aldrig förtryckts, de har sin frihet.

Herr Werner talade sedan om könsdiskriminering ungefär som om det vore ett fult ord, och underförstått lät det som om kyrkan inte känner ett sådant begrepp. Det är tyvärr ett begrepp som kyrkan har känt, och vi vet att grundprincipen är: "Här är icke jude eller grek, här är icke träl eller fri, här är icke man och kvinna: alla ären I ett — — —." Om man mot det satt, och fått sätta, principen att kvinnorna inte skulle ha samma rättigheter som männen tycker jag att herr Werner skall tala lågt om att könsdiskriminering skulle vara något ovärdigt i fråga om kvinnliga

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Utnämning till
vissa kyrkliga
tjänster*

präster. Kyrkan kunde nämligen vara glad om den hade nått så långt ut till den svenska allmänheten att människor uppfattade det som en orättvisa att inte kvinnorna har samma rätt också till kyrkans ämbeten som männen.

Om herr Werner stod inför att välja mellan en som vägrar att följa svensk lag i hela dess vidd och en som följer denna lag neutralt och under ämbetsmannaansvar – vem skulle herr Werner då välja? Är det inte ganska naturligt att regeringen väljer den som följer lagen i hela dess omfattning?

Vi är många i Sveriges land som arbetar under ämbetsmannaansvar. Alla har vi vårt ansvar, men jag vill speciellt beröra ämbetsmannaansvaret, tjänsteansvaret: Vi tvingas tillämpa bestämmelser som vi kanske inte alltid tycker är riktiga. Jag tänker på en domare: Han tillämpar lagens bestämmelser därför att han måste göra det för att uppfylla sitt ansvar. Hans personliga uppfattning måste träda i bakgrunden. Vad jag aldrig har kunnat fatta är att just prästernas samvete skall väga tyngre än domarnas, ämbetsmännens och enskilda människors. Vi har dock inget prästvælde! Det finns inga specialsamveten för prästerskapet.

Den praxis som har tillämpats vid utnämningar torde kunna betecknas som en ovanligt klok och riktig princip för det svenska folket, dit svenska statskyrkan alltjämt hör.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Snälla fru Åsbrink, frågan gäller faktiskt inte vad jag, fru Åsbrink eller herr MOSSBERG tycker om kvinnliga präster, utan det är ett konstitutionellt ärende. Det gäller huruvida regeringens försäkran vid kyrkomötet 1958 överensstämmer, som herr MOSSBERG sade, med de uttalanden som statsråden MYRDAL och NILSSON har gjort.

Här talade herr MOSSBERG om "herr Werner och hans gelikar". Jag får väl i sanningens intresse säga att jag i sakärendet mer tillhör herr MOSSBERGS gelikar. Jag tycker visst att kvinnan skall ha rätt till ämbetet, men det är inte det vi diskuterar just nu utan konsekvensen i regeringens handlande.

Det skulle vara intressant att testa herr EDENMANS och fru MYRDALS uttalanden. Pondera att fru MYRDAL hade gjort sitt uttalande 1958 i samband med kyrkomötet – hur hade det då måne gått? Hade man då uppfattat det uttalandet på samma sätt som herr EDENMANS uttalande? Jag betvivlar det starkt.

Sedan bara några ord om den könsdiskriminering som kan förekomma i kyrkan! Förvisso är ingen ofelbar, fru Åsbrink. Men här gäller det biskopars ovilja att viga kvinnor till präster. Det är verkligen mycket sagt, fru Åsbrink, att man vill pådyvla dessa människor någon könsdiskriminering. Jag trodde att fru Åsbrink var mer förtrogen med de seriösa motiveringar som dessa har. Jag tycker att man bör respektera människors uppfattning och inte tala om könsdiskriminering så där rakt ut i luften på samma lättsinniga sätt som man påstår att jag har sagt att vi inte har några hövdingar i dag. Jag sade att vi är fattiga på hövdingar. Det betyder ingen nedvärdering av de biskopar vi har, men man kan vara bekymrad för återväxten.

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Utnämning till
vissa kyrkliga
tjänster

Så något om åsiktsförföljelse! Herr Mossberg var inne på att detta är en intern fråga för kyrkan, men i Edenmans skrivning talas det klart om staten. Herr Mossberg menade att det var fråga om trakasserier, men man bör väl försöka sätta sig in i vederbörandes situation. Om en välkvalificerad kandidat med vederbörliga examina åsidosättes sju gånger i rad är det inte så märkligt om han upplever det som en diskriminering eller åsiktsförföljelse. Detta är inte heller det enda exemplet.

Herr talman! Det kan finnas mycket att tillägga i detta ämne, men jag skall ta hänsyn till kammarens tid och sätta punkt här.

Fru ASBRINK (s):

Herr talman! Jag vill bara varna för att efterkonstruera historien. Det är aldrig någon framgångsrik metod att spekulera i konsekvenserna för den händelse någon hade sagt så eller så vid ett visst tillfälle. Det saken gäller är om det har begåtts något konstitutionellt fel. Herr Werner förbigår den frihet regeringen har att välja bland de tre på förslaget uppförda biskopskandidaterna. Det är den praxis som där har tillämpats som skulle kunna läggas till grund för en reprimand eller reservation.

Herr Werner talar om vederbörliga examina. Till biskopsämbetet behöver man inte några examina alls – man behöver inte ens vara teolog, fastän regeringen följer principen att utse teologer. Herr Werner vet lika väl som jag att biskop Björkquist inte var teolog när han blev utnämnd till biskop, så examina spelar ingen roll i sammanhanget.

Diskriminering tycks vara ett känsligt ord. Varför kallar man det för diskriminering om en person som varit på förslag inte har blivit vald framför de två andra? Jag kan försäkra herr Werner att ordet könsdiskriminering för dem som ställts inför detta faktum är ett ytterst seriöst ord – mycket mer seriöst än en hel del av de argument som har anförts i debatten om kvinnliga präster. Jag känner till argumenten. Det är Paulus, som väl många gånger har ångrat i sin himmel att han sade att kvinnan skall tiga i församlingen. Men det finns i evangeliet en tendens till likhet mellan man och kvinna som jag uppfattar såsom ledande mycket djupare in i evangeliets anda än den sena och av magi, vidskepelse och allehanda främmande inslag dirigerade diskussion som vi förde, när frågan om kvinnliga präster skulle avgöras.

Herr MOSSBERG (s):

Herr talman! Det tjänar väl inget ändamål att föra någon lång debatt om detta. Jag vill därför helt kort svara herr Werner i Malmö att herr Edenman aldrig har gett någon försäkran å regeringens vägnar, som skulle innebära att alla biskopar fått frihet att när de så vill vägra att viga kvinnor till präster. Någon sådan försäkran finns inte. Det är orimligt att läsa ut något sådant av herr Edenmans uttalande.

Allra sist vill jag säga till vännen Werner i Malmö: Låt oss sluta att prata om att biskopar skall ha frihet. Det innebär ju ändå att vi – trots att det nu är år 1972 – medverkar till att hindra kvinnor att bli präster, om de är fullt kvalificerade till det.

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Utnämning till
vissa kyrkliga
tjänster*

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag är tacksam för att herr Mossberg återför diskussionen till den konstitutionella frågan efter fru Åsbrinks utsvävningar i den andra florán.

Låt mig ta upp frågan om biskopars skyldighet att prästviga. Det föreligger ingen sådan skyldighet, herr Mossberg. Den lag som togs 1958 gällde kvinnans behörighet till prästämbetet och icke biskopars skyldighet att viga. Vi har – tyvärr, kanske jag får tillägga – ingen sådan lag, utan det ligger helt i biskopens hand att avgöra det. Jag tycker därför att det vore redligare av regeringen, om den har denna mening, att den lägger fram ett lagförslag som klart uttalar att biskopar har skyldighet att viga kvinnor till präster.

Sedan har vi olika meningar om de bägge uttalandena; det är det som är den konstitutionella frågan. Vi har olika meningar, och jag vidhåller att det herr Edenman sade uppfattades av kyrkomötets ledamöter som en sådan försäkran. När det talades om samvetsklausulen och herr Edenman då helt anslöt sig till vad särskilda utskottet hade sagt, var det inte underligt att man räknade med en samexistens av två uppfattningar i denna fråga inom svenska kyrkan, som ju alltid sägs ha så högt i tak.

Jag är imponerad över att fru Åsbrink så väl känner till hur Paulus har det i sin himmel, men jag är inte säker på att han alltid ångrar vad han sade.

Herr MOSSBERG (s):

Herr talman! Rätt skall vara rätt, vännen herr Werner i Malmö. Det finns ingen laglig skyldighet, det skall erkännas, men intentionerna i 1958 års lag innebär ändå -- erkänn det, herr Werner – att biskop på ett eller annat sätt bör vara pliktig att viga kvinna till präst, om hon så begär. Finns inte någon sådan skyldighet, faller ju hela lagen, och så var väl ändå inte meningen.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Sådan skyldighet föreligger icke! Och jag tycker att det är bättre – som jag redan sagt – att komma med ett lagförslag än att göra sådana uttalanden som tydligtvis kan tolkas precis som man vill.

Fru ÅSBRINK (s):

Herr talman! Jag vill bara påminna herr Werner om att i så fall måste vi få en lag som också ålägger biskop att viga manlig sökande till prästämbetet. Han är inte heller skyldig att viga någon sådan. Det blir alltså en omfattande utredning som herr Werner kommer att påyrka.

Man har utgått ifrån att biskop prövar kandidats värdighet till ämbetet, oavsett om det är en manlig eller kvinnlig sökande – så pass enkelt är det.

Herr Werner vill inte ta något ansvar för Paulus. Jag tror att Paulus fortfarande är lycklig över att han sagt: "Här är icke jude eller grek, här är icke träl eller fri, här är icke man eller kvinna: alla ären I ett i Kristus Jesus." Det betraktar jag som höjdpunkten i hans ord. Det övriga, där han varit bunden av sin tids seder och bruk, kan jag inte finna vara

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Befrielse från
religionsunder-
visning*

bindande för ett samfund, en kyrka och ett samhälle som strävar efter att förverkliga evangeliets innebörd om frihet, jämlikhet och broderskap.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag ber att få instämma i det sista av vad fru Asbrink sade, men det hör inte riktigt till ämnet, fru rektor!

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Sedan samtliga under punkten "Utnämning till vissa kyrkliga tjänster" anmälda talare nu haft ordet övergår kammaren till att debattera "Befrielse från religionsundervisning".

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! I ett särskilt yttrande till granskningen av regeringens skolpolitik i vad avser befrielse från religionsundervisning har vi framfört några synpunkter, som vi menar är värda att beakta. Vägledande för skolpolitiken i detta avseende är dels 27 § i skollagen, dels ett par internationella konventioner, som jag strax skall återkomma till.

27 § i skollagen medger befrielse för elev som tillhör samfund som har fått Kungl. Maj:ts tillstånd att i skolans ställe bedriva religionsundervisning. Den internationella konventionen av 1952, artikel 2 i tilläggsprotokollet, anger att staten skall respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en uppfostran och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse. Till det protokollet är knuten en reservation från svensk sida, och den anger att befrielse från kristendomsundervisningen endast kan medgivas barn med annan trosbekännelse än svenska kyrkans. Grunden för det är som bekant att vi menar oss ha en objektiv religionsundervisning. Här föreligger uppenbarligen en divergens mellan 27 § i skollagen och konventionens reservation.

Den andra internationella konventionen, UNESCO-konventionen, som ratificerades av Sverige 1967, talar om att tillförsäkra barnen en religiös och moralisk uppfostran i överensstämmelse med föräldrarnas egen övertygelse, och det finns ingen reservation knuten till den konventionen från svensk sida. I UNESCO-konventionen ligger alltså inte bara frågan om befrielse utan också framför allt en positiv uppmaning till medlemsstaterna att tillförsäkra barnen en religiös uppfostran i enlighet med föräldrarnas önskan.

I enlighet med 27 § skollagen har katolska kyrkan och mosaiska församlingar erhållit tillstånd att ombesörja religionsundervisning i skolans ställe. Inget annat samfund har fått sådant tillstånd, men vid sidan om 27 § har utvecklats en s. k. administrativ praxis, enligt vilken enskilda elever medgivits befrielse utan att de samfund de representerar fått Kungl. Maj:ts tillstånd att bedriva egen undervisning. Denna praxis har emellertid inte varit enhetlig, och man har inte kunnat finna någon gemensam nämnare. Det tycker jag inte är tillfredsställande.

Låt oss ta ett aktuellt exempel. Evangelisk-lutherska kyrkan i Sverige, S:t Martins församling, ansökte att få ge sina barn egen undervisning men fick avslag och har numera vänt sig till Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna. Man förundrar sig över att denna fråga inte

kunnat lösas på ett smidigare sätt, förslagsvis genom en tillämpning av s. k. administrativ praxis. I tveksamma fall synes det oss naturligt att de internationella konventionerna, som jag tidigare refererat till, fått sådan genomslagskraft att skollagens 27 § kunnat tillämpas.

Departementschefen uttalade själv i samband med att skollagen förnyades år 1968, då vi fick en ny ämnesbenämning, att han trots den objektiva undervisning som man åsyftar räknade med att vissa grupper av elever liksom i dag kommer att resa krav på befrielse från undervisning. Det bör, säger departementschefen, vara möjligt att finna praktiska lösningar som tillgodoser dessa krav.

Det är förvisso ingen praktisk lösning att ett samfund i Sverige, ett land där vi menar oss ha en alldeles särskild religionsfrihet, skall behöva söka sig till Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna för att få sin rätt.

Det synes oss viktigt att regeringen i de här känsliga frågorna på ett konsekvent sätt tillämpar dispenspraxis och på ett generöst sätt går föräldragrupper och samfund till mötes i de fall där dessa grupper finner att skolan handskas vårdslöst med kristen tro och moral i undervisningen.

De internationella konventionerna, som ju för övrigt har en mycket positiv avfattning, talar egentligen inte om "befrielse från" utan "möjlighet till" en undervisning som stämmer överens med föräldrarnas livsåskådning. Det är rimligt att skollagen i denna punkt får tolkas i enlighet med andan i dessa konventioner.

Jag har, herr talman, inget yrkande.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr NELANDER (fp):

Herr talman! I skollagens 1 kap. 1 § talas om skolans trefaldiga uppgift: att meddela kunskaper, att öva färdigheter och i samarbete med hemmet främja elevernas utveckling till ansvarskännande samhällsmedlemmar. Den senare uppgiften innebär ju personlighetsfostran i vid bemärkelse. I lgr 69 framhålles att det är hemmen som bär huvudansvaret för barnets fostran och vård. Föräldrarna har alltså rätt att av skolan kräva en fostran som vidareutvecklar och stärker hemmets intentioner.

I vårt pluralistiska samhälle, där många olika uppfattningar är representerade i hemmen, kan det naturligtvis uppstå kollisioner. Denna fråga har ganska ingående belysts i årets dechargebetänkande under rubriken Övriga frågor. I artikel 2 i konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna, som ratificerats av Sverige 1952, heter det: "Vid utövandet av den verksamhet som staten kan påtaga sig i fråga om uppfostran och undervisning skall staten respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en uppfostran och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse."

Sverige har emellertid anmält reservation till denna artikel och framhållit att befrielse från de allmänna skolornas kristendomsundervisning kan medges endast för barn med annan trosbekännelse än svenska kyrkans, för vilka tillfredsställande religionsundervisning är anordnad.

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Befrielse från
religionsunder-
visning*

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Befrielse från
religionsunder-
visning

I vår skollags 27 § har saken berörts med följande ord: "— — att elev på föräldrarnas begäran skall befrias från deltagande i undervisning i religionskunskap, om eleven tillhör trossamfund som fått Konungens tillstånd att i skolans ställe ombesörja religionsundervisning". Det är hittills endast katolska kyrkan och mosaiska församlingar som getts tillstånd till egen religionskunskapsundervisning.

Det är tydligt att, som herr Werner i Malmö har påpekat, skollagens bestämmelse i denna sak är mer restriktiv än reservationen till konventionen. År 1953 motiverade departementschefen reservationen med att "kristendomsundervisningen inte var avsedd att påtvinga eleverna en viss troslära utan att under objektiva former bibringa dem kunskap om de religiösa och etiska värderingar som varit bestämmande vid uppbyggande av det svenska samhället liksom för den västerländska kulturutvecklingen över huvud taget".

Anhållan om befrielse och tillstånd att själv ombesörja religionsundervisning har bl. a. gjorts av evangelisk-lutherska kyrkan i Sverige, S:t Martins församling, men av regeringen 1970 lämnats utan bifall. Nämnda kyrka har fört frågan inför Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna, som har upptagit ärendet till saklig prövning men ännu inte meddelat beslut.

Detta är förvisso en grannlaga och ömtålig fråga. Det gäller en avvägning mellan å ena sidan föräldrarnas rätt att bestämma över den religiösa och moraliska uppfostran som deras barn skall erhålla och å andra sidan den undervisning som skall lämnas enligt lgr 69, vilken undervisning skall vara objektiv, dvs. saklig och allsidig. Vad som särskilt komplicerar frågan för oss är den integrerade undervisning som införts i de olika orienteringsämnena och som gör det svårare att bryta ut själva religionskunskapen. Självt anser jag att denna kristendomskunskap skall vara så saklig och byggd på kristendomens urkund Bibeln, att alla elever kan ta del av densamma. Lärare, läroböcker och hjälpmedel måste strikt följa denna linje. Det är i allas intresse — framför allt de ungas — att så sker. Alla som från skolan går ut i livet skall medföra en fond av kunskap just på detta område.

I individuella fall, då befrielse trots detta påyrkas, bör den administrativa praxis som utbildats följas. Jag förmodar att såväl skolöverstyrelse som departement är angelägna om att så sker.

Då nu det speciella fallet förts inför Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna, har vi att invänta dess beslut och får kanske anledning att återkomma i ärendet.

Jag har, herr talman, i anslutning till denna punkt och vårt särskilda yttrande velat framföra dessa synpunkter. Jag har i övrigt inget särskilt yrkande.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Låt mig först få fästa uppmärksamheten på att undertecknarna av det särskilda yttrandet hela tiden utgår ifrån att det gäller individuella befrielser. Men i den skrivelse som evangelisk-lutherska kyrkan i Sverige genom sin kyrkostyrelse ingav till Kungl. Maj:t begärdes att i skolans ställe få ombesörja religionsundervisningen. Det betyder att

man vill upprätta en egen skola för de barn vilkas föräldrar tillhör detta samfund. Det är en helt annan sak.

Utgångspunkten vid bedömningen av detta måste givetvis vara de beslut som riksdagen har fattat. En överväldigande majoritet i riksdagen har förklarat att undervisningen i religionskunskap bör vara objektiv, dvs. saklig och allsidig. Med all rätt kan man säga att en sådan undervisning nu ges i de svenska skolorna. Vad olika samfund ibland begär är en konfessionsbunden undervisning, dvs. en undervisning som utgår från de lärosatser som ligger till grund för tillkomsten av dessa samfund.

Det har förekommit sådana framställningar tidigare, och låt mig få erinra de båda föregående ärade talarna, som liksom jag 1966 tillhörde konstitutionsutskottet, om att Sällskapet Vaktornet 1965 anhöll om att i skolans ställe få anordna religionsundervisning för barn till föräldrar som hörde till Jehovas vittnen.

I sitt remissvar över denna anhållan förklarade skolöverstyrelsen att kristendomsundervisningen, som det då hette, eller religionsundervisning, som det nu heter, är utformad så att den inte kan vara stötande för någons religiösa uppfattning. Med denna motivering avslag Kungl. Maj:t Sällskapet Vaktornets framställning. Detta föranledde inte något som helst uttalande inom konstitutionsutskottet vare sig från herr Werner eller från herr Nelander. Nog måste vi säga oss att det är betydligt större skillnad mellan svenska kyrkans lära å ena sidan och Vaktornets å den andra än mellan svenska kyrkans lära å ena sidan och S:t Martins å den andra.

I själva verket innebär det särskilda yttrandet att de tre ledamöter som har ställt sig bakom yttrandet faktiskt vill införa ett nytt skolsystem i Sverige. Drar man ut konsekvenserna, kommer man dithän att vi skulle få olika typer av skolor i stället för den allmänna skola som vi nu har. I stället för denna skola med dess objektiva religionsundervisning skulle vi få en rad skolor knutna till olika religiösa samfund. Då skulle exempelvis de olika döparsamfunden – Baptistförbundet, Örebromissionen och pingströrelsen – kunna begära att få starta egna skolor. Av dessa är pingströrelsen det största frikyrkliga samfundet för närvarande. De skulle kunna fordra att få ha en undervisning som bygger på den baptistiska dopsynen. Svenska missionsförbundet kunde anhålla att få starta en skolverksamhet som byggde på Waldenströms försoningslära. Det kan ju hända att man i den vanliga skolan inte ägnar tillräckligt utrymme åt denna försoningslära.

Nu vet jag att samfundsledarna i det här fallet inte framställer någon sådan begäran, men de som har undertecknat det särskilda yttrandet bör besinna att de faktiskt, om riksdagen skulle följa dem, skulle öppna vägen för en sådan ordning. Det betyder sett från mina utgångspunkter, men också från riksdagsmajoritetens, att de för den svenska riksdagen in på villovägar.

Om man är missnöjd med 27 § skollagen skall man inte klaga över att Kungl. Maj:t tillämpar den enligt riksdagens intentioner, utan då bör man motionera och försöka få en ändring till stånd i vanlig ordning. Regeringen har här följt de linjer som har dragits upp av riksdagsmajoriteten. Därmed faller alla konstitutionella anmärkningar.

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Befrielse från
religionsunder-
visning*

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.

Befrielse från
religionsunder-
visning

I vad slutligen gäller den prövning som nu företas av detta ärende inom det organ som kallas Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna skall vi självfallet avvakta prövningen. Jag kan inte säga vilket utslag det kommer att bli, men för min del anser jag att det beslut som har fattats står i överensstämmelse även med de konventioner som vi har undertecknat.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag kan i långa stycken hålla med herr Johansson i Trollhättan; jag har väl samma principiella uppfattning som han om att det är värdefullt med en objektiv undervisning i skolan. Jag skulle vilja ha den undervisningen kompletterad med konfessionell undervisning, men det är inte det saken gäller.

Det förvånar mig att en konstitutionellt så kunnig man som herr Johansson i Trollhättan går in på en sådan diskussion som denna. Det är ju inte riktigt det saken gäller, utan det är nu fråga om att lag och förordning och den administrativa praxis som vi har skall tillämpas på ett klart och otvetydigt sätt. Det är heller inte någon reservation som föreligger, utan vi har velat knyta några reflexioner till utskottsbetänkandet.

Går vi sedan till det enskilda fallet om S:t Martins församling, säger herr Johansson i Trollhättan att det talas om individuell befrielse från undervisning i religionskunskap men att församlingen har anhållit om att få sköta skolundervisningen i samfundets regi. Nåväl, men eftersom herr Edenman sade år 1968 att vi kan komma fram till praktiska lösningar när det ges sådan befrielse, vore det då märkligt om regeringen hade manövrerat med de möjligheter som finns och med administrativ praxis, som avser enskild befrielse? Vi har ju fått höra i utskottet att det gäller bara fyra elever. Det hade väl som sagt varit rätt enkelt att föreslå en sådan lösning; vi har ju den inställningen i alla andra sammanhang att ämbetsverk och myndigheter skall stå till tjänst och hjälpa till rätta i sådana här saker.

Herr NELANDER (fp):

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan vet fuller väl att jag inte pläderar för alternativa skolor. Det kommer säkert också att framgå av protokollet. Detta är ingen anmärkning i och för sig. Det är inte någon reservation, det är bara reflexioner. Om det skulle bli så som jag sade i mitt tidigare anförande att regeringen följer administrativ praxis för de individuella fallen, bör denna sak kunna klaras upp.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Med tillfredsställelse konstaterar jag att herr Nelander inte önskar införa alternativa skolor. Men vad som står i detta särskilda yttrande kan – om man tar det på allvar – öppna dörren för ett sådant system. Nu försöker man få det dithän att regeringen skulle ha manövrerat så att de fyra elever det gäller skulle ha fått befrielse, men S:t Martins församling har begärt något annat. Det är denna begäran som har behandlats. Skulle denna ha bifallits hade vi fått ett sådant system.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag tycker nog att det är paragrafrytteri, herr Johansson i Trollhättan. Här gäller det fyra elever. Det hade väl legat nära till hands att man på departementshåll föreslagit en sådan lösning. När vi i Sverige håller religionsfriheten så högt, är det väl beklämmande, att ett samfund i Sverige skall behöva gå till Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna. Frågan kunde väl som det nämndes tidigare ha fått en praktisk lösning här hemma.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr TALMANNEN yttrade: Propositioner ställes först beträffande envar av de frågor som berörs i de reservationer, till vilka bifall yrkats. Därefter ställes proposition gemensamt på övriga i betänkandet upptagna spörsmål.

Behandlingen av riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t

Propositioner gavs på dels att utskottets anmälan i förevarande del lades till handlingarna utan särskilt uttalande, dels att utskottets anmälan lades till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservationen A av herr Larsson i Luttra m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Larsson i Luttra begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren utan särskilt uttalande lägger till handlingarna konstitutionsutskottets i betänkandet nr 26 gjorda anmälan såvitt avser behandlingen av riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej lägges utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservationen A av herr Larsson i Luttra m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvekan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	--	150
Nej	-	155
Avstår	--	14

Vissa frågor rörande förenade fabriksverken

Propositioner gavs på dels att utskottets anmälan i förevarande del lades till handlingarna utan särskilt uttalande, dels att reservationen E av herr Larsson i Luttra m. fl. skulle bifallas, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Wijkman begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

*Granskning av
statsrådets
ämbetsutövning
m. m.*

*Befrielse från
religionsunder-
visning*

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

Den som vill att kammaren utan särskilt uttalande lägger till handlingarna konstitutionsutskottets i betänkandet nr 26 gjorda anmälan såvitt avser vissa frågor rörande förenade fabriksverken röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen E av herr Larsson i Luttra m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Wikjman begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 163

Nej — 156

Lekmannainslaget i de nya länsstyrelserna

Propositioner gavs på dels att utskottets anmälan i förevarande del lades till handlingarna utan särskilt uttalande, dels att utskottets anmälan lades till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservationen F av herr Larsson i Luttra m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Fiskesjö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren utan särskilt uttalande lägger till handlingarna konstitutionsutskottets i betänkandet nr 26 gjorda anmälan såvitt avser lekmannainslaget i de nya länsstyrelserna röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej lägges utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservationen F av herr Larsson i Luttra m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Fiskesjö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 163

Nej — 156

Betygssystemet för grundskola och gymnasium

Propositioner gavs på dels att utskottets anmälan i förevarande del lades till handlingarna utan särskilt uttalande, dels att utskottets anmälan lades till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservationen H av herr Larsson i Luttra m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Molin begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren utan särskilt uttalande lägger till handlingarna konstitutionsutskottets i betänkandet nr 26 gjorda anmälan såvitt avser betygssystemet för grundskola och gymnasium röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej lägges utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservationen H av herr Larsson i Luttra m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Molin begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 162
Nej — 157

Utnämning till vissa kyrkliga tjänster

Propositioner gavs på dels att utskottets anmälan i förevarande del lades till handlingarna utan särskilt uttalande, dels att utskottets anmälan lades till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservationen K av herrar Hernelius och Werner i Malmö, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Werner i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren utan särskilt uttalande lägger till handlingarna konstitutionsutskottets i betänkandet nr 26 gjorda anmälan såvitt avser utnämning till vissa kyrkliga tjänster röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej lägges utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservationen K av herrar Hernelius och Werner i Malmö.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Werner i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 276
Nej — 39
Avstår — 4

Övriga i betänkandet upptagna frågor

Utskottets anmälan lades till handlingarna.

§ 6 Anmälades och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkanden:

Nr 25 i anledning av motioner om riksdagens informationsbehov

Nr 28 i anledning av propositionen 1972:83 med förslag till lag om ändring i lagen (1961:436) om församlingsstyrelse, m. m. jämte motion

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

Justitiekammarens betänkande:

Nr 11 i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen 1972:8 gjorda framställning om anslag för budgetåret 1972/73 till fideikommissnämnden

Lagutskottets betänkande:

Nr 11 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:8 med förslag till permutationslag, m. m. jämte motioner

Försvarsutskottets betänkande:

Nr 15 med anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:45 angående vissa organisationsfrågor rörande försvaret jämte motioner

Socialförsäkringsutskottets betänkanden:

Nr 23 i anledning av motioner angående avgiften till tilläggs pensioneringen för äldre arbetskraft m. m.

Nr 24 i anledning av motioner angående deltids- och korttidsanställ-
das samt låginkomsttagares ställning inom tilläggs pensioneringen

Nr 25 i anledning av motioner angående förutsättningarna för rätt till studiemedel

Socialutskottets betänkande:

Nr 25 angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Utbildningsutskottets betänkanden:

Nr 25 i anledning av propositionen 1972:29 angående institutet för social forskning jämte motioner

Nr 26 i anledning av motioner angående tillhandahållandet av läromedel åt elever i grundskolan

Jordbruksutskottets betänkanden:

Nr 27 i anledning av motioner om skydd mot luftföroreningar

Nr 28 i anledning av motion om en organisation för tillsyn av oljecisterner

Nr 29 i anledning av motioner om åtgärder mot buller

Nr 30 i anledning av motioner med förslag till vissa åtgärder i syfte att minska användningen av miljöfarliga produkter

Nr 31 i anledning av motion om åtgärder mot olaga affischering

Näringsutskottets betänkanden:

Nr 27 i anledning av propositionen 1972:31 om inrättande av Sveriges exportråd, m. m. jämte motioner

Nr 28 i anledning av motion om åtgärder för att främja Sveriges handel med de östeuropeiska länderna

§ 7 Meddelande ang. enkla frågor

den 9 maj av

Nr 77

Onsdagen den
10 maj 1972

Nr 207 Fru *Hambraeus* (c) till herr socialministern angående kontrollen av dricksvattens nitrathalt:

På vilket sätt uppföljer socialdepartementet kontrollen av vårt dricksvattens nitrathalter och vilka åtgärder planerar socialministern om dessa halter visar sig riskabla för folkhälsan?

den 10 maj av

Nr 208 Herr *Källstad* (fp) till herr justitieministern om vidgad behörighet att förrätta kyrklig vigsel:

När avser regeringen att förelägga riksdagen förslag till vidgad behörighet att förrätta kyrklig vigsel i enlighet med beslut av riksdagen våren 1971, meddelat till Kungl. Maj:t i riksdagsskrivelse nr 47 1971?

Nr 209 Fru *Ryding* (vpk) till herr justitieministern angående lämplighetsintyg för körkort i visst fall:

Anser statsrådet att en för värnpliktsvägran straffad skall förvägras lämplighetsintyg som fordras för erhållande av körkort?

Nr 210 Fröken *Pehrsson* (c) till herr industriministern om åtgärder för att trygga sysselsättningen inom TEKO-industrierna:

Har statsrådet för avsikt att vidta några särskilda åtgärder i syfte att trygga den till följd av bl. a. ökad import hotade sysselsättningen inom TEKO-industrierna?

Nr 211 Herr *Wennerfors* (m) till herr utbildningsministern angående försöksverksamhet med förbud mot läxläsning:

Är det med utbildningsministerns goda minne som det inom grundskolan på sina håll i landet förekommer försöksverksamhet med förbud mot läxläsning?

§ 8 Kammaren åtskildes kl. 15.32.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert